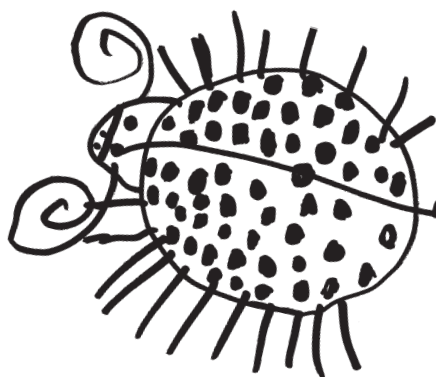

ČINNOSTI VENKU A V PŘÍRODĚ v předškolním vzdělávání

RAABE

*Společně pro kvalitní
vzdělávání*

ČINNOSTI VENKU A V PŘÍRODĚ v předškolním vzdělávání

PhDr. Kateřina Jančaříková, Ph.D.

Mgr. Magdaléna Kapuciánová

Grafické symboly:

souvislost s *Rámcovým vzdělávacím programem pro předškolní vzdělávání*

příklad

aktivita

teorie

Nakladatelství Dr. Josef Raabe s.r.o.

Radlická 2487/99, 150 00 Praha 5

Telefon: 284 028 940, 941

E-mail: raabe@raabe.cz

Internet: www.raabe.cz

Copyright © Nakladatelství Dr. Josef Raabe s.r.o., Praha 2013

Všechna práva, zejména právo na titul (název), licenční právo a průmyslová ochranná práva, jsou výhradním vlastnictvím Nakladatelství Dr. Josef Raabe s.r.o., a jsou chráněna autorským zákonem. Práva na rozmnožování, šíření a překlad jsou vyhrazena pro Nakladatelství Dr. Josef Raabe s.r.o. Nositelem autorských práv je autor příspěvku, který také odpovídá za jeho obsah.

Autorky textu:

PhDr. Kateřina Jančaříková, Ph.D.,

Mgr. Magdaléna Kapuciánová

Ilustrace:

Bc. Adéla Drtinová

Vedoucí projektu:

Mgr. Dagmar Pilařová

Jednatelka nakladatelství:

Mgr. Stanislava Andršová

Grafický návrh obálky:

Ing. Stanislav Zrno, Praha

Sazba:

Ing. Hana Zrnová, Praha

Tisk:

Tisk AS, s.r.o., Jaroměř

Expedice:

Nakladatelství Dr. Josef Raabe s.r.o., Praha

ISBN: 978-80-74960-71-0

Obsah

	Úvod	7
1.	Proč chodit ven?	9
2.	Pohyb a pobyt venku – základní potřeby dítěte	15
3.	Bezpečnost	19
4.	Vybavení pro pobyt venku	23
4.1	Vybavení dětí	23
4.2	Vybavení učitelky	24
4.3	Vybavení mateřské školy	25
5.	Ochrana	27
6.	Pravidla	31
7.	Spontánní a řízené činnosti	33
7.1	Děti potřebují volný čas	33
7.2	Příklady dětských spontánních činností	34
8.	Nápady, jak obohatit školní zahradu, aby se z ní stalo prostředí pro předškoláky maximálně inspirující ke spontánním činnostem	37
8.1	Tradice školních zahrad v ČR	37
8.2	Co se předškolák naučí na zahradě a od zahrady	38
8.3	Zahrada pro předškoláky	43
8.4	Příklady dobré praxe	45
9.	Nápadník řízených aktivit	47
9.1	Několik principů	47
9.2	Krátkodobé aktivity	48
9.3	Dlouhodobé aktivity	100
9.3.1	Proč plánovat dlouhodobé venkovní aktivity, terminologie	100
9.3.2	Dlouhodobé aktivity na zahradě	102
9.3.3	Tematický integrovaný blok	107
9.3.4	Projekt „Voda“	111
9.3.5	Výtvarná řada „Koně“	113

ČINNOSTI VENKU A V PŘÍRODĚ v předškolním vzdělávání

10.	Dělení dětí do skupin	115
11.	Co když si někdo myslí, že to nejde?	119
12.	Propojení s environmentální výchovou	123
13.	Asociace lesních mateřských škol	125
	Závěr	126
	Literatura	127
	Přílohy	131

Úvod

Předškolní věk a pobyt v přírodním prostředí na čerstvém vzduchu patří neodmyslitelně k sobě. Jenže v současné době tráví předškolní děti mnohem více času v interiérech než dříve. Není divu, když naše domovy, třídy i kanceláře jsou mnohem prostornější a pohodlnější, plné pohodlných sedaček, zábavných technických vymožeností a hraček. To s sebou přináší významnou změnu životního stylu, včetně celé řady negativ, která postupně objevujeme. Tuto změnu nazýváme **odcizování od přírody**. Odcizování od přírody začalo ve druhé polovině 20. století v souvislosti s elektrifikací a s dalšími vědecko-technickými objevy.

Tato kniha byla napsána proto, aby zase začalo přibývat předškoláků, kteří si hrají venku a v přírodě. Hlavním cílem této knihy je přinést inspiraci dospělým, kteří si uvědomují význam venkovního pobytu, chtějí si s dětmi venku hrát a ptají se: „Jak dnešní děti dostat ven? Jak je venku zabavit?“

Všechny rady a nabídky aktivit jsou určené dětem předškolního věku; realizovat je mohou učitelky mateřských škol, ale i rodiče. Nabízené aktivity lze provádět kdekoli (u každé mateřské školy či u každého domova) a nejsou k nim potřeba složité, nákladné nebo špatně dostupné pomůcky.

Kniha předkládá také osvědčené rady, jak děti i dospělé chránit před nepřízní počasí a dalšími riziky souvisejícími s pobytem venku.

Unikátní je propojení obsahu této knihy s **environmentální výchovou**. Děti se při herních, praktických a badatelských aktivitách samovolně učí, že příroda tu není jen pro ně, a získávají základní povědomí o tom, jak to v přírodě funguje.

Publikace vychází z teoretických znalostí, z praktických zkušeností (práce s dětmi v MŠ i vlastními) a také ze zkušeností se vzděláváním pedagogů mateřských škol. Navazuje na publikaci *Environmentální činnosti v předškolním vzdělávání* (Jančaříková, 2010).

1. Proč chodit ven?

Lékaři, psychologové i pedagogové hovoří o blahodárném působení přírody na dětské (resp. lidské) zdraví; naopak upozorňují na to, že nedostatek pobytu v přírodním prostředí má na duševní i tělesné zdraví negativní dopady. Přírodní prostředí dětem poskytuje přiměřené (dostatek, ale ne nadbytek) množství podnětů. Příroda je pro rozvoj zdravé osobnosti a zdraví dětí prostě nenahraditelná.

Civilizační choroby, jako je nadváha, kardiovaskulární choroby, deprese, alergie a stres, významně snižují kvalitu života. Všechny úzce souvisejí s nedostatkem pobytu a pohybu venku.

Uznávanou léčebnou metodou pro lidi trpící těmito chorobami, pocitu zmaru a také – u dětí tak často – nedostatkem soustředění až hyperaktivitou je „léčba přírodou“. O léčbě přírodou jako o terapii psal jako první filozof Arne Naess (1994, str. 96). Dnes máme několik odvětví, která se z „léčby přírodou“ vyvinula, např. gardenoterapie, aromaterapie a zoorehabilitace (canisterapie, hipoterapie atd.).

**Léčba
přírodou**

„Léčbu přírodou“ nebo také „zelenou terapii“ si dospělí – pokud rozpoznají svůj problém – mohou „naordinovat“ i sami. Mnozí to dělají a udržují se tak v kondici tělesné a duševní. Každý si jistě vybaví důchodce krmícího v parku holuby či kočky nebo lidi, kteří se rekreují na procházkách se psem či při jízdě na koni.

Průzkum dětí z Finska, Švédska, Norska, České republiky a Holandska prokázal, že děti upřednostňují hru venku před hrou uvnitř, ale ze tří dětí, které si chtějí hrát venku, si venku může hrát jen jedno (Suchochlebová, 2006, str. 35).

Důležité

Děti předškolního věku v naší kultuře nemohou rozhodovat o tom, kde budou čas, včetně času volného, trávit. Enormně potřebují pomoc a pochopení dospělých.

Prostředí jako učitel

Třetí učitel

Prostředí, ve kterém se dítě pohybuje, ho natolik ovlivňuje, že dnes hovoříme o prostředí jako o **třetím učiteli**. Prvními učiteli jsou v tomto konceptu myšleni rodiče, druhými učitelé a učitelky a třetím učitelem je prostředí.

Podrobně je tento koncept popsán v *Reggio Emilia Approach* (Malaguzzi, 1994). **Loris Malaguzzi** (1920–1994) založil v severoitalském městečku Reggio Emilia institut Reggio Emilia Approach pro předškolní vzdělávání. Jeho přístup podporuje děti ve vynalézavosti, nápaditosti, podporuje jejich chuť spolupracovat a komunikovat s ostatními a také jejich tvořivost. Dospělí nepovažují děti za méněcenné, ale způsobilé ke všemu. Pedagogové v Reggio Emilia si všimli, že prostředí děti ovlivňuje, a byli velmi znepokojeni tím, co je jejich školní prostředí učilo. Proto začali prostředí (vzhledu třídy a venkovnímu prostředí) věnovat pozornost. Životní prostředí chápou jako „třetího učitele“. Estetická krása ve školách je považována za důležitou součást respektování dítěte a jeho učení o životním prostředí.

Vliv prostředí na dítě

Každé prostředí dítě ovlivňuje. Nejen přírodní a harmonické prostředí, ale i prostředí nepěkné (zanedbaný kout ulice v blízkosti velké dopravní tepny, šedivé špínou). Životní prostředí dítě ovlivňuje, ať chceme, nebo nechceme. Asi nikoho nepřekvapí, že jinak se vyvíjejí děti, které vyrůstají na špinavém anonymním panelovém sídlišti s přetékajícími popelnicemi, a jinak děti žijící v malé obci s lípkou na udržovaném náměstí a s lesem plným podnětů za domem i za školkou. Děti, jež byly v raném věku ovlivňovány prostředím přírodním, vykazují v budoucnosti vyšší environmentální citlivost a také vyšší míru spokojenosti a častější pocit štěstí. (Význam rané stimulace a raných zkušeností pro budoucí proenvironmentální chování je uznáván i renomovanými odborníky, např. OECD, 2006). Pro děti v předškolním věku je ideálním prostředím, kde se mohou setkávat s „třetím učitelem“, **zahrada**.

Ve Švédsku porovnávali mateřskou školu v malém městě, která využívá venkovní přírodní prostředí (les, louka, pole, divoká zahrada, vysoké stromy, velké skály, nerovná krajina, velké písčiny, houpačky, lana), s mateřskou školou ve velkoměstě s moderním extravilánem (rovný pozemek, tráva, hřiště, cesty, pískoviště, malá prolézačka na lezení a klouzání, dva malé stromy, květinový záhon). Děti z přírodní mateřské školy obstály ve všech sledovaných oblastech vývoje lépe: v hrubé motorice byly šikovnější, dokázaly se lépe koncentrovat a méně chyběly v důsledku nemocnosti nežli děti, které si hrály v naplánovaném umělém prostředí (McCarney, 1989).

Ideální prostředí

Geniální genetik Luther Burbank (1907), v Česku ovšem skoro neznámý, popsal ideální prostředí pro děti takto: „Každé dítě by mělo mít svůj vlastní svět, kde jsou bábovičky z písku, luční kobylky, vodní brouci, pulci, žáby, motýli, lesní jahody, třešně, žaludy, kaštiny, lezení po stromech, brouzdání se potokem, lekníny, veverka, netopýři, včely, morčata, štěňata, strniště, smrkové šišky, oblázky, písek, hadi, borůvky a sršni; a každé dítě, které o tento svět přijde, zároveň přijde i o nejlepší zdroj své výchovy. Tím, že se s jednotlivými složkami tohoto světa seznámí, dostane se do styku s vnitřní harmonií přírody. Toto poučení je nenásilné, přirozené a celistvé.“ (Citace českého překladu převzata z Gould, 2005, str. 418.)

Znamé příklady „samoléčby přírodou“ aneb Návraty k přírodě

Timothy Treadwell byl závislý na alkoholu a návykových látkách. Z problému se vymanol pouze díky zvířatům a zásadní změně životního stylu – návratu k přírodě. Třináct dalších let strávil na Aljašce jako samozvaný, nezávislý ochránce přírody, především medvědů. Pět let tam medvědy a sám sebe filmoval. V zimě jako dobrovolník navštěvoval kanadské a americké školy s autentickými programy environmentální výchovy. Tragicky zahynul zabit medvědem z vnitrozemí, který se včas nevykrmil na zimu a nezazimoval. Treadwellův příběh zachycuje film *Grizzly Man*, který je sestříhán z autentických Treadwellových záběrů. Vyhrál několik festivalových cen. Je dostupný v prodejnách DVD v původním znění s českými titulky.

Dalším známým hrdinou je **Christopher McCandless**, který si „útěkem do divočiny“ léčil trauma ze zjištění, že jeho otec žil v bigamii. Mladý muž putoval několik let spokojeně, bez peněz po státech. Zahynul shodou nepříznivých okolností na Aljašce. V češtině o něm vyšla knížka *Útěk do divočiny* (Krakauer, 2007) a je možné zhlédnout stejnojmenný film.

Samozřejmě ne vždy končí návrat k přírodě tragicky, předčasnou smrtí hlavního hrdiny. Naopak, dobrých konců je více – jen lidé šťastně žijící až do smrti nejsou pro autory knih a režiséry takovým lákadlem.

I u nás máme rodiny, které se rozhodly pro alternativní životní styl v souladu s přírodou. Některé z nich dlouhodobě sledovala a střípky z jejich života zachytila socioložka **Hana Librová**. Můžete se o nich dočíst v publikacích *Pestří a zelení: kapitoly o dobrovolné skromnosti* (1994) a *Vlažní a váhaví: kapitoly o ekologickém luxusu* (2003). Příběhy „obyčejných“ městských lidí, kteří se rekreují v přírodě (a tak se udržují v kondici), žel zatím nikdo nezaznamenal.

Rozvoj „zelených terapií“, zooterapií a dalších léčebných či podpůrných metod

Rozvoj „zelených terapií“ začal ve druhé polovině 20. století v léčebnách dlouhodobě nemocných, v ordinacích, ústavech sociální péče a v psychiatrických léčebnách, tedy všude, kde byli lidé, kteří trpěli odcizením od přírody a nemohli sami sobě z vážných zdravotních důvodů pomoci.

Prvním v renomovaných časopisech publikovaným výzkumem byl odborný článek *Contemplation of an aquarium for the reduction of anxiety* (Katcher, Segal, Beck, 1983), v němž lékaři upozornili na to, že pacienti čekající na nepříjemný zákrok u lékaře v čekárně s akváriem s rybičkami a rostlinami snáší trauma spojená s léčbou mnohem lépe. Toto pozorování doložili rozboru krve – v krvi pacientů z čekárny s akváriem bylo vyplaveno více tzv. hormonů štěstí a méně tzv. hormonů stresu. Dnes je odborných studií na toto téma celá řada. V ČR vyšel jejich přehled v roce 2007 v hyperstudii *Zvířata a naše mentální zdraví* (Odendaal, 2007). Nejčastěji používané jsou canisterapie, hipoterapie, gardenoterapie.

Kontakt s vhodně vybranými, klidnými a zdravými zvířaty je pro předškolní děti velice přínosný. (Foto K. Jančaříková)

Canisterapie – využívá kontakty se psem. Psovodi vodí speciálně vybrané a vycvičené psy mezi postižené, nemocné nebo i do škol ke zdravým dětem. Někteří psi volně pobíhají, olizují klienta, vrtí ocasem a všelijak jinak dávají najevo přízeň a rozveselují mysl, jiní vyskočí ke klientovi do postele, trpělivě mu zahřívají bolavé místo a působí pozitivně na svalový tonus (Chvátaľová, 2003, Galajdová, 1999). Canisasistenci lze využít také ve speciální pedagogice, např. 17 let zkušeností s využíváním psů v logopedické klinické praxi má I. Bajtlerová (2008).

Canisterapie

Hipoterapie – využívá kontakty s koněm. Je aplikována především pro rehabilitaci dětí po dětské mozkové obrně a dětí jinak motoricky postižených (Dvořáková, Janura, 2008).

Hipoterapie

Pozitivně působí i menší a méně náročná zvířata, např. oblovky, strašilky, pakobyšky a raci (Bravencová, Jančaříková, 2010) a také rostliny. Například kanadská psycholožka Ann Coffey se zabývá doplňováním rostlin do školních prostor a na základě jejich přítomnosti či nepřítomnosti ve třídě porovnává vývoj dětí. Zjistila, že děti, které mají okolo sebe zelené rostliny, lépe rostou a vyvíjejí se (Coffey, 2009). Nicméně pro jedince schopné pohybu je nejlepší pobyt venku – na zahradě, v lese, u potůčku... **Přírodní prostředí totiž poskytuje největší množství podnětů.**

Dnes se „zelené terapie“ rozšiřují nejen do mateřských škol a dětských domovů, ale i do věznic.

2. Pohyb a pobyt venku – základní potřeby dítěte

Fyzická nečinnost souvisí se všemi typy chronických onemocnění včetně srdeční nedostatečnosti, diabetu II. typu (u nás nejčastější druh diabetu), metabolického syndromu, obezity, srdečních kamenů, depresí, předčasného stárnutí, neurodegenerativních onemocnění, a dokonce také předčasné smrti. Na buněčné úrovni jsou změny ještě více dramatické. Nečinnost snižuje neurogenezi neboli tvorbu nových neuronů ve specifických částech mozku odpovědných za paměť a motorické učení (Breithecker, 2012).

Důležité

Ovzduší ve venkovním prostředí je takřka vždy čistší než ovzduší v prostředí vnitřním. I když je venku tři dny smog, není pro děti lepší zůstat ve třídě! To je předsudek tradovaný z dob minulých. Více o tématu viz odborné články výzkumníků M. Braniše a J. Šafránka.

Ovzduší uvnitř (pokud zde není pračka vzduchu) je stejně znečištěno zplodinami jako ovzduší venku, a navíc je zde méně kyslíku, více oxidu uhličitého a také více bakterií, spor plísní a dalších nečistot. Snad jen v okamžiku havárie chemičky v okolí je vhodné utěsnit okna a doufat, že vítr jedovatý mrak odfoukne dříve, než pronikne dovnitř. Proto je vhodné chodit ven i za smogové kalamity, nejlépe do lesa, který vytváří ozdravné mikroklimatické podmínky.

Systematické prohlídky dětí předškolního věku v ČR ukazují, že vzrůstá vyšší počet dětí s vadným držením těla a s ochablým svalstvem. Jako jedna z hlavních příčin je uváděn jak nedostatek pohybové stimulace, tak omezená možnost spontánního pohybového vyžití (Dvořáková, 1985).

Profesorka Bai z Kanady (Bai a kol., 2010) se věnuje zvláštnímu úkazu, který nazývá „syndrom padajících dětí“. Někteří žáci či studenti mají problémy s koordinací a často padají vždy, když sejdou ze široké udržované cesty na lesní či polní pěšinku. Všimla si, že „padající“ studenti obvykle vyrostli v asijských velkoměstech a jako děti neměli příležitost procházet se po lese. Rodiče těchto dětí měli příliš mnoho práce, nechodili s nimi do parků nebo do přírody, nejezdili s nimi na pikniky. Děti nezískaly zkušenost s chůzí v terénu, jejich nohy nejsou přivyklé chůzi po nerovném terénu.

**Syndrom
padajících
dětí**

ČINNOSTI VENKU A V PŘÍRODĚ v předškolním vzdělávání

Podobný úkaz – děti, které se neumějí pohybovat po nerovné pěšince v lese – popisovala již v roce 2005 Emilie Strejčková (upozornila na mnohem větší spektrum problémů, např. že dnešní děti obvykle neznají množství dříve samozřejmých informací, např. že mléko získáváme dojením krav). Není to alarmující, že se v České republice a v Kanadě setkáváme se stejným problémem?

Co se stane, až z dnešních padajících dětí budou rodiče? Určitě se svými dětmi nebudou chodit do přírody! Budou je nejspíš upozorňovat, že příroda je špinavá a nebezpečná a že je potřeba se jí vyhýbat. A co je horšího, pravděpodobně je budou učit, že příroda je něco, s čím je třeba bojovat, co je potřeba zničit nebo „civilizovat“ (vyrovnat nerovnosti umělými povrchy atd.).

Ve světě byla publikována řada výzkumů, které porovnávaly děti předškolního věku v zařízeních běžného typu, kdy děti chodí ven na jednu, dvě hodiny, s dětmi, které jsou venku celý den.

V rámečku níže jsou představeny výsledky výzkumů v oblasti koncentrace, školní připravenosti, sociálního chování, motoriky a kreativity.

Koncentrace	Stephen B. McCarney a Tamara J. Arthaud pozorovali hry dětí venku po celý rok, především studovali kreativitu (různorodost a komplexnost hry), koncentraci a řešení konfliktů mezi dětmi. Z 27 pozorovaných oblastí byla ve 23 případech schopnost koncentrace dětí z „přírodní mateřské školy“ lépe vyvinuta. Lépe naslouchaly, dokázaly se lépe koncentrovat, dodržovaly pokyny, méně se rozptylovaly, méně často braly ostatním dětem věci, byly méně nemocné a působily méně bezradně a frustrované (McCarney, 1989).
Školní připravenost	V Německu proběhly ve školách dva průzkumy. Tazatelé se obrátili na učitelky prvních tříd, které měly ve třídě bývalé „lesní“ předškoláky, aby zhodnotily jejich dovednosti v učení a chování v porovnání s dalšími spolužáky. V obou těchto německých průzkumech dosahovali dřívější „lesní“ předškoláci lepších výsledků v oblasti schopnosti koncentrace než děti z běžných mateřských škol. Děti z lesních mateřských škol také projevily více vytrvalosti a vlastní motivace ve škole (Gorges, 2000, Häfner, 2003).

Sociální chování	Výsledky výzkumů Gorgese (2000) a Häfnera (2003) ukázaly, že učitelé hodnotili sociální chování dětí bývalých „lesních“ předškoláků zřetelně lépe než chování dětí běžných mateřských škol. Přes 70 % rodičů, jejichž dítě navštěvovalo přírodní mateřské centrum „Dusse Verusse“, pozorovalo zlepšení v sociálním chování dětí, které připisovali návštěvě přírodní skupiny (Kiener, Stucki, 2001).
Motorika	Výzkum při Institutu pro psychologii na Univerzitě ve Fribourgu ve Švýcarsku psycholog Sarah Kiener byl uskutečněn ve třech typech mateřských škol (pět klasických MŠ, pět MŠ, kde děti pobývají jeden den v týdnu v lese, a čtyři lesní MŠ). Dohromady získala údaje o 181 dětech. Děti z lesní MŠ dělaly významně větší pokroky v hrubé motorice ve srovnání s dětmi z klasických MŠ. Nebyly patrné významné rozdíly mezi dětmi z klasických MŠ a dětmi z MŠ, které mají zavedený jeden den v týdnu v lese. Děti z lesních MŠ nevykazovaly nedostatky v jemné motorice. Pobyt a pohyb v přírodě má pozitivní vliv na vývoj dětské motoriky (Kiener, 2004).
Kreativita	Psycholožka Kiener dále potvrzuje, že děti z lesní MŠ měly větší trpělivost, uměly si lépe najít zábavu, uměly déle pracovat na jedné věci a častěji testovaly různé cesty k dosažení cíle. Děti z lesní MŠ vykazovaly po jednom roce významně lepší výsledky různosti myšlenek a představ než děti z běžné MŠ. Čím více dnů děti z běžných MŠ trávily venku v přírodě, tím rozmanitější byly jejich představy a zvětšovala se kreativita. Také prvňáčci, kteří přišli z lesní MŠ, byli učitelkami hodnoceni jako kreativnější než jejich spolužáci (Gorges, 2000, Häfner, 2003). Grahannův výzkumný tým pozoroval v přírodních MŠ rozmanitější a na fantazii bohatší hry než v běžných MŠ, kde se hlavně jezdilo na vozíčkách. Rolové a pohybové hry se objevovaly zřídka. Hra byla často přerušena jinými dětmi nebo vychovatelkou. To se v přírodní MŠ stávalo zřídka. Konflikty mezi dětmi se v přírodní MŠ vyskytovaly vzácně, vychovatelky také málokdy zasahovaly do konfliktní situace dětí. Přes 60 % rodičů dětí z přírodní herní skupiny „Dusse Verusse“ zjistilo, že jejich dítě se stalo kreativnějším díky docházce do přírodní herní skupiny a nemá žádné problémy se v přírodě zabavit (Kiener, Stucki, 2001).

3. Bezpečnost

Při pobytu venku se většinou nic zvláštního nestane, ale přesto by pedagogové měli být připraveni na různé krizové situace. Povinnou výbavou pedagoga je lékárnička, zápisník s čísly na rodiče a na rychlou záchrannou službu a mobilní telefon. S dětmi jsou bezpečnostní opatření řešena především na bázi prevence. Dítě je vedeno k tomu, aby dokázalo dobře zhodnotit své schopnosti a na základě toho se pouštělo do různých aktivit.

**Potřebná
výbava**

Obsah malé **pohotovostní lékárničky**:

Lékárnička

- dezinfekce (na drobné ranky používáme raději Betadine, protože nepálí, na štípance Tea Tree Oil, protože dezinfikuje),
- náplasti,
- gumové rukavice,
- pinzeta na vytahování třísek,
- kleštičky na vyndání klíštěte,
- propiska,
- obvaz,
- antialergika, Fenistil – mast,
- sáčky,
- papírové kapesníčky,
- telefonní kontakty na rodiče v notýsku (pro případ vybití baterie mobilu).

Je rizikem nechat děti vyrůstat bez rizika

Předškolní děti se musí setkat s rizikem a musí se s ním naučit pracovat. Poznávají své tělo, své schopnosti, dovednosti, učí se odhadovat, co zvládnou a co ne. Děti potřebují, aby jim dospělí více důvěřovali v tom, že se o sebe dokážou postarat. Mnohé dnešní matky odkládají mateřství a o svého jedináčka narozeného po třicítce se úzkostlivě bojí. To pro děti není vůbec zdravé. Poradit si s rizikem a přijmout výzvu je nepostradatelná část lidského vývoje a učení. Ani ta nejúzkostlivější matka nedokáže všechna rizika eliminovat.

Zkoumání těla mrtvé myši – aktivita zajímavá, ale je nutné dodržovat opatrnost a nedotýkat se zdechlíny přímo. Děti spontánně použily klacíky. (Foto K. Jančaříková)

Autoregulace

Cílem vzdělávání k bezpečnosti by proto nemělo být jen omezování rizika, ale především trénink tzv. **autoregulace** neboli dovednosti samostatně vyhodnotit riziko a přemýšlet o možných souvislostech s vlastním jednáním. Děti, které jsou před rizikem a výzvami příliš chráněné, nejsou schopné udělat si úsudek o svých vlastních schopnostech a jejich úrazovost je následně vysoká.

Jestliže je prostředí navíc příliš bezpečné, bez výzev, začnou se děti nudit, popř. si začnou vytvářet rizika náhradní (např. čmárat tužkou po zdi, když se učitelka nedívá, tedy zlobit).

Důležité

Je třeba chránit děti před skrytým, nikoli před vědomým rizikem.

Od roku 1999 platí v ČR celoevropská bezpečnostní norma pro zařízení dětských hřišť EN 1176, v ČR užívána ČSN EN 1176. Ta považuje za bezpečnou klouzačku v tom smyslu, že nevidí nebezpečí v tom, že dítě pojede po klouzačce obráceně (po schodech) a spadne dolů, ale vidí nebezpečí v tom, že na prvku je škvíra, kam dítě může strčit prst a tahem jiné části nebo tím, že mu tam prst uvízne, by mohlo dojít ke zranění, např. skřípnutí prstu nebo zlomení kosti prstu. To je nevědomé riziko, takové, které dítě nemůže rozpoznat.

Zkreslený pohled na riziko

V dnešní době často některá rizika přeceňujeme a jiná nedoceňujeme. Například na většině školních zahrad v Praze visí tabulka „Zákaz vstupu psů“. Vstup psa na zahradu mateřské školy je zřejmě považován za velké riziko. Zaparkovaná či rozjíždějící se auta u mateřské školy, ze kterých se linou jedovaté zplodiny, ale zakázána nejsou. Rodiče, kteří chodí do mateřské školy s dětmi ráno pěšky, vystavují děti i sebe docela velké expozici výfukových plynů. Proč jsou tedy zakázáni psi a auta nikoli? Důvodem je právě zkreslený pohled na riziko. Každé riziko musíme kriticky hodnotit a ptát se: „Je skutečně tak velké/malé, jak se obecně říká?“

Příliš úzkostlivá péče

V posledních letech se setkáváme s příliš úzkostlivými matkami. Matky na dětských hřištích před 15 lety většinu času seděly na lavičkách, četly si nebo povídaly – aktivně odpočívaly. Jejich děti volně pobíhaly po hřišti, hrály si samy nebo s ostatními dětmi. Na prolézačky lezly bez dopomoci. Dnes většina matek chodí za dětmi, stojí pod schůdky na klouzačku nebo pod žebříčkem na rozhlednu a neustále poskytuje dítěti jištění a pomoc. Dítě se může v jakémkoli okamžiku pustit žebříčků a padat – vždy padne do měkké matčiny náruče.

Matka pětiletému Danielovi zakázala strkat prsty do kloubu houpačky (klády) na hřišti v lese s tím, že se mu může zlomit prst. Daniel vzal klacík stejně tenký jako prst a přidržel ho na kloubu houpačky. I když se děti houpaly dlouho, klacíku se nic nestalo. Strach matky nebyl oprávněný a on jí to dokázal.

4. Vybavení pro pobyt venku

4.1 Vybavení dětí

- **Batoh**

Na delší pobyt venku s sebou děti nosí batůžek s pitím a svačinou. Batůžek musí být pohodlný, aby se dobře nesl, neměl by mu chybět prsní pás a musí být dostatečně velký, aby se do něj vešla také čepice, mikina i bunda v případě, že se během pobytu venku oteplí.

Děti MŠ Semínko na vycházce. Každé dítě si nese svůj batůžek.
(Foto archiv MŠ Semínko)

- **Boty**

Na delší pobyt venku jsou nejvhodnější polobotky nebo boty kotníčkové. Z materiálu je nejlepší goretex, ve kterém se dětem nepotí nohy (nevýhodou je cena). Sandály, byť sportovní, jsou do terénu nevhodné z důvodu nepříjemného padání kamínků či klacíků přední částí do boty.

- **Holínky**

Holínky, obuv do mokra, je třeba volit raději o číslo větší, aby poskytovaly prostor pro „vzduchovou izolaci“. V holínkách by děti neměly trávit delší dobu.

- **Ponožky**

Ponožky by měly odvádět vlhkost. Slabé vlněné ponožky jsou vhodnější než ponožky bavlněné, které vedou k rychlému zapocení chodidla a při promočení oproti vlně studí.

- **Vložky do bot**

Dětem vložíme do bot aluminiové vložky, které dobře izolují chlad i vlhkost. Můžeme je upravovat s dětmi.

- **Oblečení**

Volíme vždy vícevrstevné oblečení. Spodní vrstvy takové, aby odvedly pot od těla, a svrchní vrstvy takové, které neprofouknou nebo nepropší. Kvalitní oblečení je možné prodávat a kupovat na burzách v mateřské škole; jejich organizaci lze svěřit rodičům.

4.2 Vybavení učitelky

Učitelka se nepohybuje tolik jako děti, a tak je důležité, aby byla i ona dobře oblečena a neprochladla. Právě zdraví učitelky (ne dětí) bývá nejčastějším kamenem úrazu při venkovních činnostech. Pro oblečení a obutí učitelky platí stejná doporučení jako pro oblečení a obutí dětí.

Učitelka do terénu chodí s batohem, ve kterém je uložena malá lékárnička (dezinfekce na drobné ranky, antialergika, obvaz, náplast, popř. osobní léky dětí), mobilní telefon, notýsek s důležitými telefonními čísly a s telefonními čísly na rodiče, dezinfekční prostředek na ruce, papírové kapesníky, vlhké ubrousky a malá lopatka (na případné vyhrabání důlku a zahrábnutí potřeby). Není-li vyhrabání důlku možné, nosí s sebou sáček a případnou „potřebu“ odnese do koše (nejlépe na psí výkaly). Učitelka má píšťalku (signály na dálku).

V zimě a na větší výlety, např. na škole v přírodě, učitelka do batohu přidá mapu, čokoládu, světlici a další vybavení pro případ nouze.

4.3 Vybavení mateřské školy

- **Náhradní oblečení**

Ve skříňce ve školce by měl mít každý náhradní oblečení. Někdy je potřeba i dvoje, ponožek a rukavic ještě více. Například v zimě, když padá první sníh, který rychle roztává, jsou děti během dopoledního pobytu venku často promočené. Oblečení v MŠ do odpoledního pobytu venku nestačí uschnout a z důvodu nedostatku suchého oblečení by děti musely pozorovat sníh jen z okna.

- **Vybavení do deště**

Každé dítě má v MŠ holínky a pláštěnku. Pokud je na zahradě blátoviště, tak jsou potřeba ještě gumové kalhoty nebo zástěra.

- **Sušáky**

Vhodné jsou skládací sušáky na oblečení (když nejsou potřeba, jsou schované v komoře) nebo výsuvné sušáky nad topením, stropní sušáky či šňůry pověšené v jinak nevyužívaném prostoru, např. pod schody.

- **Pomůcky**

Je praktické mít vždy po ruce základní sadu různých pomůcek, které budeme opakovaně potřebovat. Zakrátko si vytvoříme seznam podle vlastních potřeb, zde uvádíme naše základní pomůcky:

- atlasy, např. atlasy motýlů, housenek, brouků, hmyzu, stromů a pupenů, stromů a listů, stromů a plodů, much a včel, vos, ptáků a stop (při častém používání doporučujeme obalit nebo zalaminovat),
- lupy (samostatné i zabudované v plastových nádobách na odchycený hmyz), dalekohled,
- sáčky a krabičky různých velikostí, např. od zmrzliny nebo jogurtu; vhodné jsou bílé a žluté (je na nich dobře vidět hmyz) a také s průhledným víkem – využijeme je na sběry i na uchování sbírek,
- lopatky (malé kovové zahradnické),
- nástroje – pinzety, metry atd.,
- prázdná terária a akvária ve třídě – do nich umístíme venku ulovené živočichy (nakrátko – poté co si je všichni prohlédneme, je zase pustíme).

Lupa s plastovou nádobkou umožňuje dětem prohlížet křehký hmyz, aniž by mu hrozilo polámání. (Foto M. Kapuciánová)

Doporučení

Doporučené klíče a atlasy pro předškoláky:

Klíč k určování obojživelníků a plazů. Rezekvítek, 2007.

Klíč k určování půdních bezobratlých živočichů. Rezekvítek, 2001.

Pobyťová znamení (Lafatová, M., Procházka J.). Tereza.

Motýli (Reichholf, J. H.). Rebo, 2003.

Hmyz, průvodce přírodou (Rietschchel, S.). Rebo, 2004.

Květiny, průvodce přírodou (Seidel, D.). Rebo, 2003.

Stromy a keře v našich lesích, parcích, zahradách (Ponížilová, B.). Lesní škola Jezírko, 2008.

Klíč k určování stromů v zimním stavu (Laštůvka, P.). Rezekvítek, 2007.

Ptáci kolem nás (Lafatová, M., Procházka, J.). Tereza.

5. Ochrana

● Ochrana proti vlhkosti

Největším nepřítelem pobytu venku je vlhkost. Děti (i sebe) musíme před vlhkostí důsledně chránit. Vlhkost proniká do oblečení a obuvi nejen zvenku, ale také ji tvoří naše těla (pot, vydechování). Je důležité myslet na to, aby děti byly před vlhkostí chráněny, a to i ve dnech, kdy neprší. Po návratu zvenku je třeba svléknout všechno mokré prádlo a vyměnit je za suché. Abychom předešli zvlhlému oblečení, oblékáme děti i sebe raději do vlněných tílek, triček, ponožek a podvlíkaček (viz kapitola 4.1).

● Ochrana proti chladu

Dětem nesmí být venku nikdy chladno. Tepelná nepohoda je často způsobována větrem. Nejvíce úniků tělesného tepla jde přes hlavu (teplá čepice je důležitější než teplá bunda). Dostatečný pitný režim dobré termoregulaci napomáhá. Dříve prochladnou děti mladší a samozřejmě ty, které se dostatečně nepohybují. Na zahřátí je nejlepší pohyb.

Je-li dítě již prokřehlé, můžeme použít zahřívací polštářky. To jsou sáčky s chemickou látkou, do níž je vložen kovový plíšek. Ohnutím plíšku se spustí chemická reakce, krystalizace. Přitom se mění tekutina v bílou postupně tuhnoucí pevnou hmotu za úniku tepla. Během několika sekund se sáček zahřeje na teplotu okolo 50 °C. Sáček si děti dají do kapsy, pod bundu a přes rukavice si prohřejí prokřehlé prstíky.

Dobře zahřeje také promasírování ruček nebo nohou krémem, např. se skořicovým olejíčkem.

● Ochrana proti slunci

Sluneční paprsky mohou být nebezpečné i v našem klimatickém pásu, proto před nimi musíme děti chránit. I v teplém počasí volíme košili s dlouhým rukávem a dlouhé kalhoty (z odlehčeného materiálu). Děti by měly stále nosit pokrývky hlavy, nejlépe takové, které chrání i krk (na způsob tropických helem). Ve zvlášť slunečných dnech či na sněhu jsou vhodné i sluneční brýle.

● Ochrana proti klíšťatům

Klíšťata jsou vnější parazité, kteří se živí krví. V naší přírodě se vyskytují hojně. Životní cyklus klíštěte trvá dva až tři roky a skládá se ze tří

Nemoci přenášené klíšťaty

stadií: z larvy, nymfy a dospělce. Larva se líhne z vajíček, má jen tři páry nohou a je drobná (menší než 1 mm). Larva klíštěte se přisává na hlodavce. Když se dostatečně nacucá krví, odpadne a v úkrytu metamorfuje do stadia nymfy. Nymfa má čtyři páry nohou a přisává se na větší zvířata (zajíce, ježky, psy, kočky) i člověka. Po nacucání odpadá a přeměňuje se na dospělého jedince, který je schopen reprodukce.

Pokud se klíště dostane do kontaktu s infikovanou krví, může infekci přenášet na dalšího hostitele. To může nového hostitele imunizovat nebo nakazit. Nejzávažnějšími nemocemi přenášenými klíšťaty dnes jsou lymeská borelióza a klíšťová encefalitida. Proti lymeské borelióze neexistuje vakcína. Očkování proti klíšťové encefalitidě je možné (zvláště nebezpečná je klíšťová encefalitida pro dospělé, učitelky by se tedy měly nechat očkovat především). Základní očkování tvoří tři injekce; první se aplikuje v zimě, druhá do 1–3 měsíců, třetí po roce od injekce první. Už druhá injekce vyvolá tvorbu protilátek. Třetí injekce chrání organismus na 5 let, poté se doporučuje přeočkování.

Ochrana

Nejlepší ochranou před klíšťaty je prevence. Základem je zabránit přisátí klíštěte. V terénu nosíme vysoké boty, přetahujeme ponožky přes kalhoty a dalšími způsoby chráníme pokožku. Používáme repelenty; dnes existují i přírodní repelenty, které minimalizují riziko pro člověka i životní prostředí. Prevencí proti parazitům může být i strava, např. česnek, chilli papričky a další kořeněná jídla, vitamin B-komplex (např. z kvasnic). Je prokázáno, že pokožka lidí požívajících tyto vitaminy klíšťatům „nevoní“.

Důležité

Nejdůležitější je prohlídka po každé procházce. I malé dítě se může naučit prohlížet své tělo. Po příchodu domů je vhodné se převléknout a vyklepat oděv mimo byt (resp. v koupelně nad vanou).

Odstranění klíštěte

Pokud se klíště přisálo, je nutné ho odstranit v co nejkratší možné době (je zde naděje, že k přenosu infekce ještě nedošlo). Proto je vhodné získat od všech rodičů předem potvrzení, že souhlasí s případným vyjmutím klíštěte a s ošetřením místa přisátí. Přisáté klíště nemačkáme, nezabíjíme ani nepotíráme dezinfekcí či krémem (klíště by vypustilo krev do těla hostitele – riziko přenosu by se zvětšilo), ale opatrně, např. speciálními plastovými kleštičkami (k dostání v lékárnách), ho vytočíme. Klíště je možné vytáčet na obě strany, nemá na chelicerách závit. Po vyjmutí klíštěte ranku umyjeme a dezinfikujeme (např. prostředky Betadin, Tea Tree Oil, popř. i Jodisol, ten ovšem pálí). Klíště

je nejlepší spálit. Po manipulaci s klíštětem si umyjeme ruce. Každé prisáté klíště je nutné evidovat (datum a lokalizace na těle), informovat o něm rodiče a v případě zdravotních problémů dětského lékaře. Pokud klíště vytahujeme v terénu, osvědčilo se označit na těle místo vpichu fixem.

● Ochrana proti bodavému hmyzu

Nejčastějším bodavým hmyzem jsou u nás sršni, vosy, včely, komáři a muchničky. Jako prevence se osvědčilo používat repelenty, nenosit příliš pestré oblečení (žlutá barva hmyz láká), omezit parfémy, nosit boty s plnou špičkou, nejít v přírodě s výskytem bodavého hmyzu sladké jídlo a nepít sladké nápoje, v létě kontrolovat sklenici a láhev před napitím.

Žihadlo vyjmeme pinzetou nebo vysuneme nehtem či platební kartou (opatrně, nesmí se zmáčknout). Místo dezinfikujeme, potřebujeme kyseľým roztokem (ocet, citron, cibule) či speciálním přípravkem (Fenistil), chladiíme, napadenou končetinu zvedneme. Normální reakcí je mírný otok a začervenání, které postupně odezní. Pokud dojde k dalším příznakům, jako je třesavka, svědění či otoky části těla, hlavně krku, jazyka, slabost, malátnost, průjem, ihned použijeme protišoková opatření a zavoláme lékaře.

**Opatření
po vpichu**

● Ochrana před tetanem

Tetanus je vážná, život ohrožující nemoc. Původce tetanu se nachází v půdě, ve shnilém dřevě a výkalech. Infekce může do těla vstoupit i malou ranou. Proti tetanu je očkování povinné, nicméně je vhodné zkontrolovat, zda očkování rodiče nezanedbali, popř. do mateřské školy nepřijímat děti, které toto základní očkování nemají.

● Ochrana před nákazou vzteklinou

Vzteklina nebyla v ČR více než pět let zaznamenána. Nákaza vzteklinou v současné době nehrozí. Nicméně je to závažné onemocnění, je vhodné naučit děti preventivním opatřením (nedotýkat se uhynulých zvířat a být opatrný, pokud je divoké zvíře neobvykle krotké).

● Ochrana před nákazou vnitřními parazity

Poměrně nízké riziko představuje **nakažení tasemnicí**. Její vajíčka se mohou dostat do prostředí z výkalů masožravých zvířat (především psů, koček, lišek, popř. i lidských výkalů). Důležité je domácí zvířata pravidelně odčervovat a zamezit přístupu neodčervovaných koček na pozemek MŠ, nejlépe chovem kočky vlastní, o kterou veterinárně

Tasemnice

Motolice jaterní

pečujeme. Dbáme zásad hygieny – mytí rukou po manipulaci s půdou a po kontaktu s domácími zvířaty. Nejčastěji se lidé nakazí po jídání infikovaných a neomytých jahod či borůvek.

Nákaza motolicí jaterní hrozí na vlhkých pastvinách a loukách. Hostitelem je vlhkomilný plž a přežvýkavci, především ovce (ale i jeleni, skot, zajáci). Naučíme děti, aby na takovém místě neolizovaly stébla trávy.

- **Volně pobíhající pes**

Dalším rizikem, především v příměstských parcích, může být volně pobíhající pes. Děti v MŠ naučíme vhodnému chování ke psu, např. pomocí návštěvního programu s kynologem. Důležité je, aby děti při setkání se psem „ztuhly“ (můžeme využít jejich zkušenosti z hry „Na mrazíka“) a nedívaly se psu do očí. Psi totiž reagují, ať již agresivitou, nebo hravým skákáním, na prudké pohyby, ale nehybného dítěte si nebudou všimnout.

- **Ochrana před otravou**

Děti nesmějí jíst žádné rostliny ani houby. Výjimkou je společný sběr jedlých plodů a bylin. Byliny jsou pak zodpovědnými osobami kontrolovány, čištěny a dále zpracovávány nebo požívány.

- **Ochrana před utonutím**

Největší nebezpečí při pohybu dětí venku představuje utonutí. Žádný pád nemůže mít tak fatální následky jako pád do hlubiny. Předškolní děti by se bez ochrany (vestičky) nikdy neměly pohybovat v blízkosti hlubokého vodního toku (řeka, hráz rybníka). K aktivitám s vodou volíme mělké vodní toky (potůčky, louže).

- **Bezpečný přesun do přírody a zpět**

Pokud je nutné se s dětmi při cestách za přírodou přesunovat, dbáme na jejich bezpečnost v dopravním ruchu. Děti se učí chovat v městském provozu, ve veřejné dopravě. Chování v silničním provozu a oblast bezpečnosti na silnicích je jedním z důležitých vzdělávacích cílů.

6. Pravidla

- **Dítě sleduje učitele, ne naopak**

Odchýlení od společné cesty musí být domluveno s pedagogem. Je nutné zastavit na domluvených zastávkách (některé platí i bez domluvy). Děti se smějí vzdalit jen tak daleko, dokud se vzájemně slyšíme (všechna místa mají také domluvené hranice). Děti, které chtějí předběhnout skupinu, čekají na tzv. bezpečných zastávkách: rozcestí, zatáčky, zvláštní stromy apod.

- **Chráníme přírodu**

Stromy, výhonky a rostliny nesmějí být poškozovány. Odpad (v ideálním případě odpad, který se v přírodě nerozloží, neprodukujeme) bereme vždy s sebou. Odpad v přírodě rozložitelný (např. ohryzky) na vhodných místech zahrabeme lopatkou.

- **Dbáme vlastní bezpečnosti i bezpečnosti druhých**

Děti nesmějí jíst žádné plody, rostliny, houby. Hra s klacky a kameny je povolena pouze někdy (za určitých podmínek a zvýšeného dozoru).

- **Hygiena**

Před jídlem a po toaletě si děti myjí ruce nebo je ošetří dezinfekčním přípravkem. Potřebují-li vykonat potřebu, oznámí to učitelce. Ta rozhodne, zda se dojde na WC, nebo bude potřeba vykonána venku.

7. Spontánní a řízené činnosti

7.1 Děti potřebují volný čas

Většina v knihách nabízených činností je návodem, jak s dětmi pracovat (činnosti řízené). Na úvod této kapitoly je nutné upozornit, že pro děti jsou velice významné i **činnosti neřízené**. Ty vznikají buď opakováním či transformací činností řízených, činností jiných dětí, nebo to jsou činnosti ryze spontánní.

Činnosti spontánní, neřízené jsou pro zdravý rozvoj dítěte nesmírně důležité. Tato informace je v dnešní době po mnohé dospělé důležitá, protože dospělí, především rodiče, mají někdy pocit, že musí dětem veškerý čas organizovat. Dospělý není povinen stále děti zabavovat a organizovat jim čas. Ba naopak, měl by být povinen nechat děti denně několikrát o samotě.

**Činnosti
spontánní**

Jakub je zaujat dlouhoskouskou velkou, která létá kolem piply osmahlé. Do ruky si vzal stéblo, protože nechtěl bzučící hmyz popichovat přímo rukou. (Foto K. Jančaříková)

Je důležité, aby se děti učily **samy sebe smysluplným způsobem zaměstnat**. Někdy je potřeba nechat děti zvyklé na stálé zaměstnávání od dospělých chvíli „nudit se“, aby se spontánními aktivitami vůbec začaly. Často pomůže motivace soustředěnou pozorností dospělé osoby, když děti vyprávějí o zážitku ze spontánních aktivit.

Důležité

Pro maximální rozvoj spontánních aktivit je důležité snažit se o vhodné diverzifikované a pro děti toho věku podnětné prostředí. Dospělý spontánní aktivity vhodnými způsoby sleduje, a pokud je to nutné, usměrňuje je tak, aby nedocházelo k narušení bezpečnosti a etických pravidel. Nutná je citlivost a empatie.

7.2 Příklady dětských spontánních činností

● Kuličky Jeana Piageta

Slavný výzkum Jeana Piageta je založen na pozorování spontánní činnosti, konkrétně hry kuličky, švýcarských chlapců v předškolním a školním věku. Piaget je pozoroval a ptal se: Jak je možné, že bez dospělých a jejich kontroly se děti při hře domluví a dodržují poměrně složitá herní pravidla? Piaget se následně dětí ptal na jejich chápání hry a pravidel. Vzhledem k tomu, že dospělí s dětmi kuličky nehráli (v té době se dospělí dětmi zabývali o dost méně než v době dnešní), pravidla nebyla introdukována ze světa dospělých, ale vznikala ve světě dětském. To znamená, že autonomní vědomí pravidel hry se u dětí vyvíjí bez tlaku dospělých, kteří by jim mohli vnucovat svůj názor. Piaget přítomnost autorit vidí jako brzdu vývoje autonomie.

● Házení na cíl

Osmiletý Honzík si v lese nasbíral šišky a začal se jimi trefovat do kmenů smrku. Vytvořil si vlastní pravidla a systém bodování. Tuto hru hrál opakovaně a rozvíjel ji, často ji upřednostnil před hrou s mladšími sourozenci (6 a 4 roky).

● Stínové divadlo pod ořechem

Sedmiletý Kuba spontánně připravil pro svou rodinu stínové divadlo. Nikdy stínové divadlo neviděl. Postavičky vytvořil z listů ořešáku (vytr-

háním dvou otvorů pro oči v prostředním listu a ručiček a nožiček z obou párů listů zbývajících). Po setmění sezval rodinu, usadil ji pod ořešák, baterkou osvětloval loutky a jejich stíny nechal šplhat po ořešáku, zvětšovat se a zmenšovat a přeskakovat z kmene na větve a zpět a rozehrál „strašidelné stínové divadlo“.

● **Chov sametek na venkovním stole**

Čtyřletá Kačka na betonovém stole na zahradě objevila červené sametky. Konývkou nalévala na betonovou desku stolu vodní bariéry – sametky zavírala do „chlívečků“. Vytvořila pro ně „minizoologickou zahradu“, pozorovala je a hrála si s nimi. Hra obvykle končila tím, že všechny sametky na stole vodou zatopila. Babička, která si toho všimla, jí vyhubovala a vysvětlila jí, že sametky pod vodou zahynou. Kačka hru se sametkami úplně přestala hrát. Zlobila se, že ji babička sledovala.

● **Obchod se salámy Káji Maříka**

Kája a Zdeňka si v lese hráli na obchod. Kája nachytal dešťovky „šťovky“ (znázorňovaly salám) a na kmenu (představoval pult v obchodě) je krájel na kousky a „prodával“. Pan lesník, který děti občas při jejich spontánních aktivitách pozoroval, vylezl z úkrytu a vyhuboval jim.

Spontánní klučičí aktivita – kolik práce dá shodit tvrdý choroš?
(Foto K. Jančaříková)

ČINNOSTI VENKU A V PŘÍRODĚ v předškolním vzdělávání

Obě poslední aktivity nás vedou k zamyšlení o etických aspektech. Je vhodný zásah dospělé osoby? Co se stane, když děti nebude při spontánních aktivitách nikdo regulovat? A naopak co se stane, když je někdo bude regulovat příliš? Proč babička Kačce nenavrhla jinou aktivitu se sametkami?

8. Nápady, jak obohatit školní zahradu, aby se z ní stalo prostředí pro předškoláky maximálně inspirující ke spontánním činnostem

8.1 Tradice školních zahrad v ČR

Mateřské školy v České republice mají školní zahrady. To je ohromný vklad a potenciál, dědictví z dob Rakouska-Uherska. Možná si to ani neuvědomujeme, teprve ve chvíli, kdy se setkáme s kolegy ze zemí, kde zařízení pro předškolní vzdělávání zahrady nemají, si začínáme školních zahrad vážit. Pracovnice a pracovníci MŠ u nás mají jedinečnou a skvělou možnost využívat při výchově a vzdělávání dětí zahradu. Jenže většina školních zahrad u nás je navržena, resp. udržována nedostatečně. Ti, kdo se o ně starají, si totiž nepoložili otázku, jak by měla ideální zahrada pro předškoláky vypadat, a samozřejmě na ni nehledali odpověď.

Zahrada, ve které může správně a přirozeně probíhat informální vzdělávání a výchova předškoláků, by měla být co nejvíce diverzifikovaná, přiměřeně prostorná a přiměřeně vybavená herními prvky. Měla by být členěna vertikálně i horizontálně (svažitý terén, různá zákoutí, keře, výšková stavba, stromy), porostlá různými zajímavými typy rostlin (byliny s rozličnými typy květů a plodů, keře, stromy s listy i s jehličím, liánami), plná drobných živočichů (např. hlemýžďů, stínek, čmeláků, žab, čolků, ještěrek). Mělo by v ní žít také nějaké větší zvíře, savec (např. ježek, kočka nebo veverka) a měla by poskytovat útočiště ptákům. Nesmí zde chybět vodní nádrž a kompost.

Ideální zahrada

Důležité

Při svých přednáškách učitelkám říkáme, aby se snažily vytvořit pro děti zahradu, jak je popsána v knize Jiřího Trnky *Zahrada*. Čili prostor s různými zákoutími, ve kterých se děti mohou ztrácet a třeba se i setkat s něčím zdánlivě nebezpečným (zlým kocourem, který se později stane jejich kamarádem) a záhadným až fantastickým (učenou velrybou).

8.2 Co se předškolák naučí na zahradě a od zahrady

Střídání ročních dob

Veškeré dění na zahradě je podřízeno pravidelnému rytmu střídání ročních období a nepravidelným výchylkám počasí. Dítě si životem s těmito rytmy a výchylkami rozvíjí smysl pro pochopení svého postavení ve světě – uvědomuje si existenci něčeho, co nelze ovlivnit lidským snažením. **Střídání ročních období vnáší do života řád a učí nás s řádem žít.** Sazení, prořezávání, sklízění, hrabání listů – to vše má svůj čas, který lze očekávat, na který se lze těšit.

Je čas sázet i čas sklízet. Ovšem čas sklízění má pro děti zvláštní kouzlo.
(Foto archiv MŠ Semínko)

Vhodným prostředkem, jak děti uvádět do této problematiky, je pohádka „O dvanácti měsíčkách“ s následnou diskusí o jahodách, které si dnes můžeme kdykoli zakoupit v supermarketech. Dnešní svět nabourává pravidelné rytmy dovozem ovoce a zeleniny z cizích zemí (takže jahody v lednu nejsou jen v pohádce), nezná sezonní jídelníček a už vůbec ne období půstu a období masopustu.

Nepravidelné **výchylky způsobené počasím** s sebou naopak **přinášejí chaos**. Učí nás operativně měnit své plány na daný den. Pokud prší nebo fouká silný vítr, nemůžeme vykonávat celou řadu aktivit, abychom nenarušili půdu. Dovednost měnit své plány je cenná. Dnes ji naše civilizace ztrácí, vše se děje podle plánů, nehledě na náklady a sílu a škody tím způsobené.

Změny počasí

Městské dítě dnes nezná tzv. sezonní aktivity (koupání v létě, bruslení v zimě), protože může celoročně dělat prakticky všechno (navštěvovat krytý bazén nebo kluziště). Dnes se dokonce dováží sníh do měst, aby mohl proběhnout závod na lyžích v naplánovaném termínu. Je možná příjemné si jít v zimě zaplavat, ale ztrácíme pokoru a trpělivost. Naše civilizace stále více věří, že úsloví „poručíme větru, dešti“ platí. Jenže v životě člověka přijdou chvíle, které nemůže ovlivnit nebo které může ovlivnit jen minimálně: den porodu, období nemoci, den smrti. Člověk, který se nenaučí respektu k okolnostem v těch běžných věcech, bývá těmito mezníky lidského života příliš zaskočen, hrozí, že v těchto chvílích nenalezne tolik potřebné smíření a pokoj.

Na zahradě se dítě poprvé **setkává se smrtí a učí se vážit si života**. Může to být smrt ptáčka, který vypadl z hnízda po silném větru a je pohřben v rohu zahrady. Nebo to může být kmen staré hrušně, do níž uhořel blesk. Nebo králík, kterého tatínek zabil, stáhl a vykuchal a maminka upekla k nedělnímu obědu. Dítě si začíná uvědomovat, že smrt je definitivní. To jen ve světě virtuálního má postava více životů. Na některé věci máme jen jednu šanci – buď se povedou, nebo ne, ale více pokusů ani „další level“ nemáme.

**Vědomí
konečnosti**

Dítě ovšem na zahradě může kromě smrti pozorovat i pokračování života – jiné ptáčky, kteří přežili a vyletěli z hnízd, nebo nový štěp, jež babička s tatínkem zasadí na místo staré hrušně. Tak **se seznámí s koloběhem látek a kontinuitou života**. Kmen hrušně je nařezán na špalky, spálen, větve tlejí na kompostu, kde se z nich stane černá zemina, sýkorky na zahradě hnízdí každoročně, chov králíků je obnovován.

**Koloběh
života**

Na zahradě dítě může pozorovat a **seznamovat se s vazbami mezi organismy a ekotopy**. Některé rostliny se vyskytují po celé zahradě, jiné jen na stinných místech a jiné na místech suchých a slunných. Pokud si dítě zkusí

**Vztahy mezi
organismy
a ekotopy**

přesadit rostlinu ze stínu na slunce (např. netýkavku nedůtklivou), pravděpodobně mu zajde. Obdobně rostlina žijící na staré zídce (např. netřesk) zakrátko zajde na stinném záhonku. Leda by těmto rostlinám dítě věnovalo velkou péči (zalévalo, stínilo, ničilo okolní rostliny atd.). Učí se tak o dodatkové energii a její moci měnit – na dobu přechodnou – přirozený běh světa.

Proměny živočichů

Zvědavé dítě si všimne **proměn jedince, pozoruje a zkoumá vývoj**. Na zahradě narazí na hlemýžďe zahradní, kteří na jaře kladou bílá vajíčka do malých dírek v zemi. Vajíčka se proměňují a zanedlouho z nich vylézají malí hlemýžďi. Ti se rozutečou po okolí, rostou, zimují a zase rostou. Těžší je sledovat vývoj žáby, zlatohlávka nebo motýla, protože pulci, larvy a housenky nejsou dospělým podobní.

Housenka jako vývojové stadium motýla. Není snadné tomu uvěřit. Nejlépe chovat housenky a pozorovat ten zázrak přeměny.
(Foto K. Jančaříková)

Dítě se pozorováním vývoje mnoha jedinců naučí přemýšlet i o sobě – teď je na začátku života, roste, učí se. Maminka a tatínek jsou uprostřed života, babička a dědeček se blíží k jeho konci. Dnešní média někdy brání pochopení vývoje a porozumění sobě samému. Vyretušované fotografie zpěvaček, hereček a dalších populárních osobností, které ve věku babiček vypadají

jako mladice, podsouvají do podvědomí pocit, že stárí a stárnutí je něco nežádoucího a že schopní nebo solventní jedinci mohou být věčně mladí. Nedostatečný respekt ke stárí doprovází nedostatečný respekt k dětství a pubertě – malé děti a také mladí lidé v období pubertálních změn jsou často zbytečně přetěžováni jak požadavky na znalosti, tak požadavky na dlouhodobé soustředění i fyzický výkon. Člověk ale stejně jako ostatní tvorové prochází vývojem a jednotlivé etapy mají svá specifika, která je užitečné umět respektovat.

Na zahradě by měl být zdroj vody nebo alespoň nádrž na dešťovou vodu a ohniště. Dítě se tak **poprvé seznamuje s živly**. Učí se s nimi zacházet a může přemýšlet, který z nich je silnější. Vítr, který čeří vodu, voda, která uhasí oheň, nebo země, na níž se všechno odehrává? A tak se setká s otázkou, na kterou neexistuje jednoznačná odpověď. Takové chvíle pokládají základ kritického myšlení a uvažování v souvislostech.

**Seznamování
s živly**

Dlouhodobě organismy na zahradě poskytují dítěti příležitost **vybudovat a rozvíjet si hluboký emocionální vztah** k nim. Jsou to především různá domácí zvířata, od nichž se dítě učí **základům etologie**, a také stromy, na které může lezt a ze kterých může jíst ovoce. Často jsou to stromy vysazené u příležitosti narození dítěte. Někteří lidé mají to štěstí, že ve stárí pozorují své děti i vnuky na stromě, na který lezli i oni sami v dětství, jako např. Konrad Lorenz (Mündl, 1992). Emocionální vztah (láska) ke stromu může být sdílena více generacemi.

**Vztah
k domácím
zvířatům
a stromům**

Na zahradě dítě provádí první experimenty. Zjišťuje, že experiment, který je pro maminku, resp. jednu učitelku nepřijatelný (např. rozhrábnutí mraveniště a pozorování toho, jak na to mravenci zareagují), je pro tatínka, resp. druhou učitelku přijatelný, a naopak. **Učí se experimenty provádět v mezích nastavených etickými normami dané společnosti a učí se, že etické normy jsou mírně proměnlivé.**

Experimenty

Dítě ovšem není na zahradě samo. Jsou zde dospělí, kterým se dítě učí sdílovat své poznatky a svá pozorování. Dítě se učí vyprávět své zážitky a zkušenosti, které získalo; učí se volit slova, čas, místo a délku sdělení. Dospělý, který s upřímným zájmem dítě vyslechne, je nejlepší motivací k dalšímu bádání. Na zahradě bývají i další děti. Děti někdy objevují a hrají si samostatně, jindy společně. Činnost ve skupině **rozvíjí sociální kompetence**, učí děti ovládat své emoce, dělat kompromis, ale také pomáhat mladším nebo slabším. Prostorná zahrada poskytuje, na rozdíl od třídy, dostatek svobody k oddělení se od skupiny, pokud se dítě právě nedokáže nebo nechce skupině přizpůsobit.

**Činnost
ve skupině**

ČINNOSTI VENKU A V PŘÍRODĚ v předškolním vzdělávání

Účast na společné práci

Zahrada poskytuje prostor nejen pro zkoumání, experimentování a hry, ale také pro práci. Tou se zabývají především dospělí. Dítě se ovšem část dne rádo **spolupodílí na společné práci a účastní se jí**. Rodiče, prarodiče, sourozenci, učitelé či starší žáci jsou příkladem, který napodobuje. Dítě se spontánně učí používat nástroje, pečovat o ně, učí se bezpečnosti práce. Učí se technologiím a načasování sezonních činností. Učí se uchovávat plody zahradnické práce, péči o stromy, rostliny i zvířata. Mladší děti při práci dospělým spíše překážejí, ale jak rostou a jsou šikovnější, stávají se nepostradatelnými pomocníky a rodiče (nebo učitelé) jsou odměněni za trpělivost, kterou s nimi měli. Ony samy pak jsou vzorem a průvodcem mladších, kterým předávají své dovednosti a zkušenosti. Přírodní moudrost se tak přirozeně předává z generace na generaci. Práce může lidem i chybět. Psychologové zavedli pro ohrožené skupiny tzv. ergoterapii (léčbu prací), protože si uvědomují význam práce pro psychickou pohodu. Na zahradě by se měly potkávat různé generace a spolupracovat.

Radost z dobře vykonané práce. (Foto M. Kapucianová)

8.3 Zahrada pro předškoláky

Pro **diverzifikaci** čili pestrost zahrada:

- poskytuje velké množství různých zákoutí, různých prostředí a her-ních prvků,
- není omezena jen na anglický trávník a zpevněné povrchy,
- je svažitá – děti mají možnost chodit do kopce a z kopce, učí se překo-návat přirozené přírodní překážky (kořeny),
- je členitá a skrývá tajemná místa.

Pro **seznámení se se všemi živly** je na zahradě:

- nebo na místě ze zahrady patrném (na střeše MŠ) umístěna větrná ko-rouhvička nebo větrná zvonkohra – děti mají možnost sledovat sílu větru,
- velké množství nádrží na vodu různých velikostí – děti mají možnost se seznamovat s živlem voda a také s vodními živočichy,
- ohniště, které slouží pro slavnostní příležitosti – děti mají možnost se seznámit s živlem oheň,
- dostatek příležitostí zkoumat půdní typy – děti si mohou hrát s blátem či jílem (mají nejen pískoviště, ale i „blátoviště“ a „kamenišť“), pomá-hají nosit zeminu z kompostu ke stromům a květinám,
- dostatek rostlin a plodů – děti sbírají bylinky a suší je, sbírají zahradní plody.

Pro **seznámení se s živými tvory** je na zahradě:

- možnost pozorovat zvířata (např. stínky, hlemýžď, motýly, sarančata, popř. i kočku, králíky či včely),
- krmítko a budka pro ptáky, „domečky“ pro další druhy živočichů (např. čmeláky, ještěrky, ježky),
- kompost,
- množství různých zajímavých rostlin (líány, na dotek citlivá šalvěj, střílející netykavky, dokonce pálicí kopřivy apod.); důležitá je různoro-dost a pestrost jak barev, tak morfologie, strategií,
- příležitost ochutnávat jedlé plody (rybízu, jahod, ostružin, jablek, mo-ruše, oskeruše, kiwi),
- možnost, aby se děti podílely na udržování záhonků květin, bylin či zeleniny.

ČINNOSTI VENKU A V PŘÍRODĚ v předškolním vzdělávání

Přirozené herní prvky:

- stromy na lezení,
- klády,
- svahy na válení sudů v létě, v zimě bobování,
- špalky na skákání,
- množství různých přírodnin (oblázků, kamenů, šišek, klacíků, dřeva, kůry).

Nástroje a předměty (k dispozici) k aktivitě dětí:

- lupy pro pozorování a experimentování,
- váhy a závaží pro porovnávání hmotnosti,
- metry, provázky (bužírky) a další pomůcky na měření a porovnávání délk,
- odměrky na vodu (popř. i písek a drobné předměty) pro porovnávání objemu a množství,
- shromažďujeme přírodniny (obiloviny, luštěniny, šišky, suché rostliny, kůra, lýko) ke spontánnímu tvoření výtvarného nebo konstrukčního typu, porovnávání, třídění.

~~Děti se rády podílejí na práci na zahradě.~~ (Foto archiv MŠ Semínko)

8.4 Příklady dobré praxe

Mateřská škola Landeskindergarten v Kremsu se otevřela českým učitelkám díky I. Machátové z Chaloupek v rámci Mezinárodní konference Děti a zahrada v říjnu 2010 (této konference se zúčastnila autorka K. Jančaříková, přednesla zde úvodní přednášku).

Tato mateřská škola původně vypadala stejně jako většina pražských školek – betonová stavba v rovné nevelké zahradě uprostřed panelového sídliště. Ovšem jen do té doby, než ředitelka Annemarie Donabaum začala realizovat svůj koncept. Na školní zahradu přijely traktory a bagry a začaly vytvářet terénní nerovnosti a svahy. Poté byla zahrada na narušených místech osázena, byla zde postavena rozhledna a vytvořen vodní prvek, posléze byl nečekaně darován první králík... Vše za provozu, děti změny nadšeně pozorovaly a rády se na nich podílely.

„Děti potřebují vidět práci a podílet se na práci,“ říká Annemarie Donabaum. „Pokud je vše hotovo, nesmí se nic přemisťovat, nic upravovat, tak dětem nezbývá, než aby zlobily.“

Dnes je zahrada mateřské školy oázou přirozeného života uprostřed panelů. V keřích žijí ptáci, na květinách létají barevní motýli, v domečku pro čmeláky a v záměrně ponechaných hromádách dřeva žijí včelky samotářky, čmeláci, stínky a další hmyz. Na zahradě nalezneme dokonce malý demonstrační úl.

Paní ředitelka Donabaum říká: „Od té doby, co máme přírodní zahradu, je práce s dětmi jiná. Děti se na zahradě jakoby ztratí. Když nechceme, tak o nich nevíme. Ubylo konfliktů, hluku a křiku. V malých skupinkách po dvou, po třech či po čtyřech se děti zaměstnávají u jednotlivých přírodních prvků, soustředěně pozorují živáčky nebo experimentují s vodou či s listy. Ačkoli je i budova školky vybavená nádherně, děti jsou na zahradě nejraději. Chodí sem celoročně na několik hodin denně.“

V České republice je příkladem dobré praxe **Mateřská škola Semínko v Toulcově dvoře v Praze** (autorka M. Kapuciánová je její ředitelkou). Zahrada Semínka je také zvláštní, plná příležitostí k pozorování a k experimentování. Děti se podílejí na úpravách záhonů, sázení a zalévání květin, stromů a keřů. Nalezneme zde blátoviště, úkryt z vrbiček a hromadu kamení jako úkryt pro ještěrky. Děti tráví na zahradě nebo v areálu Toulcova

ČINNOSTI VENKU A V PŘÍRODĚ v předškolním vzdělávání

dvora několik hodin denně. Navíc MŠMT před více než rokem povolilo pokusné ověřování provozu integrované lesní MŠ Lesníček při MŠ Semínko. Děti z Lesníčku tráví veškerý čas venku, a ačkoli mají připravenou zvláštní učebnu, pro své hry ji nevyužívají. Jejich učebnou je příroda sama.

9. Nápadník řízených aktivit

9.1 Několik principů

Všechny zde představené aktivity byly autorkami realizovány a vyzkoušeny. Při jejich tvoření a sepisování bylo dodrženo několik principů, o kterých je nutné se zmínit. Dodržujeme je i při plánování vybraných aktivit.

Především je to **princip rozvíjení všech osmi typů nadání, resp. inteligencí** podle konceptu H. Gardnera (1993, 1999, 2003). Při vytváření krátkodobých aktivit, ale především při vytváření projektů či integrovaných bloků se snažíme, aby každá z inteligencí (potažmo oblastí mozku) byla aktivována. U krátkodobých aktivit vždy volíme takovou souslednost aktivit, aby v daném dnu nebo týdnu došlo k aktivaci všech osmi inteligencí.

**Rozvíjení
všech typů
inteligence**

Teorie rozličných inteligencí upozorňuje na to, že celková inteligence sestává ze spektra dílčích inteligencí. Základem tvrzení, že inteligence se skládá z více faktorů, je skutečnost, že mezi jednotlivými testovacími skupinami jsou nízké korelace (Gardner, 1999). Spektrum je tvořeno inteligencí:

1. jazykovou (lingvistickou),
2. logicko-matematickou,
3. pohybovou,
4. hudební,
5. výtvarnou,
6. prostorovou,
7. personální (velmi podobný je Shapirův koncept emoční inteligence),
8. přírodovědnou.

Dále je to **princip všemi smysly**. Obdobně jako se snažíme rozvíjet všechny inteligence, plánujeme aktivity tak, aby byly rozvíjeny všechny smysly (zrak, sluch, hmat, chuť, čich, popř. orientace v prostoru).

Všemi smysly

Významným principem je **princip sezonnosti**. Respektujeme vazbu dané aktivity na roční období, např. aktivity s vodou plánujeme na teplé jarní a letní měsíce, aktivitu s plody a listy na podzim, a to i přesto, že experimenty s vodou lze provádět uvnitř nebo listy natrhat zelené a plody koupit celoročně v supermarketech.

Sezonnost

Správně pojmenovávání

Dalším principem je **princip správného pojmenovávání**. Dítě potřebuje slyšet **správné odborné názvy** živočichů, rostlin, hub i kamenů. Pokud je neznáme, přiznáme to dětem a společně přírodninu zařadíme (např. je to pták podobný datlovi nebo je to nějaký kámen, který je měkčí než sklo, nebo je to nějaký drobný živočich, který má šest párů nohou a dva páry křídel). Odborný název můžeme dohledat později, buď za pomoci odborníka, nebo atlasu či encyklopedie.

Rozvoj spolupráce a respektu

Dalším principem je **rozvíjet spolupráci a vzájemný respekt**. Učíme děti komunikovat, pomáhat si, počítat s tím, že jiní lidé (spolužáci, sourozenci i učitelky) mají také vlastní potřeby.

9.2 Krátkodobé aktivity

✿ DRÁPKY – STAROBYLÁ HRA S OBLÁZKY

Cíle: Zlepšit obratnost, naučit se trpělivosti. Získat zkušenost, že cvičení znamená pokrok. Cílem není být lepší, než je kamarád, ale být lepší, než jsem byl já sám před týdnem.

Počet dětí: Jednotlivci.

Místo a čas realizace: Kdekoli a kdykoli venku.

Pomůcky: Oblázky, spíš placatější, o velikosti ploché hrany cca 1 cm.

Realizace: Dítě si jeden oblázek nejprve položí na hřbet ruky a prudkým pohybem jej vyhodí do vzduchu. Ruku přitom otočí a kamínek chytne do dlaně. Zpočátku se to asi nepodaří, ale později to půjde. Když aktivita dítěti dobře jde, zvyšuje počet vyhozených kamínků třeba až na pět. Při pěti vyhozených oblázcích třeba nechytí žádný, později jeden, pak třeba více.

Otázky pro učitelku: Chce se dítě zlepšovat? Má ze zlepšení radost?

Informace pro učitelku: Můžeme dětem navrhnout, aby hru naučily své kamarády nebo rodiče.

✿ KAMENNÁ HMATOVKA

Cíle: Rozvoj předmatematických dovedností, poměřování, třídění.

Počet dětí: Skupina cca 12 dětí.

Místo a čas realizace: Kdekoli a kdykoli.

Pomůcky: Pět různě velkých kamenů a kamínků různých tvarů, šátek na zavázání očí, deska o velikosti A4 (např. třídní kniha).

Realizace: Dítě si najde pět různě velkých kamenů. Klekne si na zem a ostatní děti okolo něj kameny rozmístí. Úkolem dítěte je najít okolo sebe se zavázanýma očima po hmatu desku a kameny. Desku dá před sebe, kameny na ni položí. Podle velikosti uspořádá řadu (od největšího k nejmenšímu). Ostatní děti kontrolují, jak se mu to povedlo.

Otázky pro učitelku: Zvládají děti řadit podle velikosti? Kdo úkol pochopil nejrychleji? Kdo byl vytrvalý, i když zpočátku nechápal?

Informace pro učitelku: Pokud aktivita dětem dělá problémy, pak nejprve zařadíme hry na porovnávání větší/menší. V první fázi kameny vybíráme tak, aby zadání „uspořádání podle velikosti“ bylo jednoznačné. Pokud takovou aktivitu provádíme s dětmi poprvé, může pro ně být příliš obtížná. Je vhodné děti nechat si s kameny nejprve hrát, pak je na na desce podle velikosti skládat bez zavázaných očí.

✿ ANDĚLÉ Z KAMENŮ, LISTŮ NEBO JINÝCH PŘÍRODNÍCH MATERIÁLŮ

Cíle: Rozvíjení vztahu k místu, rozvíjení spolupráce, rozvoj dovedností výtvarně se vyjádřit na volném prostoru (land art).

Počet dětí: Celá třída (práce ve skupinách po 3–4 dětech).

Místo a čas realizace: Mimo areál zahrady MŠ na suchém místě, nejlépe na podzim.

Pomůcky: Kameny a jakékoli jiné přírodniny, které se v místě hry nacházejí.

Realizace: Tuto hru lze hrát – s ohledem na počasí – kdekoli. Jedno dítě si lehne na zem, rozpaží a roznoží a na chvíli se přestane hýbat. Ostatní děti kolem něj pokládají přírodniny z okolí (kameny, listy, klacíky, šišky apod.) tak, aby ho přírodninami „obkreslily“. Když je dítě přírodninami „obkreslené“, pomůže mu učitelka s ostatními dětmi vstát, aby se neporušila linie. Na zemi zůstane silueta „andílek“. Andílky nazýváme jmény obkreslovaných dětí (např. Petříkův andílek). Děti se vystřídají. „Andílky“ v přírodě necháme a děti je mohou při dalších návštěvách stejného místa hledat, upravovat, ukazovat rodičům atd.

Otázky pro učitelku: Dokáže dítě v klidu ležet, než okolo něj ostatní nakladou přírodniny? Najdou děti příště místo, kde své siluety stavěly? Pamatují si děti jména andílků? Promítá se tato hra do volných her dětí?

Informace pro učitelku: Před zahájením aktivity je třeba děti poučit o tom, kam až mohou pro přírodniny chodit. Listy sbírají ze země, netrhají je.

✿ HLEDÁNÍ RŮZNOBAREVNÝCH KOLÍČKŮ V TERÉNU

Cíle: Nácvik samostatnosti, rozvoj pozornosti.

Počet dětí: Jednotlivci, ostatní si hrají v okolí, všichni se vystřídají.

Místo a čas realizace: Křovinatý terén, kdykoli.

Pomůcky: Cca 10 metrů dlouhá šňůra, různobarevné kolíčky na prádlo (5–10 ks podle schopností dětí).

Realizace: Učitelka natáhne v křovinatém terénu šňůru. Ve vzdálenosti do jednoho metru od šňůry umístí kolíčky. Děti postupně procházejí podél šňůry a rozhlíží se okolo sebe. Počítají kolíčky. Na konci počet kolíčků sdělí učitelce. Pak si o tom, kde kolíčky byly umístěny, společně povídají. Ptáme se např.: „Kterou barvu jste viděly nejlépe, z největší dálky? Kterou barvu jste málem přehlédly? Jak jste kolíčky počítaly? Bály jste se?“

Otázky pro učitelku: Držely se děti linie šňůry? Byly kolíčky rozmístěny v různých úhlech pohledu (i nad hlavou dětí)?

Informace pro učitelku: Pokud je aktivita pro děti příliš obtížná, mohou zpočátku kolíčky sbírat nebo mohou být zvoleny kolíčky jednobarevné. Obměna: místo kolíčků lze hledat i jiné předměty.

✿ ZVUKOVÉ PEXESO SE SEMÍNKY

Cíle: Cvičení rozlišování zvuku sluchem, rozvoj sluchové paměti, sebehodnocení.

Počet dětí: Jednotlivci nebo dvojice (varianta k volné hře), několik dalších dětí může pozorovat.

Místo a čas realizace: Školní zahrada i jinde, kdykoli.

Pomůcky: Sada malých stejných neprůhledných krabiček (např. od sirek, kinofilmu) naplněných semínky (čočka, mungo, fazole, hrách, pšenice, proso apod.). Vždy ve dvou krabičkách je přesně stejný obsah.

Realizace: Úkolem dětí je poslechem najít stejně znějící páry krabiček. Otevřením krabičky samy zkontrolují obsah a správnost své volby.

Otázky pro učitelku: Dokáže dítě zvuky rozlišovat? Dokáže obsah krabiček pojmenovat?

Informace pro učitelku: Menší skupinka dětí lépe podnítlí komunikaci mezi dětmi.

✿ POROVNÁVÁNÍ MNOŽSTVÍ ZRNÍČEK

Cíle: Rozvoj rozlišování zvuku, rozvoj předmatematických dovedností.

Počet dětí: Jednotlivci (variantní činnost k volné hře), několik dětí může být pozorovateli.

Místo a čas realizace: Školní zahrada, kdykoli.

Pomůcky: Čtyři stejné neprůhledné krabičky (např. od sirek, kinofilmů), v krabičkách je různé množství hrášků (1, 2, 5, 10).

Realizace: Děti poslechem odhadují, ve které krabičce je nejvíce, méně, ještě méně a ve které nejméně hrášků. Krabičky seřadí do řady. Správnost svého rozhodnutí po otevření samy kontrolují.

Otázky pro učitelku: Jsou děti při otvírání krabičky opatrné? Posbírají vysypané hrášky?

Informace pro učitelku: Tato aktivita rozvíjí předmatematické dovednosti, konkrétně porovnávání množství, usuzování, výrok, třídění.

✿ SEMÍNKOVÉ OBRÁZKY NA RUCE

Cíle: Rozvoj dovednosti výtvarně se vyjádřit na volném prostoru (land art), rozvoj jemné motoriky, trénování trpělivosti, komunikace mezi dětmi.

Počet dětí: Celá třída rozdělená do dvojic.

Místo a čas realizace: Školní zahrada, podzimní slavnost.

Pomůcky: Máslo, nejružnější semínka (slunečnice, proso, kukuřice, pšenice aj.).

Realizace: Děti pracují ve dvojicích. Jedno druhému na dlaň nebo hřbet ruky nanese máslo a pak do másla klade semínka, tvoří obrázky, mandaly. Konečné dílo učitelka vyfotografuje.

Otázky pro učitelku: Vydrželo dítě klidně sedět a nechat se zdobit? Kdo s kým vytvořil dvojici?

Informace pro učitelku: Semínka, která setřeme, můžeme i s máslem použít v krmítku. Obdoba hry je taková, že si děti namažou máslem obličej a na obličej si kladou okvětní lístky. Některým dětem jsou kontaktní hry tohoto typu nepříjemné, s tím je třeba počítat, děti do činnosti nenutíme.

✿ BARVENÍ LÁTEK POMOCÍ SLUNCE

Cíle: Vyrobit dárek – šátek, ubrus nebo tričko. Uplatňování vlastní fantazie, učení se trpělivosti.

Počet dětí: Celá třída (práce ve skupinách).

Místo a čas realizace: Zahrada MŠ, teplé dny.

Pomůcky: Látka velikosti šátku – hedvábí nebo bavlna (hedvábí lépe chytá barvy, bavlna je levnější), rostliny (ořechové listy, třezalka tečkovaná, zlatobýl, rmen, vratič, kopřivy, jasanové listy, světlice barvířská...). Látku je třeba předem několikrát vyprat, aby ztratila impregnaci a barvy na ni přilnuly. Dále potřebujeme mořidlo, aby se barva dobře spojila s vlákny látky – lze použít kamenec, kus železa, hliníku, mědi nebo jiného kovu.

Realizace: Aktivita začíná tím, že se děti vydají hledat a sbírat rostliny, které barví. To si při hledání mohou vyzkoušet na kousek tvrdého papíru. Když mají dost rostlin, vrátí se do školky. Na připravenou látku děti rozprostřou rostliny, složí ji do co nejmenšího tvaru, omotají provázkem a pevně utáhnou. Látka se zabalenými rostlinami se dá v létě do lavoru s vodou na zahradu a nechá se na sluníčku týden, dva či více, dokud není voda zkažená. Látka se působením vody ohřáté sluncem obarví a děti mohou celý proces sledovat. Takto obarvené látky nejsou stálé. Když ale vyblednou a vyperou se, můžeme je obarvovat zase dalšími barvami.

Otázky pro učitelku: Dokážou děti trpělivě počkat na výsledek? Kdo je trpělivý? Kdo se nemůže dočkat?

Informace pro učitelku: Techniky barvení jsou podrobně popsány v knize Věry Bidlové *Barvení pomocí rostlin*. K urychlení procesu obarvování se balíčky vloží do vody a vaří se (nejméně tři hodiny). Vaření ve školní kuchyni se nemohou účastnit děti, proto je lepší látky vařit na ohništi, aby děti měly možnost vše pozorovat. V tom případě musí být zajištěna bezpečnost dětí, např. je přítomno více dospělých, z nichž jeden se stará pouze o oheň a jeho okolí. Stanovíme také bezpečnostní hranici kolem ohniště, kam děti nesmějí. Látku lze barvit také nakoupenými barvami.

✿ TISK ROSTLINAMI

Cíle: Rozvoj dovedností v oblasti jemné motoriky, práce s kladívkem, rozvoj estetického vnímání.

Počet dětí: 1–4 (varianta k volné hře).

Místo a čas realizace: Školní zahrada, květen–červen, září.

Pomůcky: Látka velikosti šátku z hedvábí nebo z bavlny, kladívko (podle počtu dětí, které budou aktivitu zároveň provádět), tvrdá, dostatečně prostorná podložka (stůl, lavička, prkýnko, prkno).

Realizace: Dítě si nasbírá listy a květy, přemístí se k pracovní ploše, kde sedí učitelka. Připraví si látku a kladívko. Látku přeloží, dovnitř vloží jeden list (např. jetele). Jetel je tedy vložen mezi překlady látky. Dítě Źuká kladívkem do místa, kam vložilo list. Opatrně sleduje, jestli se list otiskuje. Když je po chvíli vidět, že se list otiskl, dítě jej vyjme a pokračuje s dalším listem nebo květem, který položí vedle otisku. Šátky mohou sloužit jako dárky k svátku maminek nebo mohou být použity jako ubrousky na stůl.

Otázky pro učitelku: Chovalo se dítě při práci s kladívkem opatrně? Poznává otisky rostliny? Radily si děti vzájemně při hledání vhodných (dobře tisknutelných) rostlin?

Informace pro učitelku: Při práci s kladívkem dbáme zvýšené bezpečnosti. Rostliny je třeba vkládat do látky postupně, kdyby se vložily všechny najednou, dílo by se rozsypalo. Je třeba, aby se dítě soustředilo a Źukalo vždy na jedinou rostlinku. Barvy na šátku nejsou stálé, je třeba na to upozornit rodiče.

✿ NETRADIČNÍ MANDALY K VYBARVOVÁNÍ

Cíle: Rozvoj fantazie, představivosti, rozvoj jemné motoriky.

Počet dětí: Celá třída (práce ve skupinách).

Místo a čas realizace: Venku, nejlépe na školní zahradě. Kopírovat materiály ke kopírce děti chodí za doprovodu další dospělé osoby.

Pomůcky: Hlávka zelí, cibule, jablko či jiný zajímavě strukturovaný materiál, papíry, pastelky, kopírka.

Realizace: Rozříznutou hlávku zelí, přepůlenou cibuli, rozříznuté jablko či další přírodniny položíme do kopírky a kopírujeme na papír. Děti si vyberou tvar, který se jim nejvíce líbí, a vybarvují jeho linie – vznikne krásná mandala. Mohou se ptát rodičů, zda poznají, co který obrazec představuje.

Otázky pro učitelku: Zapojují se děti do porcování zeleniny a ovoce? Zapojují se do obsluhy kopírky?

Informace pro učitelku: Pokud nemáme kopírku, děti mohou materiál nabarvit temperami či prstovými barvami a tisknout na papír.

✿ LEZENÍ PO STROMECH

Cíle: Rozvoj hrubé motoriky a autoregulace.

Počet dětí: Jedno dítě na jeden strom.

Místo a čas realizace: Školní zahrada, známý les, ověřené stromy; kdykoli, když kůra stromů není vlhká.

Pomůcky: Vhodné stromy (vhodně větvené a zdravé).

Realizace: Chce-li dítě lézt na strom, zeptá se učitelky. Ta rozhodne, zda mu to dovolí, a určí podmínky. Dítě leze jen tam, kam vyleze samo a také odkud samo sleze. Na jeden strom leze v danou chvíli pouze jedno dítě.

Otázky pro učitelku: Jaký strom na zahradě mají děti nejraději? Je to ten, na který mohou lézt?

Děti rády lezou po stromech. Tento kmen stromu je u dětí z MŠ Semínko snad nejoblíbenější. (Foto M. Kapuciánová)

Informace pro učitelku: Lezení naplňuje základní potřebu dětí, ale může představovat i nebezpečí. Děti mohou lézt po stromě pouze s dozorem a omezeně. Dalším důležitým kritériem pro bezpečnost při lezení je zdravý strom. Pedagogové stromy vytipují, příp. vyzkoušejí a poté dětem představí stromy vhodné k lezení a na nich bezpečnou výšku, kam děti mohou (v souladu s pravidly pro vybavení dětských

hřišť se jedná o výšku maximálně dva metry od země po nohu dítěte). Dítě musí být na lezení vhodně obuté. Pedagog musí dát zvlášť pozor na děti v tzv. adaptační fázi (nově příchozí do MŠ), jejichž zručnost či nezručnost ještě nezná.

✿ POROVNÁVÁNÍ DÉLKY

Cíle: Rozvoj předmatematických dovedností – měření, porovnávání, uspořádání.

Počet dětí: Celá třída (práce ve skupinách).

Místo a čas realizace: Les nebo místo, kde je k nalezení větší množství klacíků.

Pomůcky: Klacíky.

Realizace: Děti vyzveme, aby se prošly po okolí a každé si našlo jeden klacík. Poté porovnávají jeho délku s délkou klacíků ostatních dětí. Podle délky klacíků děti utvoří řadu.

Otázky pro učitelku: Které dítě se snažilo najít nejdelší klacík? Poznájí děti, ze kterých stromů jednotlivé klacky jsou?

Informace pro učitelku: Pokračování aktivity – naučíme děti změřit, kolikrát je největší klacek větší než klacek nejmenší. Délku klacků mohou zaznamenat na papír a zapsat k jednotlivým velikostem jména dětí, které klacek našly.

✿ VYBRANÝ LIST A JÁ

Cíle: Rozvíjení představivosti, přirovnávání, uvědomování si vlastní identity, naslouchání, vedení k vlastnímu projevu.

Počet dětí: Celá třída (práce ve skupinách).

Místo a čas realizace: Kdekoli, nejlépe na podzim (když padají listy ze stromu).

Pomůcky: Košík s listy různých druhů stromů a rostlin.

Realizace: Posadíme děti do kruhu, každé dítě si se zavřenýma očima vytáhne jeden list. List si prohlédne a vymyslí, co má tento list s ním (dítětem) společného. Následně vypráví ostatním, na co přišel a co ho na listu zaujalo.

Otázky pro učitelku: Dokážou děti najít nějaký společný prvek? Přirovnávají společně k viditelným znakům nebo také k vlastnostem?

Informace pro učitelku: Některé děti společný znak najít nedokážou. Neměli bychom je nutit. Zapojí se třeba příště. Obměna: děti si „list, který je mi podobný“, vybírají z košíku s otevřenýma očima, pak jim ale musíme poskytnout dostatek času na rozmyšlení.

✿ VYMĚŇOVAČKA – STROM

Cíle: Procvičování třídění, usuzování, kooperace při vyměňování dětí.

Počet dětí: Celá třída (práce ve skupinách).

Místo a čas realizace: Kdekoli a kdykoli.

Pomůcky: Obrázky jednotlivých částí stromu (kořen, list, větev, kůra, květ, plod) v počtu odpovídajícím počtu dětí.

Realizace: Hra je obdobou hry „Kompot“. Děti sedí v kruhu, před sebou mají vyobrazené jednotlivé části stromu (každý jeden obrázek). Při vyslovení názvu části stromu se děti sedící u konkrétní části zvednou, projdou středem kruhu, usadí se na volné místo a prohlédnou si, jestli si sedají ke správnému obrázku. Tím proběhne kontrola. Zajímavější je, když je na obrázcích více druhů stromů, když se jednotlivé obrázky listů, květů, kůry liší.

Otázky pro učitelku: Znájí děti jednotlivé části stromů? Poznají, ze kterých stromů pocházejí?

Informace pro učitelku: Variantou je hrát hru se skutečnými částmi stromu.

✿ ZAHRÁDKA VE SKOŘÁPCE

Cíle: Péče o rostliny, oslava Velikonoc, jara.

Počet dětí: Všechny děti ve třídě.

Místo a čas realizace: Zahrada, týden před Velikonocemi.

Pomůcky: Převařené skořápky od vajíček, semínka řeřichy, ovčí rouno nebo vata.

Realizace: Na dno skořápky děti položí ovčí vlnu nebo vatu. Na ni nasypou semínka řeřichy a zalévají je. Za čtyři dny vyrostе řeřicha tak, že ji lze sklízet. Zahrádku ve skořápce si děti mohou před Velikonocemi odnést domů.

Otázky pro učitelku: Zajímá děti péče o rostliny? Vzpomenou si samy, jestli nepotřebují zalít? Přemýšlejí o tom, kolik vody potřebují?

Informace pro učitelku: Skořápky od vajec z hygienických důvodů předem upravíme (vaříme 20 min. a vysušíme), abychom eliminovali riziko přenosu salmonelózy aj.

✿ DOMEČKY PRO SKŘÍTKY

Cíle: Pohyb v nerovném terénu, manipulace s drobnými přírodninami, komunikace mezi dětmi.

Počet dětí: Celá třída (práce ve skupinách).

Místo a čas realizace: Les, kdykoli.

Pomůcky: Nalezené přírodniny.

Realizace: Stavění domečků pro skřítky je činnost, která je u dětí velmi oblíbená. Ze školky není potřeba nosit žádné pomůcky. Nejvhodnějším prostorem je les v okolí školky, příp. lze aktivitu realizovat na školce v přírodě. Děti rozdělíme do skupin po třech. Na místě v lese, které je pro děti bezpečné (není v blízkosti silnice, není znečištěné psími výkaly) a kde děti jasně vědí, kam až se mohou vydat, stavíme malé domečky se zahrádkami z materiálů, které v lese najdeme.

Stavba domečků pro „lesní skřítky“ baví dnešní děti stejně, jako bavila nás a předchozí generace. (Foto archiv MŠ Semínko)

Otázky pro učitelku: Má dítě zájem o stavění z přírodnin? Neštítí se toho, co v lese může najít? Netrhá chráněné rostliny? Dokáže využít nalezený materiál, nebo je nejisté, co by mohlo ke stavbě použít? Objeví se stavění domečků i jindy ve spontánní hře? Orientuje se dítě v lese s jistotou?

Informace pro učitelku: Na začátku hry stanovíme pravidla, co děti mohou sbírat, popř. trhat, kam až mohou samostatně chodit. Řekneme jim, kolik času na stavění domečku mají, průběžně budeme na čas upozorňovat. Na závěr si všechny domečky společně prohlédneme a popovídáme si o nich.

✿ HRY S KLACÍKY

Cíle: Rozvoj motoriky (manipulace s klacky), komunikace mezi dětmi.

Počet dětí: Celá třída (práce ve skupinách).

Místo a čas realizace: Les, kdykoli.

Pomůcky: Nalezené klacíky.

Realizace: Děti klacky fascinují. Místo zakazování je naučíme s nimi zacházet. Z klacíků lze postavit domeček pro skřítky, ale i domeček pro děti. Děti rády nosí klacky zastrčené u pasu, aby vypadaly jako policisté, kteří nosí zbraň. Mohou je také používat na kreslení v písku.

Děti si rády hrají s klacíky – sbírají je, bojují s nimi, využívají je ke stavbám nebo je přikládají na oheň. (Foto M. Kapuciánová)

Otázky pro učitelku: Dokážou si děti hrát s klacíky bezpečně?

Informace pro učitelku: Je potřeba stanovit pravidla, např. bude dovoleno hrát si s klaciky, pokud děti dávají pozor, aby neublížily sobě nebo jiným dětem; klaciky nesmějí být v úrovni obličeje a děti s nimi nesmějí běhat a bojovat.

✿ POUŽÍVÁNÍ NOŽE, VYŘEZÁVÁNÍ

Cíle: Procvičování jemné motoriky.

Počet dětí: Jen pro vybrané jednotlivce.

Místo a čas realizace: Kdekoli, v teplejší části roku.

Pomůcky: Nože s kulatou špičkou.

Realizace: Děti rády používají nůž. Vnímají to jako znak dospělosti. Povolit jim práci s nožem pro ně znamená poctu. Nejraději z klacíků ořezávají kůru a vyřezávají na nich špičku.

Otázky pro učitelku: Jsou děti před řezáním poučeny o tom, že při práci s nožem mají sedět? Vědí, že mají řezat směrem od sebe? Známe dítě dostatečně, abychom mu mohli důvěřovat?

Informace pro učitelku: O používání nože rozhoduje pedagog podle toho, jak je dítě vyspělé a spolehlivé. Vhodné je začít s vyřezáváním mýdla (mýdlo na praní s jelenem), které je měkké a poddajné.

✿ ŽRAVÁ VÁŽKA

Cíle: Poznávání přírody, rozvoj jemné motoriky.

Počet dětí: Jednotlivci i skupinky.

Místo a čas realizace: Okolí vodního toku či nádrže, květen–červen.

Pomůcky: Entomologické sítky.

Realizace: Demonstrujeme dětem velkou žravost vážek. To lze dvěma způsoby:

- a) V okolí toku vyhledáme vážky a mezi ně hodíme hrst jemného říčního písku. Pozorujeme, co se bude dít. Vážky okamžitě změní směr letu a „loví“ zrníčka písku. Opakujeme, aby to viděly všechny děti. Pokud je břeh bezpečný, můžeme děti nechat házet písek samostatně. Poučíme je, aby si neházely písek do očí.

- b) Do entomologické sítky chytíme komáry, mouchy a jiný drobný hmyz a také nejméně jednu vážku. Učitelka (nebo šikovný předškolák) vážku opatrně uchopí mezi palec a ukazovák přibližně v půlce jejího těla a druhou rukou (např. pomocí pinzety) vážku krmíme drobným hmyzem. Vážka žere, i když je v lidské ruce, což je pro ni nepřírozené.

Otázky pro učitelku: Jak děti přijímají vážku? Kdo ji chce držet? Kdo nechce?

Informace pro učitelku: Je nutné dbát bezpečnosti dětí. Pokud aktivita probíhá v okolí hluboké řeky či strmého srázu do rybníka, opatříme dětem vesty. Tato aktivita je inspirována *Vycházkami do přírody* (Řehák, 1968) pro žáky středních škol.

✿ ODHADUJEME MNOŽSTVÍ VODY

Cíle: Poznávání přírody, rozvoj předmatematických dovedností, rozvoj jemné motoriky.

Počet dětí: Děti pracují ve skupince (3–5 dětí najednou).

Místo a čas realizace: Zahrada MŠ či okolí vodního zdroje, teplý den (květen–červen).

Pomůcky: Nádoby různých tvarů a velikostí, naběračky, odměrky, staré hrnce, umyvadlo, vanička apod.

Realizace: V okolí velké (a pro děti bezpečné – ne příliš hluboké) nádoby na vodu (vanička, kbelík, umyvadlo, sud na dešťovou vodu) umístíme menší nádoby různých tvarů a velikostí a naběračky. Děti mají za úkol odhadnout, do které nádoby se vejde nejvíce vody a do které nejméně, popř. je seřadit v očekávaném pořadí. Následně se odhad ověří – potvrdí, nebo vyvrátí.

Otázky pro učitelku: Dokážou děti odhadnout, kde je více vody a kde méně?

Informace pro učitelku: Voda je kapalina, tvaruje se podle nádoby, ve které právě je. Pro předškolní děti je velice obtížné odhadnout objem nádob. Například skutečnost, že nádoba, která je vysoká, ale úzká, pojme méně vody než nádoba nízká, ale široká, je pro mnohé předškoláky nepochopitelná. Proto je vhodné objemy vody měřit a porovnávat, samozřejmě formou hry. K aktivitě si lze objednat výtečné pomůcky pro odhady a porovnání objemu těles – View-Thru Geometric Solids (v ČR lze koupit za cca 300 Kč).

✿ SEZNÁMENÍ S TAJNÝMI ČÁSTMI ROSTLIN

Cíle: Poznávání přírody, rozvoj jemné i hrubé motoriky.

Počet dětí: Celá třída (práce ve skupinách).

Místo a čas realizace: Jarní les, ve kterém se vyskytuje velké množství rostlin s cibulkami, nejlépe po dešti, kdy je hlína měkká.

Pomůcky: Lopatky, nožíky, fotoaparát, bužírky různých barev.

Realizace: Děti jdou s učitelkou na vhodné místo, kde se vyskytuje dostatečné množství rostlin s cibulkami (geofytů). Učitelka dětem předvede, jak s lopatkou opatrně odhrnovat hlínu v okolí rostliny a jak v hloubce 10–20 cm objevit cibulku. Necháme děti pracovat samostatně.

Otázky pro učitelku: Tušilo nějaké dítě, že s pomocí lopatky mohou objevit cibulku? Co děti očekávaly?

Informace pro učitelku: Mnohé z rostlin s cibulkami jsou chráněné (sněženka, bledule), proto volíme druh rostlin i místo k provádění této aktivity s ohledem na ochranu přírody. Pro aktivitu je nejvhodnější realizace na školní zahradě. Vykopané cibulky pak zase zasadíme zpátky.

Sněženky, křivatce a další cibuloviny nazýváme geofyty. Geofyty většinu roku tráví v zemi. Za pomoci lopatek objevujeme jejich cibulky. (Foto K. Jančaříková)

✿ HRAJEME SI SE STÉBLEM – TŘI AKTIVITY

Cíle: Poznávání přírody.

Počet dětí: Celá třída (práce ve skupinách).

Místo a čas realizace: Neposekaná a nepodmáčená louka či zahrada MŠ, květen–červen.

Pomůcky: Nožík, nůžky, kořenáče s hlínou.

Realizace: Každé dítě si na louce utrhne nebo nůžkami ustříhne dlouhé stéblo. Učitelka na stéble demonstruje kolénko – každé dítě si na svém stéble kolénko nahmatá. Můžeme počítat, kolik kolének se nachází na jednom stéble. Následně učitelka stéblo podélně rozřízne v kolénku a ukáže dětem dutiny na obou stranách. Děti si nůžkami ustříhnou stéblo mezi kolénky a pokusí se jím napít ze své lahve. Je nám už jasné, jak vzniklo slovo slámka?

Následně si několik dětí ustříhne stéblo (zelené, ne suché) tak, aby kolénko bylo v prostředku a po každé jeho straně zůstalo stéblo na délku dětské dlaně. Kousky stébel s kolénky doneseme na zahradu MŠ, kde je zasadíme do kořenáčů s vlhkou půdou. Kořenáče položíme na bok a zajistíme proti kutálení. Druhý či třetí den pozorujeme, co se se stébly děje.

Otázky pro učitelku: Kdo z dětí zná slovo slámka? Štítí se některé dítě pít pomocí slámky? Myslí některé dítě na mladšího sourozence a ustříhne slámku i pro něj?

Informace pro učitelku: Na stéblech trav na vlhkých loukách se může vyskytovat parazit motolice jaterní. Proto k pití vybíráme zásadně stébla ze suché louky. Při trhání stébel dbáme na to, abychom louku nepošlapali – stébla trháme z cesty. Zasazené stéblo vyžene kořeny a listy. Kořeny budou vždy směřovat k zemi, listy vždy vzhůru (geotropismus). Kořenáčem můžeme několikrát pootočit a nové výhonky se zanedlouho také pootočí.

✿ DOZRÁVÁNÍ PAMPELIŠKY

Cíle: Poznávání přírody.

Počet dětí: Celá třída (práce ve skupinách).

Místo a čas realizace: Školní zahrada, květen–červen.

Pomůcky: Květy pampelišek (smetanky lékařské), papírové sáčky, fixy.

Realizace: Každé dítě utrhne žlutý květ pampelišky, vloží jej do papírového sáčku a označí svým jménem. Papírové sáčky uskladníme na suchém a slunném místě (např. okenní parapet na verandě). Po týdnu sáčky otevřeme. Co se stalo s květy? (Dozrály!) Uvažujeme o tom, jak je schopnost dozrát po utržení (posekání) pro luční květy důležitá.

Otázky pro učitelku: Napadlo některé dítě se zeptat, jaké další květy dozrají, a založit další experiment?

Informace pro učitelku: Při otevírání sáčků je třeba dbát na bezpečnost – semínka pampelišky (padáčky) se dětem nesmějí dostat do očí.

❁ BĚLÁSKŮV SOSÁČEK

Cíle: Poznávání přírody, rozvoj motoriky.

Počet dětí: Celá třída (práce ve skupinách).

Místo a čas realizace: Zahrada nebo louka, květen–červen.

Pomůcky: Bělásci, entomologická síťka, dlouhý špendlík.

Realizace: Děti jsou vyzvány, aby se do entomologické sítě pokusily chytit bělásku. Pokud se jim to povede, učitelka ho opatrně vyjme a uchopí za složená křídla tak, aby ho nepoškodila. Špendlíkem pak sosáček od jeho kořene pomalu rozvinuje. Jakmile jej pustí, sosáček se sám svine zpět do spirály. Děti proces pozorují.

Otázky pro učitelku: Neštítí se některé děti motýla? Nemá někdo o motýla obavu?

Informace pro učitelku: Bělásek není chráněný, jeho housenky škodí na zahradách. S jiným druhem motýla aktivitu neprovádíme. Přesto se mu snažíme neublížit – šetrné rozvinění sosáčku není nebezpečné.

❁ HLEDÁME ORLÍKA

Cíle: Poznávání přírody, rozvoj jemné motoriky, práce s nožičkem.

Počet dětí: Celá třída (práce ve skupinách).

Místo a čas realizace: Les, květen–září.

Pomůcky: Les porostlý hasivkami orličími, vhodné nožičky pro děti (bez ostrých hrotů), obrázky erbů s dvouhlavým orlem.

Realizace: Učitelka demonstruje činnost, děti ji po ní opakují. Učitelka nožem přeřízne řapík listu hasivky orličí co nejnižší nad zemí. Řez

musí být hladký a veden kolmo k řapíku. Na řezu lze vidět obrazec tvořený cévními svazky, který připomíná znak dvouhlavého orla, jakého známe z erbů.

Otázky pro učitelku: Kdo pracuje s nožičkem nejopatrněji? Kdo potřebuje pomoci? Kdo je/není schopen vést kolmý rovný řez? Pomáhají si děti vzájemně? Ukazují tuto aktivitu rodičům, mladším dětem?

Informace pro učitelku: Hasivka orličí je invazivní druh, není chráněná a není třeba se obávat, že by tato aktivita ohrozila naši přírodu.

✿ PŘETRHNI VRBKU

Cíle: Poznávání přírody.

Počet dětí: Celá třída (práce ve skupinách).

Místo a čas realizace: Les, červen–září.

Pomůcky: Les porostlý vrbkou úzkolistou.

Realizace: Učitelka dětem ukáže vrbku úzkolistou. Vrbka je typickou rostlinou pasek borových i smrkových lesů. Jednu rostlinu vytrhne a dá ji kolovat mezi děti. Kdo ji dokáže přetrhnout?

Otázky pro učitelku: Rozzlobil se někdo, že mu úkol nejde splnit?

Informace pro učitelku: Vrbka úzkolistá není chráněná a není třeba se obávat, že by tato aktivita ohrozila naši přírodu. Ale přetrhnout se jí asi nepodaří, stejně jako len nebo kopřiva má totiž velice pevná vlákna. Šlo by ji použít ke tkaní. Na aktivitu je vhodné navázat pohádkami „Jak krteček ke kalhotkám přišel“ či „Sedmero krkavců“.

✿ HOUBOVÁ MANDALA

Cíle: Poznávání přírody, rozvoj výtvarných dovedností.

Počet dětí: Celá třída (práce ve skupinách).

Místo a čas realizace: Les, září–říjen.

Pomůcky: Les s houbami, archy papíru (černého a bílého), popř. atlas hub.

Realizace: Učitelka vyzve děti, aby opatrně utrhlý muchomůrku a uřízly či ulomily jí nohu těsně pod kloboučkem. Klobouk položí lupeny dolů na archy černého a bílého papíru. Z uvolněných výtrusů (spor), jimiž se houby rozmnožují, vznikne pěkný obrazec (skoro

mandala). Na jakém papíru bude obrazec lépe vidět (černém/bílém)? Aktivitu můžeme opakovat s kloboukem žampionu nebo bedly.

Otázky pro učitelku: Jsou děti poučeny o tom, že jen některé houby jsou jedlé, jiné nejedlé a některé jedovaté? Jsou poučeny o tom, že bez domluvy s dospělým nemohou žádné houby ochutnávat?

Informace pro učitelku: Používáme jen houby, které jsou bez rizika – bedlu, muchomůrku růžovou (masáka), šedivou nebo červenou. Manipulace s nimi není nebezpečná. Pozor, děti by neměly spory vdechovat, je tedy potřeba pracovat opatrně a soustředěně. A rozhodně nesmějí houby ochutnávat (ani jedlé druhy). Spory muchomůrky a bedly jsou lépe vidět na černém papíře, spory žampionu na bílém.

✿ POZORUJEME OZNAČENÉ MRAVENCE

Cíle: Poznávání přírody, rozvoj jemné motoriky, komunikace.

Počet dětí: Celá třída (práce ve skupinách).

Místo a čas realizace: Les s mraveništěm, květen–říjen.

Pomůcky: Křídý různých barev, lékovka s mlékem, štětečky.

Realizace: Pozorujeme mravence. Pro tento účel si několik mravenců označíme barevnou tečkou. Barvu učitelka připraví z nastrouhané křídý a trochy mléka, vzniklou kašičku pak štětečkem opatrně nanese na mravence. Díky barevnému označení lze mravence dobře pozorovat, odlišují se od ostatních mravenců, protože barevná kašička se na nich poměrně dlouhou dobu udrží. Učitelka vyzve děti, aby pozorovaly a o pozorovaném hovořily. Může jim pomoci vhodně položenými dotazy, např.: Unese jehlici z borovice jeden mravenec? Táhne nebo strká mravenec přenášený materiál? Co udělají dva mravenci, když se potkají? Najdeš mravenčí stezku? Jakou částí těla se mravenci nejčastěji dotýkají? Co nosí do mraveniště? Co nosí z mraveniště? Kudy chodí dovnitř a ven? Viděl jsi ještě něco zajímavého? Co udělá mravenec, kterého přeneseme kus od mraveniště? Dále můžeme navázat experimenty:

- Označeného mravence dáme do krabičky, s krabičkou několikrát zatočíme, otevřeme ji a položíme několik centimetrů od mravenčí stezky. Najde mravenec cestu? Za jak dlouho? Jak se bude chovat?
- Jednoho mravence si bíle označíme a navedeme ho stéblem ke kousku potravy (mrtvá housenka, kousek cukru, kousek ovoce – objekt tak velký, aby ho mravenec nebyl schopen odnést sám).

ČINNOSTI VENKU A V PŘÍRODĚ v předškolním vzdělávání

Pozorujeme jeho chování. Najde si pomocníky? Co přitom dělá? Ty mravence, kteří se dostanou k nálezů jako první, také označíme (žlutě). Opět je pozorujeme.

Otázky pro učitelku: Je mezi dětmi někdo, kdo se do aktivity nezapojuje? Víme proč? Zajímají se děti o experimentování? Mají nápady, co ještě zjišťovat? Které dítě bude aktivitu při příští návštěvě v lese spontánně opakovat?

Informace pro učitelku: Namísto směsi z mléka a kříd lze použít i temperové barvy.

✿ VRTULKY A VRTULE

Cíle: Poznávání přírody, rozvoj jemné motoriky, hra.

Počet dětí: Celá třída (práce ve skupinách).

Místo a čas realizace: Paseka v lese, čas dozrálých dvojnažek javoru.

Pomůcky: Javor či habr s dozrálými plody.

Realizace: Učitelka předvede činnost, děti ji po ní opakují. Z výšky pouštíme křídlaté oříšky habrů a dvojnažky javorů mléče či klenu. Co dělají při pádu?

Otázky pro učitelku: Napadlo nějaké dítě vylézt na pařez či jiné vyvýšené místo?

Informace pro učitelku: Semena jsou rozšiřována větrem, a když padají z mateřského stromu, tak se roztočí jako vrtule vrtulníku. Pro budoucí semenáček je výhodné, když spadne co nejdál od mateřského stromu (nebude zastíněn, bude mít dostatek živin).

✿ KLÍČENÍ KAPRADIN

Cíle: Poznávání přírody, rozvoj jemné motoriky, pozorování.

Počet dětí: Celá třída (práce ve skupinách).

Místo a čas realizace: Les, třída, podzim.

Pomůcky: Kapradiny s vyspělými výtrusnicemi, papír, staré akvárium či vhodná plastová nádoba.

Realizace: Do třídy doneseme list kapradin s vyspělými výtrusnicemi (jsou naspodu listů, tmavé, velké) a položíme je výtrusnicemi dolů na papír. Na list položíme sklo. Po týdnu odkryjeme. Na papíře budou hromádky tmavých práškovitých výtrusů. Vysejeme je na vlhkou

zeminu na dně akvária či jiné vhodné nádoby. Je nutné je stále vlhčit! Za několik dnů bude vidět zelený povlak a krátce poté i prvoklíčky.

Otázky pro učitelku: Myslí děti každý den na vlhčení zeminy?

Informace pro učitelku: Výtrusů je ohromné množství. Jeden list kapradiny vytvoří až 15 milionů výtrusů.

❖ KAM SE V ZIMĚ SCHOVÁVÁJÍ?

Cíle: Poznávání přírody, rozvoj jemné motoriky, pozorování.

Počet dětí: Celá třída (práce ve skupinách).

Místo a čas realizace: Les, třída, zima.

Pomůcky: Lopatky, krabice, určovací klíče.

Realizace: V lese hledáme pařez nebo strom se ztrouchnivělou kůrou. Když jej nalezneme, odhrneme vrchní vrstvu kůry a lopatkami odlooupneme spodní vrstvu kůry do krabice. Do větší krabice lopatkami nabere z místa, odkud jsme odstranili sníh, humus. Obě krabice doneseme do třídy a necháme v teple. Pozorujeme, jaký hmyz se objeví.

Otázky pro učitelku: Nemá půda příliš zmrzlá? Pokud ano, počkáme na teplejší dny.

Informace pro učitelku: Pro určování si připravíme vhodné atlasy a klíče. Pravděpodobně objevíme berušky a další brouky, stonožky, pavoučky a mnoho vajíček, kulek a larev.

❖ STREFÍŠ SE?

Cíle: Rozvoj jemné motoriky, hra.

Počet dětí: Celá třída (práce ve skupinách).

Místo a čas realizace: U vody, teplé měsíce.

Pomůcky: Kamínky, 2–4 staré hrnce.

Realizace: Na vhodném a bezpečném místě na kraji vodní plochy (potůček, mělký okraj rybníka apod.) umístíme do vody tři hrnce tak, aby byly celé ponořené a aby voda byla asi 10 cm nad jejich horním okrajem. Pomocí klacku vyznačíme startovní čáru. Každé dítě si nasbírá pět kamínků a z vyznačeného místa se snaží vhodit kamínky do hrnce.

Otázky pro učitelku: Švindluje někdo (překračuje čáru)?

Informace pro učitelku: Aktivitu realizujeme v teplém dnu, je možné, že některé z dětí se při aktivitě namočí. Obměna: místo kamínků použijeme mince či jiné předměty.

✿ VÁŘENÍ BEZ ELEKTRINY A BEZ OHNĚ

Cíle: Environmentální výchova – seznámení se s alternativními zdroji energie.

Počet dětí: Celá třída (práce ve skupinách).

Místo a čas realizace: Kdekoli, slunečný den.

Pomůcky: Krabice, alobal, ešus, voda, hrachová polévka.

Realizace: Vytvoříme si jeden z modelů solárního vačice podle návodu Ing. Ivy Šmejkalové (<http://www.solarni-varice.cz/>) a s dětmi si za slunečného dne něco uvaříme (na výše uvedených webových stránkách lze najít i recepty).

Otázky pro učitelku: Které z dětí nevěřilo, že se pokrm uvaří? Kdo měl z výsledku největší radost?

Informace pro učitelku: Solární vařič slouží k vaření jídla stejně jako jakýkoli jiný vařič, avšak využívá pouze energii slunečního záření.

✿ SLAVNOST JEŘABIN

Cíle: Rozvoj výtvarných a pracovních dovedností, rozvoj jemné motoriky, estetického vnímání dětí.

Počet dětí: Celá třída (práce ve skupinách).

Místo a čas realizace: Zahrada MŠ, podzim.

Pomůcky: Jeřabiny, nitě, jehly, karton, lepidlo (klih nebo tavná pistole).

Realizace: Děti navlékají jeřabiny na nitě, vytvářejí řetězce náhrdelníků, „korálků“. Těmi pak ozdobí oblíbené stromy. Nebo je ve spirálách stočí na karton a za pomoci učitelky nalepí pomocí klihu či tavné pistole. Nebo jeřabiny použijí k ozdobení dýní a panáčků z dýní či jiných přírodnin. Jeřabinovou slavnost začleníme do našeho ročního kalendáře a slavíme ji opakovaně. Pozveme rodiče, mladší sourozence. Vytvoříme si vlastní rituály.

Otázky pro učitelku: Podporujeme děti v samostatných pokusech? Vyhýbáme se negativnímu hodnocení? Mají děti ve třídě nebo na zahradě místo, kde mohou své výtvary vystavit? Jaký strom které dítě označilo? Je na zahradě nějaký nejvíce ověřený strom? Který?

Informace pro učitelku: Jeřabinovou slavnost zavedla Květoslava Burešová. Na internetu lze nalézt velké množství fotografií různých výrobků z jeřabin.

✿ VÝROBA IZOLAČNÍCH VLOŽEK DO BOT

Cíle: Zdokonalování sebeobsluhy, rozvíjení dovedností v oblasti jemné motoriky (příprava pro venkovní pobyt).

Počet dětí: Celá třída.

Místo a čas realizace: Třída, zimní období.

Pomůcky: Archy lepenky, nůžky, tužky.

Realizace: Při pobytu venku je velice důležité udržet nohy v teple. Děti se naučí vyrábět levné, ale funkční vložky do bot. Každé dítě dostane kousek lepenky, na kterou si obkreslí svá chodidla. Vystříhne je a zkusí vložit do bot, v nichž půjde na výpravu. Pokud je potřeba, upraví vložku tak, aby do bot šla vložit. Vložky si děti označí (např. jménem) a schováme je do krabice.

Otázky pro učitelku: Mají děti radost z toho, že se podílejí na výrobě vlastního obutí? Zajímá je, jak se boty dříve vyráběly? Zná někdo slovo „onuce“? Napadlo nějaké dítě vytvořit vložku do bot pro některého z rodinných příslušníků?

Informace pro učitelku: Pokud má některé dítě boty příliš těsné, jsou k delšímu pobytu venku nevhodné – domluvte se s rodiči, aby dítě vyrazilo v botách jiných.

✿ PSÍ SPŘEŽENÍ

Cíle: Pohybová aktivita pro pobyt venku v zimě, zdokonalování dovedností v oblasti jemné motoriky a v oblasti komunikace.

Počet dětí: Celá třída (práce ve skupinách).

Místo a čas realizace: Na sněhu, zima.

Pomůcky: Saně, pásy látky či popruhy.

Realizace: Děti motivujeme vyprávěním o polárnících a dobývání severního a jižního pólu za pomoci psích spřežení. Následně se děti promění v tažné psy. Připoutají se – vždy po čtyřech či po šesti – pásy k saním. Samozřejmě je nutné dbát na bezpečnost, aby se děti pásem nemohly škrtit. Vhodné je využít pruh látky a uvázat jej do kříže přes dětskou hrud. Na zádech k tomuto popruhu připojíme pás vedený

k saním. Cílem tažných psů není být nejrychlejší, ale projet vytyčenou dráhou bez nehody – saně se nesmějí překloupit, náklad se nesmí vysypat, saně se nesmějí zastavit (aby nepřimrzly), pásy se nesmějí zašmordchat, děti se nesmějí pohádat. Aktivita „Pší spřežení“ začíná a končí na vytyčených místech, dráhu připraví učitelka podle terénu a zkušenosti dětí.

Otázky pro učitelku: Kdo se při aktivitě pohádal? Kdo chtěl být za každou cenu nejrychlejší?

Informace pro učitelku: Na aktivitu můžeme navázat vyprávěním o tom, co pro děti bylo při hře nejnáročnější a co jim naopak vůbec nedělalo problém.

✿ STREF SNĚŽNÉHO MUŽE

Cíle: Rozvoj pohybových dovedností při pobytu venku v zimě, rozvoj motoriky (házení).

Počet dětí: Celá třída.

Místo a čas realizace: Na sněhu, zima.

Pomůcky: Náhradní rukavice pro každé dítě, lano, klacek.

Sněhulák může posloužit jako dobrý terč. I v zimě lze trávit venku hodně času. (Foto archiv MŠ Semínko)

Realizace: S dětmi postavíme sněžného muže (obdoba sněhuláka). Kolem něj pomocí lana a klacku vytyčíme a vyšlapeme kružnici – za tu děti nesmějí. Každé dítě si připraví zásobu koulí a na povel začíná „boj“ – děti házejí koule na sněžného muže tak dlouho, dokud mu neshodí klobouk nebo dokud se nerozpadne.

Otázky pro učitelku: Kdo házel nejpřesněji? Kdo se ani jednou nestrefil? Chtěl někdo podvádět a překročit čáru?

Informace pro učitelku: Dbáme na to, aby se zapojily všechny děti, aby některé neprochladlo.

❖ UMÍŠ SKÁKAT JAKO SKOKAN?

Cíle: Rozvoj pohybových dovedností, rozvoj motoriky (skok do dálky).

Počet dětí: Celá třída.

Místo a čas realizace: Místo s výskytem žab, jaro.

Pomůcky: Vhodné oblečení (nebezpečí upadnutí do bláta), klacíky, žáby, síťka na lov žab.

Realizace: Vyzveme děti, aby chytily žabu. Chyceného skokana (popř. jinou žabu) změříme a ulomíme nějaký klacík o stejné velikosti. Ten, kdo žabu našel a přinesl, ji opatrně položí na označené místo startu. Žába skočí a na místo doskoku dítě položí klacík s velikostí žáby. Další děti jsou připraveny s dalšími klacíky, které položí tam, kam skokan skočí během svého návratu do přírody. Změříme, kolikrát skokan skočil svou délku těla. Učitelka vyzve děti, aby také skákaly a měřily své skoky. Podařilo se někomu překonat délkou skoku délku svého těla? Kolikrát?

Otázky pro učitelku: Kdo skočil nejdál? Kdo chytil žabu?

Informace pro učitelku: Všechny druhy žab jsou chráněné, je potřeba s nimi manipulovat opatrně a zakrátko je vrátit na místo odchytu. Nejběžnějším druhem žab je skokan zelený *Rana esculenta*. Člověk (v porovnání ke své velikosti) nedokáže skočit tak daleko jako žába.

❖ JARNÍ VĚTVIČKY S ROZPUČELÝMI LISTY A ROZKVELÝMI KVĚTY

Cíle: Pozorování přírodních dějů.

Počet dětí: Celá třída (práce ve skupinách).

Místo a čas realizace: Venku a uvnitř, předjaří.

Pomůcky: Atlas stromů, atlas pupenů.

Realizace: Děti prozkoumávají pupeny na stromech a několik týdnů je pečlivě pozorují. Co se stane? Jak se lístky rozvinou? Stanou se z pupenů listy nebo květy? Které stromy kvetou a jak květy vypadají?

Jaro si mohou s sebou přinést i dovnitř. Různé větvičky dají do velké vázy nebo zvlášť do malých lahviček, kde je mohou lépe pozorovat. Průvodní jevy jara uvnitř probíhají ještě rychleji. Jarní větvičky můžeme nařezat na vlastní zahradě nebo v blízkém okolí. Vybereme různé druhy větvíček, např. pupen kaštanu je velice silný a lepivý, úplně jiný než třeba pupen břízy nebo lísky.

Otázky pro učitelku: Porovnávají děti rychlené větvičky z vázy s větvičkami na školní zahradě? Nosí samy z domova větvičky, které ve váze ještě nemáme?

Informace pro učitelku: Větvičky, které ve váze zapustí kořínky, můžeme po čase znovu zasadit na zahradě. Většinou to jde nejlépe s vrbičkami.

✿ STROM A LETOKRUHY

Cíle: Hledání souvislostí, srovnávání.

Počet dětí: Celá třída (práce ve skupinách).

Místo a čas realizace: Venku, kdykoli.

Pomůcky: Pařez s poraženým stromem.

Realizace: Podaří-li se nám v lese nalézt poražený strom a vedle pařez nebo paseku, pozorujeme letokruhy. Jak jsou daleko od sebe? Proč jsou na jedné straně dál a na jedné blíže? Proč má strom u vody letokruhy dál od sebe? Zkusíme si na stromě označit, v jakém roce děti přišly do školky, v jakém roce se narodily a v jakém se narodili jejich rodiče a prarodiče.

Otázky pro učitelku: Zajímají se děti o to, že na stromě se dá měřit čas?

Informace pro učitelku: Porovnáváme-li hustotu letokruhů na různých světových stranách, mělo by jít o strom uprostřed lesa, aby intenzita růstu nebyla ovlivněna povětrnostními podmínkami.

✿ PÁTRÁNÍ PO NEJVOŇAVĚJŠÍ KVĚTINĚ

Cíle: Pozorování, rozlišování čichem, usuzování, komunikace o vlastních pocitech, základy vědecké práce (práce s daty, hodnoticí tabulka).

Počet dětí: Celá třída (práce ve skupinách).

Místo a čas realizace: Zahrada, léto, podzim.

Pomůcky: Žádné.

Realizace: Vyzveme děti, aby na zahradě našly nejvoňavější květinu. Diskutujeme. Některé květiny je možné natrhat a dát je dětem s sebou domů nebo je lze vylisovat mezi stránkami tlusté knihy.

Otázky pro učitelku: Liší se názory dětí na to, která květina je nejvoňavější? Napadlo některé dítě hledat kytku, která zapáchá? Zajímají se o názory ostatních?

Informace pro učitelku: S předškoláky založíme hodnoticí tabulku. Můžeme ji vytvořit na chodníku za pomoci křídý. Do každého řádku vložíme sledovanou rostlinku a všichni předškoláci (nebo i další zájemci) do ní vpisují jednoduché symboly (plus, minus, nula), kterými vyjadřují, zda jim voní (plus) nebo nevoní (nula) či voní nepříjemně (minus). Díky tabulce můžeme vyhodnotit rostlinu, kterou „naše třída“ považuje za nejvoňavější.

Máta	+	+	-	0	0	-	-	-	0
Meduňka	+	+	+	+	+	0	+	+	+
Heřmánek	-	-	-	-	+	+	0	0	0
Kakost	+	-	0	+	0	+	+	-	-

Tabulka hodnocení vůně rostlin, jak ji doplnily děti z MŠ Semínko

✿ BYLINKOVÉ MÁSLLO

Cíle: Příprava jídla, rozeznávání bylinek.

Počet dětí: Celá třída a rodiče.

Místo a čas realizace: Svačina při brigádě s rodiči.

Pomůcky: Několik balení másla, sůl, chléb na topinky, prkénka a nože, formičky na máslo.

Realizace: Vlastní bylinkové máslo vyrobíme z různých bylinek ze zahrádky. Vhodné bylinky (např. pažitku, rukolu, libeček, petržel, bršlici kozí nohu, tymián, bazalku) nakrájíme nadrobno, smícháme s máslem či rostlinným tukem. Dochutíme solí. Máslo vypadá moc pěkně, když se do něj vmíchá i několik maličkých kvítků (vhodná je např. levandule či sedmikráska). Namazané na čerstvě opečený chléb z ohně je vynikající odměnou pro rodiče-brigádníky!

Otázky pro učitelku: Zapojují se děti do přípravy svačiny rády? Dokážou rodičům povědět, jak v přípravě másla postupovaly?

Informace pro učitelku: Máslo vyndejte z ledničky dříve, aby změklo a lépe se zpracovávalo. Použité bylinky je nutné dobře znát. Děti do másla nesmějí krájet jiné rostliny než vybrané!

✿ SBÍRÁNÍ LISTŮ A KVĚTŮ NA VÝROBU VOŇAVÝCH PYTLÍČKŮ

Cíle: Procvičování jemné motoriky, třídění, poznávání bylin, pozorování procesu sušení.

Počet dětí: Celá třída (práce ve skupinách).

Místo a čas realizace: Louka, zahrada, konec léta, podzim.

Pomůcky: Voňavé bylinky na louce nebo na zahradě, kruh látky o průměru cca 20 cm, provázek, encyklopedie bylin, nůžky.

Realizace: Děti rády sbírají bylinky, poznávají je a třídí. Na louku s sebou vezmeme atlasy rostlin, abychom rostliny mohli lépe určovat. Naučíme děti rozemnout lístek, aby poznaly, jak rostlina voní. Natě rostlin zásadně stříháme, abychom nepoškodili jejich kořeny a aby mohly dále růst. Bylinky vhodné pro použití lístků: lesní jahoda, ostružina, kopřiva, citronová tráva, řebříček, rozrazil, maliník, břečťan, jetel, podběl lékařský, vrbovka malokvětá, divizna malokvětá, majoránka, máta peprná, lístky růže, šalvěj, třezalka, tymián, kontryhel a jitrocel. Bylinky vhodné pro použití květů: měsíček, heřmánek, lípa, sedmikráska, tužebník jilmový, červený rybíz, fialky a černý bez. Bylinky sušíme na velkém prostěradle, na vzduchu nebo z nich můžeme udělat voňavé svazky a zavěsit je nad hlavy do třídy.

Otázky pro učitelku: Vyhledávají děti samostatně nové rostliny, které by chtěly do voňavého pytlíčku přidat? Mají zájem o hledání v atlase rostlin? Zajímají je další informace o rostlině?

Informace pro učitelku: Z některých lístků (drogy) lze připravit čaj nebo macerát. Bylinkový čaj můžeme připravit různými způsoby, např. bylinky přelijeme horkou vodou nebo je přidáme do termosky s horkou vodou a necháme je v ní odstát. S horkou vodou pracuje pouze dospělá osoba. Macerát je výluh bylinek ve studené vodě (lahodný je macerát z meduňky a máty). Bylinky je nutné vybírat tak, aby neškodily zdraví. Není vhodné pít po delší dobu čaj ani macerát z jednoho druhu.

✿ VLASTNÍ PARFÉM

Cíle: Poznávání toho, co roste v okolí, rozvoj fantazie, smyslového vnímání.

Počet dětí: Celá třída (práce ve skupinách).

Místo a čas realizace: Přírodní venkovní prostředí, léto.

Pomůcky: Malý kalíšek pro každé dítě (kalíšek z papíru, stojánek na vajíčko, kalíšek od čajové svíčky).

Realizace: Necháme děti, aby si vyzkoušely, jak příroda voní. Každé dítě dostane malý kalíšek a bude mít volnost v tom, aby jej naplnilo vším, co mu v přírodě (na zahradě, na louce nebo v lese) voní. Tak si každé dítě vytvoří svůj vlastní „přírodní parfém“. Děti si kalíšky mohou vyměňovat a přivonět k jiným. Svému parfému mohou dát také jméno.

Otázky pro učitelku: Zapojují děti fantazii při hledání jména pro parfém? Zajímají se o parfémy dalších dětí?

Informace pro učitelku: Cílem aktivity není, aby děti znaly názvy jednotlivých rostlin, ale aby viděly, že jich je na louce více druhů, každá jinak voní, jinak vypadá a každá láká jiný hmyz.

✿ HMATOVÉ PYTLÍKY

Cíle: Používání hmatu, rozvoj vyjadřování, komunikace.

Počet dětí: Celá třída.

Místo a čas realizace: Kdykoli, kdekoli.

Pomůcky: Sáčky s předměty.

Realizace: Naplníme několik sáčků nebo (čistých) ponožek různými předměty, které se hodí k danému ročnímu období a které nalezneme v bezprostředním okolí. Od všeho vybereme minimálně dva exempláře. Do každého sáčku umístíme jeden předmět a zavážeme. Obsah sáčků musí zůstat tajemstvím. Posadíme děti do kroužku a rozdáme jim sáčky. Jedno dítě začne a prohmatá svůj sáček. Potom se pokusí popsat předmět v něm – popíše tvar a vlastnosti: Je to tvrdý, nebo měkký předmět? Kulatý, nebo hranatý? Drsný, nebo hladký? Ostatní děti také prozkoumají svůj sáček a rozhodnou, zda i ony mají stejný předmět ve svém sáčku. Poté pokračuje v popisu další dítě. Hra trvá tak dlouho, dokud se děti nerozdělí do skupinek podle stejných předmětů v sáčku. Potom se všichni podívají, zda obsah sáčku uhodli správně.

Otázky pro učitelku: Dokážou děti popsat, co mají v sáčku? Které dítě je verbálně schopné? Komu dělá problémy formulovat, co cítí hmatem?

Informace pro učitelku: Aktivitě může předcházet hra, kdy učitelka sama popisuje tvar a vlastnosti předmětu v sáčku a děti společně hádají.

✿ HLEDÁNÍ BAREV

Cíle: Pozorování, hledání.

Počet dětí: Celá třída (práce ve skupinách).

Místo a čas realizace: Venku, kdykoli.

Pomůcky: Obrázek duhy, barevné úlomky nebo kamínky.

Realizace: Když se děti zeptáme, které barvy se vyskytují v přírodě, nejspíš nám odpoví, že zelená a hnědá. Jak je naučíme vidět, že příroda je pestrobarevná? Ukazujeme si barvy duhy. Najdeme deset odstínů zelené. Rozdáme dětem různě zbarvené úlomky nebo kamínky (umělé drahokamy apod.) a necháme každé dítě najít v přírodě cokoli stejné barvy. Všechny nalezené poklady potom vyskládáme na bílý ubrus a společně si prohlédneme, co všechno děti našly. Nálezy můžeme řadit do barevných šál.

Otázky pro učitelku: Dokážou děti rozlišovat odstíny barev?

Informace pro učitelku: Je důležité upozornit děti na to, aby nesbíraly předměty nebezpečné – ostré střepy apod. Všimáme si dětí, které mají s rozlišováním odstínů potíže (mohou mít dosud skrytou oční vadu).

✿ ŠIKOVNÁ MOUCHA

Cíle: Procvičování hrubé motoriky.

Počet dětí: Jednotlivci, dvojice.

Místo a čas realizace: Kdekoli, kdykoli.

Pomůcky: Pavučina vyrobená z pevnějšího provazu se zvonečkem zavěšeným ve středu.

Realizace: Mezi stromy umístíme pavučinu se zvonečkem. Děti se snaží prolézt jako „šikovná moucha“ skrz a nedotknout se, aby zvoneček nezazvonil. Tato pavučina může být na zahradě umístěna po několik dní i týdnů.

Otázky pro učitelku: Mají děti dost trpělivosti a zkoušejí to znovu a znovu, dokud se jim projítí bez zazvonění nepodaří?

Informace pro učitelku: Nejsou-li na zahradě vhodné stromy, můžeme použít židle apod. Když děti aktivitu dobře zvládají, mohou pavučinou procházet po dvojicích.

✿ HLEDÁNÍ PROTIKLADŮ

Cíle: Hravou formou naučit děti dívat se na své prostředí jinak.

Počet dětí: Několik dvojic.

Místo a čas realizace: Venku, kdykoli.

Pomůcky: Plata od vajec rozstříhaná na dvojice kalíšků.

Realizace: Dvojice dětí dostane několi dvojic kalíšků. Každá dvojice hledá předměty, které vyjadřují protiklad (hladký/hrubý, krátký/dlouhý, hladký/pichlavý atd.). Po 10–15 minutách sběr ukončíme. Pak si dvojice ukážeme, prohlédneme si je a děti vysvětlují, proč k sobě dané předměty přiřadily.

Otázky pro učitelku: Mají některé děti v kalíšcích podobné protiklady? Jak děti vyřešily problém s velkými předměty, které se nevešly do důlku na platě?

Informace pro učitelku: Některé děti nejdříve přemýšlejí nad protiklady a pak hledají. Jiné nejprve najdou předmět a pak k němu hledají protiklad.

✿ HRA NA LIŠKU A KRÁLÍČKA

Cíle: Procvičování hrubé motoriky, rozlišování pomocí sluchu.

Počet dětí: Celá třída (práce ve skupinách).

Místo a čas realizace: Kdekoli venku, kdykoli.

Pomůcky: Šátek na zavázání očí.

Realizace: Motivujeme děti např. slovy: „Abychom dokázali ulovit kořist a sami se kořistí nestali, musíme se v přírodě umět pohybovat tiše jako myšky!“ Utvoříme kruh kolem jednoho dítěte se zavázanýma očima – králíčka. Králíček nesmí během hry hýbat hlavou. Za ním stojí pomocník, který v libovolném pořadí posunky vyzývá děti z kruhu – lišky, jež se postupně pokoušejí králíčka ulovit (dostat se neslyšně co nejbliže k němu). Liška smí vyrazit z kruhu jen na pokyn,

ne dříve. Liška se smí dívat jen na králíčka, ne na zem, kam našlapuje. Pokud králíček lišku uslyší a správně ukáže jejím směrem, je liška vyřazena. Vyhrává ta liška, která se ke králíčkovi dostane co nejbližší. Hra je tím napínavější, čím větší je kruh okolo králíčka a čím různorodější je okolí.

Otázky pro učitelku: Chtějí být děti raději králíčkem, nebo liškou?

Informace pro učitelku: Pro mladší děti vybereme povrch, který bude vydávat více zvuků, např. suché listí nebo větvičky. Všimáme si dětí, které mají v roli králíčka velké problémy – mohou mít dosud nedia-
gnostikovanou sluchovou vadu.

✿ SLEPÁ STONOŽKA

Cíle: Spolupráce, rozvoj předmatematických dovedností.

Počet dětí: Trojice dětí.

Místo a čas realizace: Venku, kdykoli.

Pomůcky: Šátky.

Aktivitu „Slepá stonožka“ lze realizovat i v dešti, v pláštěnkách.
(Foto K. Jančaříková)

Realizace: Postavíme děti do řady za sebou jako stonožku. Děti – kromě prvního – mají zavázané oči. Druhé a třetí dítě položí jednu ruku na rameno svého kamaráda před sebou a ten první vyráží (ne moc rychle) na opičí dráhu po zahradě. Nejprve děti necháme zvyknout si na chůzi se zavázanýma očima a nestavíme jim příliš obtížné překážky.

Otázky pro učitelku: Říká první ze skupiny dětem, kam právě jdou, nebo ne? Pamatují si děti, kudy prošly?

Informace pro učitelku: Při sestavování trojic můžeme rozvíjet před-matematické dovednosti dětí – kombinaci, variaci, permutaci (více viz Kaslová, 2012). Se zkušenými dětmi lze sestavit stonožky i z pětic.

✿ ŽÍŽALIŠTĚ

Cíle: Pozorování dějů v přírodě.

Počet dětí: Celá třída.

Místo a čas realizace: Kdekoli, od jara do podzimu.

Pomůcky: Dvě velké sklenice od okurek, písek, hlína, listy, žížaly, černá čtvrtka na zakrytí, provázek, černá látka, gumička.

Realizace: Do dvou vysokých užších sklenic navrstvíme zeminu a písek. Střídavě na sebe dáváme písek a tmavou zahradní půdu (vrstvy po cca 3 cm uhladíme do rovna). Navrch dáme poslední vrstvu listů, kterou udržujeme mírně vlhkou. Venku najdeme žížaly a opatrně je vložíme na povrch listů v jedné sklenici (žížališti). Sklenici uzavřeme kusem látky a gumičkou, okolo sklenice ovineme černý papír (aby se žížaly neschovávaly před světlem a dělaly si chodbičky i u skla) a ovážeme provázkem. Druhá sklenice zůstane bez žížal, aby děti mohly sledovat rozdíl. Občas se podíváme, co se v našem „hotelu“ děje: žížaly si budou budovat chodbičky, jíst lístky a sunout si je do chodbiček. Sledujeme, po nějaké době (podle toho, kolik budeme mít žížal) budou jednotlivé vrstvy promíchány skrz na skrz. Tím dětem demonstrujeme, co žížaly venku v přírodě dělají – živí se částmi rostlin a přehrabávají půdu.

Otázky pro učitelku: Kdo z dětí se každý den zajímá, jak se obsah sklenice proměňuje?

Informace pro učitelku: Děti mohou změny ve sklenici zaznamenávat na tabuli nebo papír. Lze je také fotografovat a vytvořit nástěnku „Proměny našeho žížaliště“.

✿ HLEMÝŽDÁRIUM

Cíle: Pozorování hlemýžďů.

Počet dětí: Celá třída (práce ve skupinách).

Místo a čas realizace: Kdekoli, jaro, léto, podzim.

Pomůcky: Terárium (postačí i plastová uzavíratelná krabice s otvory), zemina, listí a větvičky, hlemýždi zahradní, popř. i jiné druhy.

Realizace: Z plastové krabice vytvoříme přechodné terárium pro hlemýžďe. Na dno položíme vrstvu půdy, na to větvičky a listí. Můžeme přidat i kousek jablíčka či salátu. Je důležité, aby hlemýždi měli možnost se někde schovat, např. zahrabat se pod hlínu nebo pod listy. Hlemýžďe najdeme na tmavých a vlhkých místech a označíme je fixou – popisovačem. Pak je vypustíme do terária a pozorujeme. Jak se pohybují? Co jedí? Který je aktivní? Který se nehýbe?

Velký zážitek je už samotné pozorování šneka opravdu zblízka. Vezme ho na ruku nebo na sklíčko a pozorujeme pomocí lupy. Na sklíčko ho můžeme pozorovat zespodu! Pokud budeme trpěliví, vyleze z ulity. Zkusíme zjistit, jak hlemýžď dýchá (na boku má otvor na dýchání), a posloucháme, jaké zvuky vydává při jídle. Co dělá hlemýžď, když se bojí? (Vypouští pěnu.) Co dělá hlemýžď, když nemá dost potravy, vody? (Zavíčkuje se.)

Otázky pro učitelku: Zajímají se děti o různé druhy hlemýžďů? Prohlíží si se zájmem spirálu na jeho ulitě? Hledají spirály i jinde v přírodě?

Informace pro učitelku: Pomocí atlasů nebo encyklopedií se můžeme seznámit s dalšími druhy plžů. Založme si sbírku ulit a lastur.

✿ ROZDĚLÁVÁME OHEŇ

Cíle: Seznámení se s živlem oheň, rozvoj hrubé i jemné motoriky, podněcování badatelských dovedností.

Počet dětí: Celá třída (práce ve skupinách).

Místo a čas realizace: Zahrada, vhodné místo dostatečně daleko od stromů, celoročně.

Pomůcky: Sirky, dřevo, pila, sekera. Děti nejsou oblečeny v oděvech z polypropylenu, což je jeden z nejhořlavějších materiálů. Další dospělá osoba jako dozor.

Realizace: Děti z okolí přinášejí větve, chrastí a suchá stébla na podpal. Za pomoci učitelky připraví hranici a učitelka ji podpálí. Děti se drží

v bezpečné vzdálenosti a střídají se pod stálým dozorem v příkládání. Ohořelé klacky se nesmějí vyndávat z ohně.

Otázky pro učitelku: Kdo pozná, zda bude větvička hořet? Jsou děti poučeny o bezpečnosti? (Je bezpečnější, aby klacky tahaly za sebou, než aby je nesly nebo strkaly před sebou.)

Informace pro učitelku: Dnešní předškoláci obvykle nemají dost zkušeností s ohněm. Nevědí, jak s ním zacházet, neuvědomují si nebezpečí popálení. Na druhou stranu je ale důležité, aby se s ohněm seznamovali, ovšem při dodržení naprosté bezpečnosti. Především při první zkušenosti dětí s ohněm je třeba být ve střehu.

Táborák v dešti – setkání dvou protichůdných živlů ohně a vody. Neobyčejný zážitek poslední večer přírodovědného tábora.
(Foto K. Jančaříková)

❁ OBRÁZEK Z PŘÍRODY

Cíle: Hledání, přemýšlení nad uspořádáním, uplatnění vlastní fantazie, zdokonalování dovedností v oblasti jemné motoriky.

Počet dětí: Celá třída (práce ve skupinách).

Místo a čas realizace: Venku, kdykoli.

Pomůcky: Kartonové kousky o velikosti obálky polepené z jedné strany oboustrannou lepenkou.

Realizace: Tuto zábavnou činnost lze opakovat v každém ročním období. Dětem dáme kousek kartonu o velikosti obálky a na něj nalepíme proužky oboustranné lepicí pásky. Vysvětlíme jim, že si mohou vytvořit obrázek ze všeho, co v přírodě najdou. Protože je ale karton poměrně malý, jsou děti nuceny hledat malé předměty a vymýšlet kreativní řešení (nevejde se na něj celá slunečnice, ale jeden okvětní lístek ano). Na závěr jemným pískem posypeme místa, která zůstala prázdná. Všechny obrázky si vystavíme.

Otázky pro učitelku: Vědí si děti s uspořádáním vlastního obrázku rady? Pomáhají si navzájem?

Informace pro učitelku: Podobnými aktivitami se zabývají výtvarníci. Další inspiraci lze najít v různých publikacích (např. Šmíd, 2010).

✿ POZOROVÁNÍ KVĚTŮ A RŮZNÝCH DRUHŮ KVĚTENSTVÍ

Cíle: Rozvoj předmatematických představ a analyticko-syntetického myšlení.

Počet dětí: Celá třída (práce ve skupinách).

Místo a čas realizace: Zahrada, louka, květen, červen.

Pomůcky: Květy, určovací klíče, atlasy květin.

Realizace: Venku na zahradě nebo na louce hledáme květy a pokoušíme se je najít v klíči či v atlase. Květy trháme podle barev – nejprve všichni trháme např. modré. Květy si po určení vylišujeme.

Otázky pro učitelku: Umějí děti drodržovat pokyny? Kdo přinesl květ jiné barvy? Proč? Které dítě se začíná orientovat v podobnosti květů (květenství) rostlin ze stejných čeledí?

Informace pro učitelku: Při další činnosti stanovíme jiné kritérium než barvu, např. podobné květenství.

✿ ZTVÁRNĚNÍ BÁSNĚ POHYBEM

Cíle: Rozvoj dovedností v oblasti hrubé a jemné motoriky.

Počet dětí: Celá třída (práce ve skupinách).

Místo a čas realizace: Venku, kdykoli.

Pomůcky: Žádné.

Realizace: Děti si kolem sebe udělají dostatek místa. Učitelka předvede pohyby a pak cvičí společně s dětmi a demonstruje správnost pohybu.

Kytička	
<i>Podívej se, támhle v trávě</i>	dřep, rozhlížíme se
<i>kytička vyrostla právě,</i>	jdeme z dřepu do stoje
<i>čechrá si zelenou sukýnku,</i>	stoj snožmo, ruce v bok, kroutíme zadečkem
<i>protahuje si barevnou hlavinku.</i>	stoj roznožmo, opatrně nakláníme hlavu
<i>K sluníčku lístky natahuje,</i>	stoj roznožmo, ruce natahujeme nad hlavou
<i>ještě se ospale protahuje,</i>	stoj roznožmo, ruce natahujeme nad hlavou
<i>na louce není jediná,</i>	stoj snožmo, mírně otáčíme hlavou
<i>protože jaro už začíná.</i>	stoj snožmo, celými pažemi kroužíme před tělem

autor: Hana Doležalová

Otázky pro učitelku: Zvládají děti pohyby samy, nebo sledují ostatní?

Informace pro učitelku: Hru lze realizovat i uvnitř, ale venku je více místa i čerstvého vzduchu.

✿ KVĚT RŮŽE Z PLSTI – BROŽ PRO MAMINKU K SVÁTKU

Cíle: Rozvíjení dovedností v oblasti jemné motoriky, rozvoj tvořivosti a estetického vnímání.

Počet dětí: Skupina 10 dětí nebo jednotlivci.

Místo a čas realizace: Zahrada, za teplého počasí.

Pomůcky: Barevné ovčí rouno, mýdlo, voda, jehla a nit, spínací špendlík.

Realizace: Děti vezmou do dlaně rouno zvolené barvy. Namydlí ho a mezi dlaněmi chomáč vlny jemně válejí. Když je potřeba, přidají další mydlinky. Vznikne tak oválná placka, kterou necháme schnout na

slunci. Po uschnutí dítě placku uchopí uprostřed zespoda do špetky a druhou rukou vytvoří kvítek. Několika stehy spodní část prošíjeme. Celý kvítek připevníme na zavírací špendlík.

Maminkám natrháme květiny lučního kvítí a naučíme se básničku:

*Dáme kvítí do džbánku,
tohle bude pro mamku.
Na překrásnou kytíčku
uvážeme pentličku.
A teď můžu zavolat:
„Maminko, já mám tě rád!“*

Otázky pro učitelku: Které dítě má zkušenosti s jehlou a nití?

Informace pro učitelku: Přišívání spodní části provádíme spolu s jednotlivci.

✿ VOSKOVÁ LOŽKA

Cíle: Přemýšlení nad souvislostmi, dítě se učí vidět věci z různých pohledů.

Počet dětí: Celá třída (práce ve skupinách).

Místo a čas realizace: Kdekoli, kdykoli.

Pomůcky: Dva listy papíru, kousek včelí plástve.

Realizace: Jeden papír povoskujeme včelí pláství a jeden necháme čistý, z obou složíme ložku, kterou necháme plavat v nádobě s vodou. Pozorujeme, která ložka vydrží na vodě déle. Děti přemýšlejí proč. Přemýšlejí, jak je tato vlastnost využívána lidmi (krém na boty a údržba kůže včelím voskem). Nakonec si děti natrou voskovým krémem boty. Později si každý vyrobí jednu ložku z povoskovaného papíru a jednu ložku z papíru čistého, pokus opakují.

Otázky pro učitelku: Přijdou děti samy na to, že vosk je mastný a tvoří nepropustnou vrstvu?

Informace pro učitelku: Aktivitu doplníme návštěvou včelaře nebo účastí na včelím programu ve středisku ekologické výchovy.

✿ LOV ZVÍŘÁTEK ŽIJÍCÍCH POD KAMENY A KŮROU

Cíle: Poznat, že okolo nás v přírodě žije množství drobných organismů, členovců, hmyzu, korýšů, pavoukvců, a seznámit se s jejich vývojovými stadii. Naučit se je hledat.

Počet dětí: Celá třída (práce ve skupinách).

Místo a čas realizace: Venku, kdykoli, kdy není půda zmrzlá nebo pokrytá sněhem.

Pomůcky: Kelímky od jogurtu, sklenička s víčkem, kelímkové lupy, určovací klíče.

Realizace: Vypravíme se na lov zvířátek žijících kolem nás. Obrátíme kameny, odhrneme spadlou kůru nebo prohrabeme tlející listy. Všechny úlovky opatrně přemístíme do kelímků či lup, aby si je i ostatní děti mohly dobře prohlédnout.

Otázky pro učitelku: Kdo z dětí se zapojil? Kdo se zapojit odmítl? Které dítě vědělo, kde hmyz hledat?

Informace pro učitelku: Členovci *Arthropoda* představují největší kmen živočišné říše se značným hospodářským významem. Mimo hmyz k nim patří např. také korýši, pavoukovci a další skupiny bezobratlých. V České republice nenarazíme na druhy, které by člověka hledajícího pod kameny ohrozily. Ovšem kdo se nechce zapojit do sbírání, může jen pomáhat (zvedat kameny, listovat v atlasech či pracovat s klíči). Ulovené jedince ukážeme ve sklenicích (nebo na obrázku) rodičům. Některé druhy mohou být chráněné, se všemi zacházíme šetrně. Vypouštíme je na místo odchyty.

❖ PAST NA BROUKY A ČLENOVCE

Cíle: Řešení problému, pozorování, čekání, radost z objevování, rozvoj motoriky (práce s lopatkou).

Počet dětí: Celá třída (práce ve skupinách).

Místo a čas realizace: Zahrada, kdykoli.

Pomůcky: Lopatky, kelímky od jogurtu, kameny, dlaždice nebo prkénko.

Realizace: Při rozhovorech o tom, jaké drobné živočichy jsme viděli při „lovu“ v předešlé aktivitě, by mohlo děti napadnout, že by rády zjistily, jací členovci žijí na naší zahradě. Pomůžeme jim připravit past na brouky. Děti lopatkami vyhloubí jamku, do ní vsadí kelímek, přihnou jej hlínou, vysypou z něj hlínu, která do něj omylem napadala, a opět jej vsadí do země. Není třeba, aby pasti vyráběly všechny děti. Okolo kelímků poklademe kamínky a zakryjeme dlaždicí. Druhý den jdeme pasti zkontrolovat. Co v nich bude? Možná nic. Zkusíme dát do kelímku kousek sladké hrušky nebo cukru. Vůně cukru možná někoho přiláká. Chycené brouky i další tvory pozorujeme a hledáme je v atlasech. Ulovené brouky a členovce každý den pustíme zase na svobodu.

Otázky pro učitelku: Přemýšlejí děti o tom, jak nalákat členovce do pasti? Mají radost, když se v kelímku něco objeví? Zapojují se do činnosti i mladší děti?

Informace pro učitelku: Děti při této činnosti zjistí, že ne všechna půda v zahradě je stejně tvrdá. Díru v trávě vykope málokteré dítě, na okraji záhonků budou děti úspěšnější. Pomůžeme jim vyhledat vhodná místa.

✿ HLEDÁNÍ HMYZU NA INVAZIVNÍCH ROSTLINÁCH

Cíle: Zjistit, že svět rostlin a zvířat spolu souvisí.

Počet dětí: Celá třída (práce ve skupinách).

Místo a čas realizace: Místo, kde rostou invazivní a původní rostliny, léto, podzim.

Pomůcky: Z atlasu rostlin okopírovaný obrázek invazivní rostliny, o které víme, že roste v blízkém okolí, např. křídlatky japonské *Impatiens glandulifera* nebo netýkavky žláznaté *Impatiens glandulifera*. Kelímkové lupy, bílé prostěradlo. Pozor, nepoužívejte jedovaté druhy, jako je např. bolševník velkolepý *Heracleum mantegazzianum*.

Realizace: Nejdříve budeme s dětmi pátrat po vybraných invazivních rostlinách. Ráno si obrázky rostlin společně prohlédneme a při procházce budeme porovnávat nalezené rostliny s těmi na obrázku. Jestliže se nám podaří je nalézt, můžeme začít s hledáním hmyzu, který na nich je. Výsledek porovnáme s počtem hmyzu nalezeným na původních českých druzích. Abychom měli srovnatelné vstupní údaje, necháme děti hledat 5 minut na rostlinách invazivních a 5 minut na rostlinách původních.

Otázky pro učitelku: Přemýšlejí děti nad souvislostmi se svým zjištěním?

Informace pro učitelku: Procházku je třeba naplánovat tak, aby vedla místy, kde invazivní rostliny rostou. Při porovnávání množství nalezeného hmyzu děti uvidí, že na invazivních rostlinách žije hmyzu méně. Invazivní rostliny totiž nejsou v našem prostředí přirozené, nemají predátory a zde žijící zvířata si je méně často vybírají jako potravu. Invazivní je druh na daném území nepůvodní, který se zde nekontrolovaně šíří a tím agresivně vytlačuje původní druhy, v přírodě zaujímají podobnou ekologickou niku. Někdy může dojít k tomu, že daný druh se začne šířit natolik nekontrolovaně, že rozvrátí původní ekosystémy, což vede k rozsáhlým ekologickým škodám a k potlačení či likvidaci mnoha původních druhů.

✿ SPOLEČNĚ VYROBENÁ KNIHA

Cíle: Posilování komunikativní kompetence.

Počet dětí: Skupiny cca 5 dětí.

Místo a čas realizace: Kdekoli, kdykoli.

Pomůcky: Okopírované obrázky členovců z atlasu, papír formátu A4, psací potřeby, rychlovazač, závěsné euroobaly.

Realizace: Obrázky ulovených členovců okopírujeme a nalepíme na listy papíru. Děti učitelce diktují, co je k jednotlivým druhům napadá. Pod text pak napíšeme jména dětí, které text diktovaly. Knihu vystavíme, ukážeme rodičům i dětem z jiných tříd.

Otázky pro učitelku: Jsou děti k sebevyjádření a sebeuplatnění motivovány?

Informace pro učitelku: Děti mohou být zapojeny i do kopírování, práce s technikou je pro ně přitažlivá.

✿ LOV MALÝCH LEZOUČÍCH ZVÍŘÁT

Cíle: Objevování, zvýšení zájmu o encyklopedie, o členovce.

Počet dětí: Celá třída (práce ve skupinách).

Místo a čas realizace: Stromy, jaro až podzim.

Pomůcky: Zavírací deštník (pokud možno světlý), klacek, bílé prostěradlo, atlas, kelímkové lupy.

Realizace: Vypravíme se s dětmi do zahrady, lesa nebo do sadu se stromy s větvemi nízko u země. Vybereme vhodnou větev a pod ní přidržíme rozevřený deštník (opačně). Klackem poklepeme na větev, aby hmyz, který se na ní nachází, spadl do deštníku. Z deštníku vysypeme či sesbíráme úlovky na prostěradlo. Na prostěradle si je můžeme prohlížet nebo je dát do kelímkových lup, odkud neutečou. V atlasech pak hledáme, o jaké druhy jde. Všimáme si, na jakém druhu stromů byly. Všechny živočichy nakonec zase pustíme do trávy.

Otázky pro učitelku: Zajímají se děti o hledání členovců v encyklopedii? Najdou na jiném stromě stejné druhy?

Informace pro učitelku: Děti uvidí, že na stromech nejsou jen listy, ale že větve jsou domovem mnoha živočichů, kteří jsou užiteční při jejich ochraně a jsou zdrojem potravy pro ptáky, ježky, žáby. Na stejných druzích stromů se obvykle vyskytují stejné druhy hmyzu.

✿ MALÁ ZOO PRO RODIČE

Cíle: Posilování pocitu sebeuvědomění a seberealizace.

Počet dětí: Celá třída (práce ve skupinách), rodiče.

Místo a čas realizace: Školní zahrada, čas vyzvedávání dětí.

Pomůcky: Ulovený hmyz, zavařovací sklenice s plátýnkem a gumičkou, popisky.

Realizace: Uspořádáme s dětmi prezentaci pro rodiče, abychom jim ukázali, co jsme našli. Ulovené členovce dáme do sklenic a zabezpečíme plátýnkem s gumičkou. Pod sklenice umístíme popisky s názvy jednotlivých vystavených kousků. Rodiče hádají, jaký druh členovce se ve sklenici nachází. Děti rodiče provázejí a přitom jim vyprávějí, kde které jedince našly.

Otázky pro učitelku: Když děti předvádějí své úlovky rodičům, vzpomenu si na některé názvy hmyzu?

Informace pro učitelku: Je důležité, aby si rodiče udělali čas na to, aby jim děti o svém hledání pověděly. Pokuste se je motivovat k tomu, aby si úlovky dětí prohlédli a odhadovali jejich názvy.

Děti připravily malou zoologickou zahradu pro rodiče. A rodiče žasnou. Mnozí z nich se názvy drobných živočichů učí od svých dětí. (Foto M. Kapuciánová)

✿ JAKÁ JE NEJOBLÍBENĚJŠÍ BARVA HMYZU?

Cíle: Poznávání barev, rozvoj předmatematických představ (více, méně, světlejší, tmavší, větší, menší), rozvoj komunikativních dovedností.

Počet dětí: Celá třída (práce ve skupinách).

Místo a čas realizace: Louka, od jara do podzimu.

Pomůcky: Šátky různých barev.

Realizace: Na louku si doneseme šátky různých barev. Ty rozprostřeme po trávě. Pozorujeme, jaké barvy šátků se hmyzu nejvíce líbí, na kterém šátku bude nejvíce návštěvníků.

Otázky pro učitelku: Dokážou si děti dát do souvislostí, že když nosí žluté tričko, častěji na ně bude sedat hmyz?

Informace pro učitelku: Nejvíce oblíbená je barva žlutá. Proto je kolem nás tolik žlutých květin. Je to proto, že jim hmyz dává přednost a svou návštěvou je přednostně opyluje. Mají tak větší šanci rozmnožovat se.

✿ HLEDÁNÍ ŽIVOTA NA STROMECH

Cíle: Zjistit, že nejvíce bezobratlých žije na odumřelých stromech a že takové stromy jsou v přírodě velmi užitečné.

Počet dětí: Celá třída.

Místo a čas realizace: Odumřelé a zdravé stromy, jaro až podzim.

Pomůcky: Kelímkové lupy, určovací klíče.

Realizace: V lese hledáme odumřelé stromy. Podaří se nám na nich najít bezobratlé živočichy? Pozorujeme je pomocí kelímkových lup.

Otázky pro učitelku: Nachází se v našem okolí odumřelý strom? Je zajištěna bezpečnost dětí? (Vybíráme takový strom, ze kterého na děti nemůže žádná část stromu spadnout. Nejlepší k prohlížení je strom již padlý.)

Informace pro učitelku: V tlejícím trouchu a odumřelém dřevě starých stromů se vyvíjí i mnoho neznámých vzácných druhů bezobratlých živočichů a celá řada zajímavých hub.

✿ NÁMLUVY LUČNÍCH KOBYLEK

Cíle: Pochopit, že kobylky se dorozumívají zvukem. Procvičování vlastního sluchu a smyslu pro fér hru.

Počet dětí: Celá třída.

Místo a čas realizace: Louka, léto.

Pomůcky: Píšťalka.

Realizace: Na louce si děti lehnou do trávy, dál od sebe. Jeden hráč představuje samečka kobylky, který k sobě vábí samičky (ostatní hráče) pískáním na píšťalku (větší děti mohou pískat na stéblo trávy). Samičky mají zavázané oči a orientují se pouze sluchem. Lezou po čtyřech, dokud samečka nenajdou. Nakonec si šátky z očí sundají, lehnou si do trávy a naslouchají vrzání skutečných kobylek.

Otázky pro učitelku: Poznají děti směr, odkud zvuk přichází?

Informace pro učitelku: Při této hře jsou posilovány sluchové smysly dětí. Nevadí, že nechtějí hrát všechny děti, některé se mohou stát pozorovateli, pomocníky a rozhodčími.

✿ VÝVOJOVÁ STADIA MOTÝLA

Cíle: Pozorování kukly motýla, procvičování trpělivosti, rozvíjení úcty k životu.

Počet dětí: Celá třída (práce ve skupinách).

Místo a čas realizace: Kdekoli, čas závisí na druhu motýla.

Pomůcky: Kukly motýlů.

Realizace: Kukly motýlů zakoupíme na entomologické burze a poté je přemístíme do třílitrové sklenice. Sklenici umístíme na vhodné místo tak, aby děti mohly kukly kdykoli sledovat. Po několika dnech kukly začnou prskat a vyloupnou se z nich nádherní motýli. Děti mohou zblízka pozorovat, jaká mají nádherná tykadla, kolik různých barev a odstínů mají na křídlech. Podle toho, jaký druh máme, jim obstaráme krmení. Vylíhnuté motýly (pokud se nejedná o tropické, nepůvodní druhy) po prohlédnutí pustíme do volné přírody. Třeba tak, že otevřenou sklenici položíme na zahradě – motýli se tak vydají do světa.

Otázky pro učitelku: Pochopily děti, že příroda má svůj řád, že pochody zrání a růstu se nedají uspěchat jako např. v televizi?

Informace pro učitelku: Děti se někdy nemohou dočkat, až kukly začnou praskat. Chtějí motýlům z kulek pomoci, avšak proces metamorfózy nemůžeme urychlit. Všechno má svůj čas. O to větší pak budou mít radost, až se motýli vylíhnou. Dovolíme jim přivádět do školky rodiče, sourozence a prarodiče, aby se na kukly a na motýly podívali. Děti možná nebudou chtít vylíhnuté motýly pustit na svobodu, ale vysvětlíme jim, že ve sklenici se proletět nemohou a brzy by zahynuli steskem po svobodě nebo na zranění, která by si v malé sklenici způsobili.

✿ UBYTOVNA PRO HMYZ ŽIJÍCÍ SAMOTÁŘSKY

Cíle: Zdokonalování dovedností v oblasti jemné motoriky, zapojení dětí do zlepšování prostředí pro život na zahradě.

Počet dětí: Celá třída (práce ve skupinách).

Místo a čas realizace: Venku, kdykoli.

Pomůcky: Připravený rám s přepážkami. Materiál na výplň: navrtaná prkénka o průměru 2–10 mm, stébla slámy, bambusu, sena, větvičky se dřem (ostružiny, maliny, bezinky), jíl smíchaný se slámou, tvárnice s dutinami max. 10 mm (větší dutiny vyplněné stéblly), trouchnivějící dřevo.

Realizace: Hmyzí „hotely“ si můžeme prohlédnout ve střediscích ekologické výchovy. Takovou „ubytovnu“ si postavíme na školní zahradě, abychom mohli pozorovat živočichy přímo na naší zahradě. Útočiště pro hmyz přiláká i ptáky. Pana školníka nebo šikovného tatínka poprosíme, aby nám z prken vyrobil rám s oddělenými komůrkami. Jednotlivé komůrky vyplníme materiálem, v němž hmyz bude bydlet a do kterého naklade svá vajíčka.

Otázky pro učitelku: Zapojují se děti do stavby? Jsou dobře motivovány?

Informace pro učitelku: Hotová hmyzí „ubytovna“ může být umístěna na stěnu budovy, zavěšena na strom nebo se stát součástí oplocení zahrady.

✿ ZÁCHRANA STROMU PŘED ÚTOKEM MŠIC

Cíle: Poznat, že užitečný hmyz můžeme na zahradu přilákat vytvořením vhodných podmínek.

Počet dětí: Celá třída (práce ve skupinách).

Místo a čas realizace: Zahrada – aktivitu lze realizovat v případě přemnožení mšic.

Pomůcky: Květináč, provázek, malý klacík (ne větší než je průměr dna květináče), dřevní vata či sláma.

Realizace: Růže nebo mladé stromy na zahradě někdy mívají podivné listy – pokroucené, zatočené na koncích apod. Budeme s dětmi hledat tvora, který to způsobuje a který na takových listech žije. Nejspíš najdeme mšice. Kdo nám od jejich přemnožení pomůže? Berušky a škvoři. Na zahradě je hledáme a přenášíme na napadené listy. Brzy zjistíme, že tam dlouho nevydrží. Největší část práce udělají jejich larvální stadia. Dospělé škvoře lákáme na zařízený domeček. Ten vyrobíme tak, že dírkou květináče protáhneme provázek, ten ovážeme okolo klacíku, aby měl květináč poutko. Klacík povytáhneme ode dna květináče až do úrovně okraje, prostor uvnitř napěchujeme dřevní vatou či slámou. Celý květináč provázkem ještě omotáme. Naplněný obrácený květináč zavěsíme na větev keře nebo stromu.

Otázky pro učitelku: Bojí se děti škvorů? Mají z činnosti radost?

Informace pro učitelku: Někteří lidé se domnívají, že škvoři mají na zadečku kleštičky a těmi štípají. To je ale velký omyl. Byť se odborně nazývají klíštky, neštípají s nimi. Škvoři jimi hrozí, když jsou znepokojeni. Pomáhají jim při chytání kořisti, stejně jako při rozvíjení zadního páru zkrácených blanitých křídel složených pod malými předními krovkami. A co je možná nejdůležitější – pomáhají jim držet se při páření. Škvoři jsou v našich zahradách velmi užiteční. Jejich potravou jsou mšice. Jsou aktivní zejména navečer a v noci.

✿ BROUCI NA LOUCE – TISK A KRESBA

Cíle: Rozvíjení fantazie, jemné motoriky, komunikace.

Počet dětí: Celá třída (práce ve skupinách).

Místo a čas realizace: Kdekoli, kdykoli.

Pomůcky: Čtvrtky, prstové barvy, pastelky, encyklopedie.

Realizace: Brouky a členovce, které děti během posledních aktivit viděly a poznaly, výtvarně ztvární. Prsty namáčejí do prstových barev a otiskují je na čtvrtku. Pak otiskům přikreslí nožičky, tykadla, očka, příp. cokoli, co je ještě napadne.

Otázky pro učitelku: Vzpomenou si děti, jaké členovce viděly?

Informace pro učitelku: Pokud si děti nemohou vzpomenout, společně si prohlédneme knihu a encyklopedii. Hotové obrázky vystavíme ve třídě.

✿ ČTENÍ A PROHLÍŽENÍ KNIH O HMYZU

Cíle: Rozvíjení zájmu o knihy, rozvoj komunikačních schopností.

Počet dětí: Celá třída (práce ve skupinách).

Místo a čas realizace: Kdekoli, před spaním, před obědem, kdykoli.

Pomůcky: Knihy a encyklopedie s tématem hmyzu.

Realizace: Na počátku integrovaného bloku se s dětmi domluvíme na tom, aby si do školky nosily knížky o hmyzu, např. *Ferda Mravenec* (O. Sekora), *Polámal se mravenček* (O. Sekora, J. Kožíšek), *Kouzelník Futuro a jeho přátelé* (J. Modrá), rozličné atlasy a encyklopedie.

Několikrát uspořádáme „čtecí čtvrthodinku“. Každý si vybere jednu knihu a zaleze si s ní na nějaké místo. Někdo může ležet v trávě, jiný se schová do vrbového domečku, někdo sedí v altánu u stolu, někdo pod stolem, někdo sedí na schodech... Po dobu 15 minut si děti knihy prohlížejí. Pak je učitelka svolá do kroužku a každé dítě vypráví ostatním o tom, co zajímavého v knížce našlo.

Otázky pro učitelku: Vědí děti, jak se chovat šetrně ke knihám?

Informace pro učitelku: Některé děti nebudou chtít nebo nebudou vědět, co ostatním říci. Nevadí, přidají se příště nebo mohou být pozorovateli.

✿ ZPÍVÁNÍ PÍSNÍČEK ZA DOPROVODU ORFFOVÝCH HUDEBNÍCH NÁSTROJŮ

Cíle: Hudební a hudebně pohybové hry.

Počet dětí: Celá třída (práce ve skupinách).

Místo a čas realizace: Kdekoli, kdykoli.

Pomůcky: Orffovy hudební nástroje.

Realizace: Děti zpívají kdykoli – při oblékání v šatně, při vycházce, před obědem. Jestliže ve školce funguje kroužek zobcové flétny, mohou se některé z písní naučit. Písničky mohou zahrát a zazpívat na divadelním představení pro rodiče a mladší kamarády. Naučit se mohou např. tyto písně: „Ukolébavka pro mravence“, „Travička zelená“, „Kam

nás nohy ponесou“, „Tancovala žížala“, „Jetelíčku náš“, „Komár jede koncertovat“, „Komáři se ženili“.

Otázky pro učitelku: Vnímá dítě situace, v nichž se objevují písničky a popěvky, radostně? Má rádo jejich zpěv i v jiných aktivitách?

Informace pro učitelku: Navázat můžeme s rozhovory o tom, kdy se dítě s písněmi setkává. Zpěv doprovázejte pohybem.

✿ HRA NA MRAVENCE

Cíle: Rozlišování vůní, procvičování hmatu.

Počet dětí: Celá třída (práce ve skupinách).

Místo a čas realizace: Kdekoli, kdykoli.

Pomůcky: Dva různě voňavé olejčky.

Realizace: V lese najdeme mraveniště a pozorujeme ho. Uvidíme, jak do něj mravenci nosí velké náklady, jak chodí po společných cestách a jak se dorozumívají tykadly. Mravenci při poznávání okolního světa i k dorozumívání se navzájem nejvíce používají hmat a čich. Zahrajeme si s dětmi na mravence ze dvou mravenišť a čich si vyzkoušíme.

Děti se máchnutím kouzelného proutku promění v mravence. Učitelka kápne na ruku každého mravenečka malou kapičku jednoho z olejčků. Děti pak po čichu hledají mravence ze svého mraveniště – mají stejnou vůni. Když nějakého najdou, chytanou se za ruce, až se nakonec všichni mravenci z jednoho mraveniště drží za ruce.

Otázky pro učitelku: Dokážou děti jednotlivé vůně rozlišit?

Informace pro učitelku: Obměna: dětští mravenci mohou procvičit také svůj hmat. Se zavázanýma očima poznávají mravence ze svého mraveniště (jedni mají např. čepice, druzí ne).

✿ OŘECHOVÝ MRAVENEK

Cíle: Rozvíjení jemné motoriky, představivosti a fantazie.

Počet dětí: Celá třída (práce ve skupinách).

Místo a čas realizace: Kdekoli, kdykoli.

Pomůcky: Skořápky vlašských ořechů, lepidlo Herkules, voskovky na dokreslení mravence a jeho okolí.

Realizace: Děti si mravence ze skořápek nejprve poskládají, pak ho přilepí a dokreslí mu příslušný počet nohou, hlavičku a tykadla. Dotvoří okolí.

Otázky pro učitelku: Upřednostňuje dítě při kreslení používání pravé či levé ruky? Vyjadřuje slovně své nápady?

Informace pro učitelku: Podporujeme děti ve vymýšlení nápaditých zobrazení, napomáháme rozvoji fantazie.

✿ MRAVENCÍ BĚŽÍ DO MRAVENIŠTĚ

Cíle: Posílení komunikace mezi staršími a mladšími dětmi a posílení prosociálního chování ve skupině dětí. Cílem hry je, aby děti samy přišly na to, že není důležité, abych sám běžel nejrychleji, ale najít ve skupince nejslabšího a tomu pomoci.

Počet dětí: Dvě či více skupin po 6–7 dětech.

Místo a čas realizace: Svah, kdykoli.

Pomůcky: Žádné.

Realizace: Kopec začarujeme do mraveniště a děti do odvážných mravenců. Děti (mravence) rozdělíme do dvou skupinek. Jejich úkolem bude, aby se skupina dětí dostala na kopec dřívě. (Neříkáme dětem, že je potřeba pomoci těm nejslabším, místo aby se hnaly rychle nahoru; necháme je, aby na to přišly samy. Nejspíš na to přijdou až po několikátém opakování hry, o to více si to ale vtisknou do paměti.)

Otázky pro učitelku: Zapojují se děti do aktivity? Víme, proč se některé dítě nezapojilo?

Informace pro učitelku: Hru děti nesmějí chápat jako závod, ale spíše jako řešení problému.

✿ VČELKY Z OLŠOVÝCH ŠIŠTIC

Cíle: Pozorování včel, zdokonalování dovedností v oblasti jemné motoriky.

Počet dětí: Celá třída (práce ve skupinách).

Místo a čas realizace: Kdekoli, kdykoli.

Pomůcky: Klíč k určování stromů, olšové šišťice, ovčí rouno, transparentní papír.

ČINNOSTI VENKU A V PŘÍRODĚ v předškolním vzdělávání

Realizace: Prohlédneme si včelí úly, máme-li možnost, také včelí úl, který je prosklený (v Praze se takový úl nachází např. ve Středisku ekologické výchovy hl. m. Prahy v Toulcově dvoře). Pozorujeme včelky, které si nosí pyl na nožkách. Vyprávíme si o užitečnosti včel i o tom, jak se můžeme chránit před jejich bodnutím.

Na procházce vyhledáme olše a nasbíráme si olšové šištice. Omotáme je tenkým vláknem ovčího rouna, přilepíme k nim papírová křídélka a pomocí vlny zavěšíme na suché větve ve třídě nebo na zahradě.

Otázky pro učitelku: Není někdo z dětí na bodnutí včely alergický? Pokud ano, je třeba mít u sebe antialergika.

Informace pro učitelku: Pozvěte do školky včelaře nebo s dětmi zajděte na program o včelách, který pořádá blízké středisko ekologické výchovy.

❖ LUPA PRO POZOROVÁNÍ POD VODOU

Cíle: Zdokonalování v oblasti jemné motoriky, pozorování.

Počet dětí: Skupina 10 dětí.

Místo a čas realizace: Rybník, tůňka, potok, léto.

Pomůcky: Plechovka od konzervy bez dna i víka, která má zatlučené přečnívající špičaté kousky plechu, průhledná fólie, kulatá gumička, nůžky.

Realizace: Ustříhneme kus průhledné fólie, přetáhneme ji přes jeden konec plechovky a připevníme gumičkou. Přečnívající fólii přistříháme kolem dokola na stejnou délku. Plechovku (lupu) držíme ve vodě a díváme se skrz ni. Tlakem vody se fólie trochu vyklene dovnitř a zvětšuje věci, které se nacházejí pod hladinou.

Otázky pro učitelku: Daří se dětem vidět něco pod vodou? Nemají obavy z toho, že si mají do vody stoupnout?

Informace pro učitelku: Nejlépe se dětem pozoruje dění pod vodou, když v ní stojí nebo když leží na molu, které je blízko hladiny.

❖ HONIČKA S MRÁČKY

Cíle: Zdokonalování dovedností v oblasti hrubé motoriky, rychlosti, fantazie.

Počet dětí: Skupina 25 dětí.

Místo a čas realizace: Venku, kdykoli.

Pomůcky: Žádné.

Realizace: Jedno nebo dvě z dětí se promění v mráčky a honí ostatní děti.

Děti: *Mráčku, mráčku, poběž sem
a zakrop nám celou zem.*

Mráček (honič): *Já zakropím zemi
a vy pomozte mi!*

Mrak honí děti, koho se dotkne, ten se promění v dešťový mrak. Zůstane stát a jakýmkoli způsobem se rozprší (šustěním dlaní, klapáním prstů, plácáním dlaní do stehů, pantomimou...).

Otázky pro učitelku: Chtějí se děti zapojit do hry? Mají dostatek nápadů, jak ztvárnit déšť?

Informace pro učitelku: Tato pohybová hra předchází nebo následuje vyprávění o dešti. Motivace a rozhovory: Jak vlastně déšť vzniká? K čemu může sloužit dešťová voda? Kdo všechno vodu potřebuje a k čemu? A co vy? Co by se stalo, kdyby voda došla?

✿ PROHLÍŽENÍ LOUŽE

Cíle: Pozorování procesů v přírodě.

Počet dětí: Celá třída (práce ve skupinách).

Místo a čas realizace: Venku, po dešti.

Pomůcky: Křída, klacík.

Realizace: Po dešti jdeme s dětmi ven a najdeme si nějakou louži. Pokud je na chodníku, obtáhneme obrys louže křídou. Jestliže je kolem bahno, obtáhneme louži klacíkem. Chodíme několikrát za den i několik dní po sobě pozorovat kaluž, jak vysychá.

Otázky pro učitelku: Co se stalo s vodou? (Vypařila se, udělal se z ní mrak, vsákla se, otekla do řeky nebo se z ní napila zvířata.)

Informace pro učitelku: Pokud jsou děti dobře vybavené holínkami, mohou loužemi procházet. To je pro ně zvlášť zábavné.

✿ ZMĚŘME DÉŠŤ!

Cíle: Pozorování, měření, porovnávání.

Počet dětí: Celá třída (práce ve skupinách).

Místo a čas realizace: Venku, za deště.

Pomůcky: Starý kastrol či kbelík (příp. PET lahev), měřidlo z klacku nebo pravítko, časomíra na odměření hodiny, předkreslené kastroly k zaznamenání srážek, pastelky.

Realizace: Využijeme dešť k měření. Vezmeme s dětmi starý kastrol či kbelík nebo uřízneme spodní polovinu PET lahve a dáme na dešť. Až přestane pršet, změříme pravítkem, kolik vody se nám podařilo zachytit. Až začne pršet příště, můžeme provést měření znovu. Zjistíme tak, zda pršelo vydatněji než minule.

Otázky pro učitelku: Zajímají se děti o měření? Poradí si s přenesením výšky vody na papír? Spolupracují děti, radí si navzájem, jak na to?

Informace pro učitelku: Prší-li dlouhodobě, dá se provést obměna: jednou za hodinu uděláme na měřidle rysku v aktuální výši hladiny. Poznáme tak, jak se intenzita deště během dne měnila.

✿ BUBLINY

Cíle: Pozorování, pokusy.

Počet dětí: Celá třída (práce ve skupinách).

Místo a čas realizace: Venku, kdykoli.

Pomůcky: Ve sklenici připravený roztok na foukání bublin z jaru nebo tekutého mýdla, cukru a vody (nesmí být moc „řídý“), brčko, smyčka z vázacího drátu o průměru cca 4 cm s držátkem, trychtýř.

Realizace: Do hotového roztoku namočíme brčko ze slámy nebo plastové, nejlépe s několikrát roztřepeným koncem a na tomto konci předem namydlené. Do brčka pomalu foukáme, aby se vytvořila bublina o průměru kolem 10 cm. Do bubliny lze vsunout prst namočený v roztoku, aniž by praskla. Pokud při této zkoušce odolnosti bublina neobstojí, je třeba roztok obohatit mýdlem. Velké bubliny vzniknou namočením smyčky a foukáním. Ještě větší mýdlové bubliny se dají tvořit za pomoci trychtýře. Její širší stranu ponoříme do roztoku a pak položíme na nějakou rovnou plochu. Zúžený konec nálevky ucpeme prstem a pomalu zdviháme. Jestliže pod nálevku položíme nějaký malý předmět (např. malou květinu), bude dotyčný předmět efektně uzavřen do bubliny.

Otázky pro učitelku: Dokážou děti foukat do brčka pomalu, aby se vytvořila bublina? Radí si navzájem, jak na to?

Informace pro učitelku: Mýdlové bubliny jsou tvořeny z vnější a vnitřní strany mýdlovým filmem a molekulami vody uprostřed. Paprsky se odrážejí od první a druhé mýdlové vrstvy. Světelné vlny navzájem interferují a s měnící se tloušťkou bublin se mění barva odraženého světla. Proto vidíme bubliny barevné. Mýdlové bubliny jsou elastické a zaujmají tvar koule, která má maximální objem při minimálním povrchu. Cukr se do směsi přidává proto, aby bubliny déle vydržely.

❖ FROTÁŽ PODKOVY

Cíl: Zdokonalování dovedností v oblasti jemné motoriky, pozorování.

Počet dětí: Celá třída (práce ve skupinách).

Místo a čas realizace: Kdekoli na rovném povrchu, kdykoli.

Pomůcky: Papír, voskovky nebo křídly, nůžky, lepidlo.

Realizace: Pokud máme možnost, pozorujeme s dětmi kováře při kování koní. Jistě nám nějakou podkovu půjčí a nechá prohlédnout. Děti ji pak položí na rovný podklad, položí na ni papír a voskovkou nebo křídou přes ni uvolněnými tahy přeježdějí přes papír. Pokud tato činnost děti hodně baví, můžeme podkovy později vystříhat a z výstřížků vytvořit koláž (obraz) – velkou podkovu, slunce nebo koně.

Otázky pro učitelku: Zajímají se děti o to, jak kovář ková podkovy a proč?

Informace pro učitelku: Koláž z podkov můžeme vyfotografovat a použít jako přání k novému roku, protože podkova je symbolem štěstí.

❖ MODELOVÁNÍ KONĚ Z TĚSTA

Cíl: Rozvoj poznávacích procesů (vnímání, pozornosti, představivosti, myšlení, fantazie, pochopení změny tvaru), spolupráce na uspořádání výstavy.

Počet dětí: Celá třída rozdělená do skupin po 7 dětech.

Místo a čas realizace: Venku u stolečků, jaro až podzim.

Pomůcky: Ingredience na vypracování těsta (625 g hladké mouky, 300 g soli, 5 lžic oleje, 480 ml vody, potravinářské barvivo nebo Tang).

Realizace: Při pobytu venku si s dětmi všimneme pobytočných znamení koní. Podle čerstvých „koblih“ na zemi děti poznají, že tudy kůň šel.

1. Vypracování těsta – pracujeme v místnosti s linoleem, které lze dobře uklidit. Děti nejprve míchají ingredience v míse, později si těsto vezmou do ruky nebo ho válejí přímo na stole.
2. Seznámení se s materiálem těsta – s dětmi si povídáme o tom, jak můžeme těsto modelovat (válením dlaní na desce stolu, válením mezi dlaněmi, válením válečkem, vykrajováním...). Děti si vezmou těsto do ruky a „hrají“ si s ním. Zkoušejí, co jim těsto umožňuje, jak s ním lze pracovat.

Necháme děti modelovat jakékoli předměty související s koněm (např. podkovy, překážky na přeskakování, koně samotné). Při modelování pracují děti ve skupinkách, aby mohly ostatním dětem sdělovat své záměry. Na úklidu pomůcek se podílejí všechny děti, každý podle svých schopností. Z hotových výtvorů si po dokončení uděláme výstavku pro rodiče.

Otázky pro učitelku: Povzbuzujeme děti během práce i po jejím skončení? Mají děti dostatek času na dokončení práce a dostatek příležitostí experimentovat tak dlouho, dokud je to baví?

Informace pro učitelku: Modelování navazuje na dětský prožitek, děti získávají technické dovednosti v modelování, zobrazení figury, prostoro-rovém vyjádření. V dalších výtvarných řadách děti mohou koně malovat, kreslit, stavět ze židlí a dek. Pracujeme s jednoduchým těstem, které je lehce zpracovatelné. Těsto uschne na vzduchu, ale výsledek není příliš trvanlivý. Později můžeme na modelování použít těsto vizovické nebo zvykoslovné.

9.3 Dlouhodobé aktivity

9.3.1 Proč plánovat dlouhodobé venkovní aktivity, terminologie

Vymýšlet, plánovat a realizovat dlouhodobé aktivity pro předškolní děti není snadné. Mnoho z nás jistě napadají otázky, jak motivovat předškolní dítě k soustavné činnosti, jak se vyrovnat s absencí dětí a další. Ovšem přes všechna úskalí mají dlouhodobé aktivity smysl. Učí nás plánování, připravují děti na cyklický systém vzdělávání (návraty ke zvoleným tématům a příběhům) a učí je trpělivosti a uvědomění si skutečnosti, že v reálném životě není možné získat vše zmačknutím jednoho tlačítka (jako např. při hře na počítači).

Rámcový vzdělávací program pro předškolní vzdělávání (RVP PV) proto zavádí **integrované tematické bloky**. Ty vytváří sama učitelka podle zaměření MŠ, které se promítá do konkrétního školního vzdělávacího programu, ale také podle třídního vzdělávacího programu, který vytváří s druhou učitelkou ve třídě, a především podle svých vlastních schopností, dovedností i zájmů (Jančaříková, 2010). Pro integrované tematické bloky je charakteristická syntéza témat a dlouhodobost (lze navrhnout i celoroční integrované bloky).

Integrované tematické bloky

V publikaci *Environmentální činnosti v předškolním vzdělávání* (Jančaříková, 2010, str. 129–135) jsou uvedeny ukázky tří celoročních integrovaných tematických bloků („Čtvero ročních období“, „Živly“ a „Letem světem“). V této publikaci představujeme další ukázku integrovaného tematického bloku „Pátrání po hmyzu a členovcích“ (str. 107–111).

Ačkoli RVP PV pojem **projekt** nezná, v mateřských školách jsou projekty realizovány poměrně často. Zde projekt chápeme jako **výukový celek středně dlouhého trvání**, ve kterém se snažíme o **vhodné střídání krátkých aktivit, rozvoj více složek osobnosti a spolupráci dětí**. Projekty se snažíme navrhovat a realizovat tak, aby vycházely ze zájmu dětí s respektem k jejich okamžitému zájmu a náladě (využit tzv. proudění J. Holta, 1994). V této publikaci představujeme ukázku projektu „Voda“ (str. 111–112).

Projekt

Naučná stezka je celodenní aktivita, při níž děti tráví celý den v přírodě se svými blízkými a na zastaveních plní zábavné úkoly. Nevýhodou naučných stezek je náročnost na dobrovolné pomocníky, přípravu, příp. materiální zabezpečení (stánky). V publikaci *Environmentální činnosti v předškolním vzdělávání* jsou představeny dvě naučné stezky – „Nedělej z jezevce bezdomovce“ a „Se zvířátky za Zlatovláskou“ (Jančaříková, 2010).

Naučná stezka

Specifickým a velice efektivním vzdělávacím nástrojem je **přírodovědná či ekologická vycházka**. Klade ovšem vysoké nároky na učitelku. Ta musí být dobře připravena – znát místo (trasu) vycházky, musí být v dobré fyzické kondici, protože ponese část materiálu a musí ovládat základy první pomoci. Na vycházce střídáme aktivity klidové s aktivitami pohybovými. Činnosti přizpůsobujeme ročnímu období a počasí. V publikaci *Environmentální činnosti v předškolním vzdělávání* jsou představeny dvě vycházky – „Jarní vycházka do přírody s předškoláky“ a „Vycházka k potůčku s předškoláky“ (Jančaříková, 2010).

Vycházka

Další dlouhodobou aktivitou je sběr výtvarných řad. **Výtvarné řady** bývají spojeny buď týmž námětem, nebo tvoří širší tematický celek. Venkovní

Výtvarné řady

ČINNOSTI VENKU A V PŘÍRODĚ v předškolním vzdělávání

prostředí poskytuje celou řadu vhodných námětů: lidé, živočichové, rostliny, anorganické přírodní formy i věci vytvořené člověkem.

Můžeme tvořit výtvarné řady v tematických řadách „Světlo a stín“, „Pohyb“, „Náznak“, „Co dokáže tužka?“, „Prorůstání“ apod. Níže předkládáme výtvarnou řadu „Koně“ (str. 113–114).

Venkovní výtvarné aktivity (Foto K. Jančaříková)

Aktivity na školní zahradě

Specifickými dlouhodobými aktivitami jsou **dlouhodobé aktivity na školní zahradě**. Školní zahrada je prostředí, kde lze bezpečně nechávat rozpracované dílo a vracet se k němu. Kde jinde se můžeme nerušeně věnovat pěstování rostlin od sázení po sklizeň?

9.3.2 Dlouhodobé aktivity na zahradě

✿ TÝPÍ Z POPÍNAVEK

Cíle: Pěstování na zahradě.

Počet dětí: Celá třída (práce ve skupinách).

Místo a čas realizace: Zahrada, jaro až podzim.

Pomůcky: Sedm vrbových proutků dlouhých cca 2 m, rostlinky řeřichy, fazolí, hrachoru.

Realizace: Pomocí provázku a klacíku narýsujeme v hlíně kruh o průměru 1–2 m. Půdu zbavíme drnů a plevelů. Vezmeme delší vrbové proutky a zapícháme je do vytyčeného kruhu dostatečně hluboko do země. Protilehlé proutky nahoře svážeme. Začátkem května zasadíme kolem každé tyčky pět rostlinek fazolí nebo hrachoru a necháme je růst. Do volného prostoru vysejeme řeřichu a její květy potom trháme do salátů. S dětmi sledujeme, jak rostliny „šplhají“ po proutcích, zkoumáme směr, kterým se ovinují, úponky. Můžeme zkusit jeden nebo dva úponky rozmotat (zapamatujeme si, které to jsou, nebo je označíme barevnou nitkou uvázanou opatrně nad nimi). Co se s nimi stane druhý den?

Otázky pro učitelku: Pečují děti o rostliny dlouhodobě? Sledují, jak se rostliny i celý záhon mění během roku?

Informace pro učitelku: Popínavé rostliny zvyšují diverzitu zahrady – je to další ekotyp, který mohou děti sledovat. Pro popínavé rostliny potřebujeme podpůrné tyčky, abychom vytvořili konstrukci, „týpí z popínavek“. Nezapomene příliš místa a vejde se na každou zahradu. V záhoně může tvořit dominantu a také poskytnout stín stínomilným rostlinám. Touto kombinací rostlin lze také osázet plot nebo vrbový domeček. Podpěra pro rostliny s úponky by neměla být silnější než 8 mm! Pokud je, pomůžeme si tak, že mezi proutky natáhneme ještě provázek.

❁ MOTÝLÍ ZAHRADA A JAK MOTÝLY NALÁKAT

Cíle: Péče o zahradu, pozorování.

Počet dětí: Skupina dětí, ale také rodiče a zaměstnanci školy.

Místo a čas realizace: Zahrada, celoročně.

Pomůcky: Semena a sazenice rostlin lákajících motýly.

Realizace: Některé rostliny jsou známy jako „lákadla pro motýly“, např. Komule Davidova *Buddleia davidii*. Důležité je mít na zahradě také rostliny, které slouží jako potrava pro housenky, např. kopřivy v nějakém zapomenutém rohu zahrady poskytnou potravu housenkám babočky kopřivové, babočky paví oko, babočky bílé, babočky admirál nebo babočky síťkované. Díky kopřivám budeme moci na zahradě pozorovat nejen motýly, ale také jejich vajíčka a housenky. Pokud ještě máme na zahradě prostor pro další květiny, zasadíme všechny níže uvedené druhy rostlin. Mají hodně nektaru a doba jejich květu pokryje celou sezonu od brzkého jara do pozdního podzimu čili

poskytnou dostatek pastvy pro mnoho motýlů. Je ale důležité je pěstovat na slunném, ne příliš větrném místě.

Doporučené květiny s dostatkem nektaru pro motýly: Komule Davidova *Buddleja davidii*, sporýš lékařský *Verbena officinalis*, chřastavec rolní *Knautia arvensis*, večernice vonná *Hesperis matronalis*, rozchodník nachový *Sedum telephium*, astra *Aster ageratoides*, sadec konopáč *Eupatorium cannabinum*, levandule *Levandula sp.*, trýzel vonný *Erysimum cheiri*, afrikán *Tagetes sp.*

Otázky pro učitelku: Jsou děti a rodiče dostatečně motivováni k tomu, aby se o motýlí zahradu starali celoročně? Kdo se bude o květinovou zahrádku starat?

Informace pro učitelku: Pokud chcete k sobě na zahrádku přilákat motýly, stačí zasadit několik rostlin, které motýli milují, nemusíte předělávat celou zahradu. Lze navázat aktivitou „Běláškův sosáček“ (viz str. 63).

✿ BYLINKOVÁ ZAHRÁDKA NA PARAPETU

Cíle: Založení bylinkové zahrádky, péče o bylinky, pozorování.

Počet dětí: Celá třída (práce ve skupinách).

Místo a čas realizace: Třída a poté zahrada, jaro.

Pomůcky: Květináče, misky nebo truhlíky na setí, zemina, semínka.

Realizace: Bylinkovou zahrádku můžeme založit kdekoli na parapetu okna v různých miskách, truhlících nebo v květináčích. Na „zahrádku“ zasejeme různé bylinky. Pozorujeme s dětmi, jak rostou. Později je můžeme přesadit z květináčů ven na zahradu nebo do větších truhlíků. Ke každé rostlince zapíchneme značku s názvem bylinky (např. dřívko od nanuku s názvem napsaným permanentním popisovačem). Semínka vložíme do země do hloubky asi 0,5–1 cm. Mističky nebo truhlíky umístíme na světlé místo s teplotou 18–20 °C, na jaře na okenní parapet zevnitř. Ve druhé polovině května rostlinky přesazujeme na slunné místo na zahradě, do květináče nebo do venkovních truhlíků v dostatečných vzdálenostech od sebe. Na tabuli zaznamenáváme, jak se rostliny týden po týdnu mění.

Otázky pro učitelku: Těší děti péče o zahrádku? Mají chuť dělat si záznamy o růstu bylinek?

Informace pro učitelku: V obchodech lze koupit speciální krabičky na sázení, ale hodí se i běžné kelímky od jogurtu nebo krabičky od margarinu. Bylinky postavíme na místo na sluníčku a často je otrháváme.

Bylinky trháme, i když kvetou. Na to totiž reagují vypučením dalších mladých výhonků a lístků. Bylinky nevyžadují hnojení, jen se postaráme o dostatečný odtok vody, příliš mokrou půdu nemají rády. Do bylinkové zahrádky se hodí zejména tyto druhy: kopr, petržel, bazalka, pažitka, oregano, rozmarýn, máta, brutnák lékařský, koriandr.

✿ STROM V PRŮBĚHU ROKU

Cíle: Pozorování, bádání.

Počet dětí: Celá třída (práce ve skupinách).

Místo a čas realizace: Strom, kdykoli.

Pomůcky: „Pas stromu“ (malý sešit) pro každý strom, psací a kreslicí potřeby, metr na stromy, tyč, ubrus, atlas stromů, atlas členovců, fotoaparát.

Realizace: S dětmi prozkoumáváme stromy v zahradě jako opravdoví detektivové, je to velká zábava. Vymyslíme, jak by bylo možné strom měřit. Hledáme obyvatele a návštěvníky stromu, zaměříme se na ptáky i hmyz. Položíme pod strom bílý ubrus a opatrně zatřeseme větvemi. Pak si prohlížíme, jaký hmyz na ubrus spadne. Stromu můžeme stejně jako lidem vystavit cestovní pas. Do něj zapisujeme všechno, podle čeho lze strom odlišit od ostatních. Myslíme zejména na délku, tloušťku, vůni, tvar, plody a obyvatele stromu. Pro strom lze vytvořit také krásnou pasovou fotku. Pokud se nám podaří stromy vyfotit 4x do roka, v každém ročním období, získáme krásnou sbírku.

Otázky pro učitelku: Komunikují děti ve skupině? Zajímají se o měření a zjišťování informací o stromu?

Informace pro učitelku: Návod na měření výšky stromu pomocí tyče (tento způsob lze použít jen v rovném terénu): V určité vzdálenosti od paty měřeného stromu jedno dítě drží tyč známé délky (B) – jednotka vhodná pro výpočet je 1 m (můžeme použít i jiné jednotky, pak je ale výpočet o něco složitější). Poté se s okem u země někdo dívá přes tyč tak, aby vrcholek tyče a měřeného stromu splýval. Toto místo označíme a změříme vzdálenost od oka k tyči (C) a vzdálenost od oka ke stromu (D). Výšku stromu (A) vypočítáme: $A = D / C * B$.

✿ OD SEMÍNKA DO SEMÍNKA

Cíle: Uvědomění si koloběhu života, seznámení se se základními botanickými pojmy (semeno, klíček, stonek, list, květ, pestík, tyčinky, pyl), učení se trpělivosti.

Počet dětí: Celá třída (práce ve skupinách).

Místo a čas realizace: Zahrada, jaro, léto.

Pomůcky: Semínka rostlin, záhon, štětečky, konývky.

Realizace: Pojmenujeme s dětmi hlavní části rostliny (kořen, stonek, list, květ). Vysvětlíme jim význam květu, proces opylení. Zmíníme způsoby opylování (pomocí hmyzu, větrem apod.). Pomocí štětečků se pokusíme květy opylit sami. Pozorujeme vznik plodů. Rozebereme zralé plody na semínka. Semínka si schováme, abychom příští rok mohli zase sít.

Otázky pro učitelku: Kdo projevil nejvíce botanických znalostí? Kdo nejvíce zájmu? Jsou děti k dlouhodobé péči o květiny motivovány?

Informace pro učitelku: Ke květinám vhodným k setí, pěstování, přivonění a trhání na zahradě pro předškolní děti patří zejména krásenka *Cosmea*, řeřicha, měsíček lékařský a slunečnice. Rostlinami vhodnými pro pozorování stavby květu jsou tulipán (vše zjevné), vlčí bob mnoholistý (musíme preparovat).

Sázení semínek hrachu. Během školního roku vypěstujeme z jednoho semínka hrachu mnoho semínek. Některá sníme, jiná připravíme na sázení. (Foto M. Kapuciánová)

9.3.3 Tematický integrovaný blok

✿ PÁTRÁNÍ PO HMYZU A ČLENOVCÍCH

Cíle: Posilování radosti z objevování, zvědavosti, zájmu. Rozvoj hrubé i jemné motoriky. Rozvoj kooperativních schopností. Rozvoj jazykových dovedností, vnímání. Rozvíjení představivosti a fantazie ve výtvarných činnostech. Zvýšení zájmu o knihy a encyklopedie. Vytváření pozitivního vztahu k okolí, rozvoj úcty k životu. Osvojení poznatků o svém okolí, vnímání hmyzu v globálních souvislostech. Individuální přínos zkušeností každému dítěti. Společné prožitky skupinové (není deštník pro každého, jeden nese knihu, jeden prostěradlo). Seznámení se s hmyzem (s dospělci i larvami) a jejich ekotopy (každý druh žije na jiném místě).

Místo a čas realizace: Zahrada, třída, les, louka, od jara do podzimu. Přibližná časová náročnost jeden měsíc.

Realizace: Podstatou není, aby si děti zapamatovaly druhy hmyzu, které se v jejich okolí vyskytují, ale jde o to, aby věděly, že i v jejich nejbližším okolí žijí živí tvorové, kteří jsou pro koloběh života v přírodě nepostradatelní, že si zaslouží lidskou ohleduplnost a péči. Zapojit děti do projektu se podaří díky přirozené dětské touze po objevování. Výtvarné činnosti není třeba provádět se všemi dětmi najednou, realizujeme je postupně, po několik dnů, abychom na děti nemuseli spěchat.

Činnosti, které jsou původně plánovány jako hlavní činnost dne, děti později zahrnují mezi hry spontánní. Kutají na zahradě jámy pro pasti, samy sbírají mravence a nosí je do kelímkových lup, sedí u vylíhnutých motýlů atd. Na prvním místě před hmotnými výsledky musí být rozhodně vlastní prožitek dětí. Nejlépe zapamatovatelné jsou pro ně ty poznatky, které mohou uplatnit ve svém životě.

Jestliže blok realizujeme v mateřské škole, rodiče o probíhajících aktivitách informujeme v šatně na nástěnce a příležitostně je pozveme, aby viděli, jak s dětmi pracujeme. Máme-li možnost, fotografujeme, abychom všechno zajímavé zdokumentovali.

Doporučení

Nemá cenu chystat konkrétní plán na jednotlivé dny. Lepší je připravit si pomůcky na náměty na celý měsíc a snažit se děti přimět k tomu, aby dílčí činnosti vymýšlely samy. Učitelka by měla být

spíše v roli poradce, pomocníka v organizaci a kooperaci, pomocníka při formulaci rozhodnutí a pravidel a hlavně zajišťovatele bezpečí. S nápadem by měla přijít, až když děti nevědí, co dělat, nebo pokud je nutné je vrátit zpět k tématu.

Příprava prostředí

V době realizace tematického integrovaného bloku učitelka připraví ve třídě a na zahradě **podnětné prostředí**:

- **Rozstříhané obrázky různého hmyzu a členovců.** Můžeme použít pohlednice nebo rozstříhané xerokopie z atlasu.
- **Terárium s hmyzem ve třídě.** Použijeme např. staré akvárium, terárium nebo jakoukoli průhlednou nádobu zabezpečenou proti úniku. Na zahradě můžeme nachytat sviňky, stínky nebo jiné zástupce členovců. Ve zverimexu se dají levně koupit také cvrčci banánovní – u nich lze sledovat i zajímavé cvrkání, které vzniká třením křídel o sebe.
- **V knihovně se objeví knihy o hmyzu, encyklopedie a atlasy.** Pokud je ve školce nemáme, požádáme rodiče, aby je na dobu realizace bloku zapůjčili, nebo si je vypůjčíme v knihovně.
- **Speciální puzzle.** Do poličky na dosah dětí umístíme dřevěné puzzle s vývojovými stadii motýla.
- **Připravený zpěvník.** Na začátek si připravíme písni o hmyzu nebo je předem dohledáme.
- **Pomůcky k pozorování.** V polici na zahradě máme připravené kelímky od jogurtu a lupy na prohlížení úlůvků.
- **Zakuklení motýli.** Učitelka zajistí nakoupení zakuklených motýlů (nejlépe na entomologické burze).
- **Hra „Blechy“.** Klasická hra, při které se používá kalíšek a různobarevná plastová kolečka. Kolečkem přitlačíme na okraj jiného kolečka a snažíme se „blechu“ dostat do kalíšku.
- **Další potřebné pomůcky:** dlaždice, kameny, lopatky, stará bílá prostěradla, barevné kousky látek, deštník, klacek, papíry, desky, lepidlo, nakopírované obrázky, nůžky, sítko, skleničky s víčkem, skořápky, barvy, pastelky, kelímkové lupy, určovací klíče a encyklopedie členovců (viz jednotlivé činnosti).

Úvodní motivace a rozhovory

Motivace

Problém: Kdo asi chodí u nás po zahradě, když tu v noci nejsme? Přemýšlíme, jak to zjistit. Na velký balicí papír budeme společně kreslit plán, co bychom mohli dělat (myšlenkovou mapu). Následuje diskuse nad nápady.

Dohoda s dětmi, že si budou nosit z domova knihy o hmyzu a hmyzí hračky. Zjišťování, co o tomto tématu děti již vědí.

Společné rozhovory učitelky s dětmi (tak, jak byly realizovány v MŠ Se-mínko; odpovědi dětí jsou reálné):

Otázky učitelky	Odpovědi dětí
Co je hmyz?	škvorci, cvrčci, ploštice, brouci, vši, blechy, motýli, včely, vosy, mouchy, berušky, mandelinky, hovníválové, komáři...
Proč je hmyz užitečný?	je krásný; přeměňuje mrtvé rostliny a živočichy na živiny; nemocné stromy uzdravuje – pojídá napadené dřevo, mšice, mandelinky; je potravou pro ptáky, ježky, ještěrky a žáby; pomáhá při opylování květů; vyrábí med
Před jakým hmyzem se máme chránit a jak?	vši a klíšťata, komáři; sdělování zvyklostí ochrany před hmyzem v jednotlivých rodinách (zmíněn byl vitamin B, droždí, světlé oblečení, repelent, naslinění, přiložení hluchavky, pampelišky)

Nabídka při ranních hrách (drobné hry)

- ✿ Po ránu, když je ještě dětí ve školce málo, mohou mít na stolečku připravené rozstříhané obrázky hmyzu. Ty rozkládají a zase skládají. Názvem k tématu patří také hra „Blechy“.
- ✿ Dekompozici a kompozici mohou děti procvičovat na puzzle domu se zahradou, do kterého se dávají obrázky různých zvířat, zejména hmyzu (např. *Domeček puzzle*, sada 12 dílů skládačky doplněné o kartičky s obrázky rostlin a živočichů, Rezekvítek).
- ✿ V kapitole 9.1 najdete nápady na další činnosti, které lze s dětmi provádět **při pobytu venku při hlavních činnostech**: „Jaká je nejoblíbenější barva hmyzu?“ (str. 89), „Hledání života na stromech“ (str. 89), „Námluvy lučních kobylek“ (str. 90), „Brouci na louce – tisk a kresba“ (str. 92–93), „Čtení a prohlížení knih o hmyzu“ (str. 93), „Zpívání písniček za doprovodu Orffových hudebních nástrojů“ (str. 93–94), „Hra na mravence“ (str. 94), „Ořechový mravenec“ (str. 94–95), „Mravenci běží do mraveniště“ (str. 95).

Doporučení

Doporučujeme si během měsíce realizace integrovaného bloku domluvit návštěvu lektora z nejbližšího Střediska ekologické výchovy, popř. dohodnout si účast na programu tam.

- ✿ Chceme, aby si děti uvědomily, že hmyz má své místo na zemi stejně jako my. Ke svému životu potřebuje přírodu. Chytíme-li jedince a budeme ho chránit v zajetí, nebude se mu dařit dobře. Budeme-li chránit místo, kde hmyz žije, ochráníme tím i jeho populaci. Ve svém přirozeném prostředí se mu bude dařit lépe. K tomu směřuje např. aktivita „Ubytovna pro hmyz žijící samotářsky“ (str. 91). Vedeme děti k tomu, aby pochopily, že budeme-li chránit prostředí, ochráníme tím populace hmyzu a v souvislosti s tím chráníme i sebe.
- ✿ Děti zjišťují, že vše v přírodě spolu souvisí. Hmyz pomáhá rostlinám, aby mohly mít plody a aby se mohly rozmnožovat. Také je součástí potravního řetězce. Na jeho začátku i na jeho konci. K tomu je vedou např. aktivity z kapitoly 9.1 – „Záchrana stromu před útokem mšic“ (str. 91–92), „Včelky z olšových šištic“ (str. 95–96), „Hledání hmyzu na invazivních rostlinách“ (str. 86).
- ✿ Vedeme děti k uvědomění si, že příroda má svůj řád, pochody zrání a růstu se nedají uspěchat – viz např. aktivita z kapitoly 9.1 „Vývojová stadia motýla“ (str. 90–91).
- ✿ Děti budou mít radost z uvědomování si změn a objevení původně neviditelného v našem okolí, např. aktivita z kap. 9.1 „Lov zvířátek žijících pod kameny a kůrou“ (str. 84–85).
- ✿ Během integrovaného bloku budeme s dětmi mluvit o nebezpečí, které nám hrozí při kousnutí klíštěte, aby věděly, jak se chránit.
- ✿ K posilování kompetencí k řešení problémů, k učení, kompetence komunikativní, sociální a personální, kompetencí činnostních a občanských povedou např. další aktivity uvedené v kapitole 9.1 – „Past na brouky a členovce“ (str. 85–86), „Společně vyrobená kniha“ (str. 87), „Malá zoo pro rodiče“ (str. 88).

Zapojení rodičů

Rodiče vtáhneme do projektu tak, že je pozveme jako diváky na prohlídku výstavy; učiníme z nich čtenáře námi vyrobených knih. Někteří rodiče mohou pomoci při určování hmyzu.

Náměty pro činnosti a hry

Další náměty na činnosti a hry předkládá myšlenková a námětová mapa – viz Přílohy 4a, 4b.

9.3.4 Projekt „Voda“

Cíle: Voda jako hlavní součást přírody, jako nezbytná podmínka pro zachování života na naší planetě. Zvýšení povědomí dětí o tom, kde se voda bere, kam odtéká, kde všude je obsažena, co ji špiní, i o tom, jak je důležité vodou šetřit při každodenních úkonech spojených se zdravím člověka a s jeho hygienou. Seznámení se s koloběhem vody v přírodě. Poznávání živočichů a rostlin, které se nacházejí v blízkosti vodních ploch a toků a jsou na vodě přímo závislí. Rozvoj jemné a hrubé motoriky. Rozvoj komunikativních a pozorovacích dovedností.

Výsledný produkt: Kniha pokusů a zjištění.

Místo a čas realizace: Venku, léto.

❖ VODA V PŘÍRODĚ

Realizace: Hry s vodou a pozorování vody přímo v přírodě, závislost živočichů a rostlin na vodě.

V kapitole 9.1 je popsána aktivita spojená s výrobou lupy a následným pozorováním života pod vodou – „Lupa pro pozorování pod vodou“ (str. 96).

Úvodní motivace a rozhovory: Co všechno je voda? Kde ji můžeme najít? Kdo všechno vodu potřebuje?

❖ DEŠŤOVÁ VODA

Realizace: Hra s dešťovou vodou a její pozorování přímo v přírodě – po dešti i za deště, vznik deště, využití a přínos dešťové vody k udržitelnému rozvoji. Další činnosti jsou uvedeny v kapitole 9.1: „Honička s mráčky“ (str. 96–97), „Prohlížení louže“ (str. 97), „Změřme déšť!“ (str. 98). Čtení z poetické knížky Mileny Lukešové *Holčička a déšť*.

❖ HRAJEME SI NA VĚDCE – POKUSY S VODOU

Realizace: Metodou experimentu děti zkoumají vodu. Pokusy zpracovávají do výsledné knihy pokusů. Můžeme např. malovat vodou na

ČINNOSTI VENKU A V PŘÍRODĚ v předškolním vzdělávání

chodník, míchat a oddělovat vodu s olejem, měřit množství vody v různých širokých a vysokých nádobách nebo realizovat aktivity zařazené do publikace *Environmentální činnosti v předškolním vzdělávání* (Jančaříková, 2010), např. „Co umí mech?“ (str. 60), „Šiško, umím tě otevřít i zavřít“ (str. 67), „Modrá sněženka“ (str. 67), „Přenášení vody – hra na Křováky“ (str. 76), „Každý pramen má jinou chuť“ (str. 106) aj. Hravou činností je aktivita „Bubliny“ (v této publikaci, str. 98–99).

Úvodní motivace a rozhovory: Co všechno voda dokáže? Jak se může změnit?

Výsledkem pokusů s vodou může být „vědecká publikace“ *Kniha pokusů*, kterou děti vytvoří společně s učitelkou. Může obsahovat fotografie, obrázky, nápisy vytvořené dětmi a zápisy dospělého.

Hrátky s vodou nemusí být omezené jen na teplé letní období. I v zimě zkoumáme vodu – v pevné podobě (sníh, led).
(Foto K. Jančaříková)

9.3.5 Výtvarná řada „Koně“

Cíle: Hlavním cílem výtvarné řady s tématem „Koně“ je bližší seznámení dětí se zvířetem, které se vrací do naší krajiny, a zamyšlení se nad koněm z pohledu výtvarného. Konkrétním cílem je rozvoj vizuálního vnímání, verbálních i neverbálních prostředků k sebevyjádření, intuitivního myšlení, motoriky, citových a smyslových dovedností dětí, senzibility k okolí, tvořivých schopností a rozvoj kolektivní spolupráce.

Místo a čas realizace: Výtvarnou řadu je vhodné realizovat tam, kde jsou v blízkosti koně – koňská farma, koně na pastvině nebo zoo. Také třeba na školce v přírodě. Některá střediska ekologické výchovy nabízejí programy o koních, kde se děti s tímto kopytníkem seznámí. Jestliže koně nejsou k dispozici, je lepší pro děti zvolit jim bližší zvíře nebo téma.

Realizace: Ústředním tématem této výtvarné řady jsou koně. Pokusíme se dětem zprostředkovat kontakt s koňmi. Děti je mohou pozorovat, pohladit je, potěžkat si podkovy, sledovat, jak běží. Mohou vidět, co koně jedí. A vidí, že jsou využíváni jako dopravní prostředek k tažení vozíku nebo k dopravě policistů tam, kde nejsou silnice.

- ✿ K tomuto tématu patří pohádky „Duhoví koníci“, „Princ Bajaja“, pověst o Martinovi na bílém koni a písničky „Když jsem já sloužil“, „Já mám koně, vraný koně“, „Až já pojedu přes ten les“ a další.
- ✿ Stopy koní je možné odlévat do sádry, z podkovy můžeme dělat frotáže různými pastelkami (viz aktivita v kapitole 9.1 „Frotáž podkovy“ – str. 99). Můžeme hledat pobytová znamení koní – trus, stopy. Modelovat koňské „koblihy“ či podkovy zvládnou i nejmenší děti. Přes tuto aktivitu se pak dostanou ke složitějšímu modelování (viz aktivita v kapitole 9.1 „Modelování koně z těsta“ – str. 99–100). Děti velmi baví „experimentování“ s těstem, modelování podle fantazie. Některé děti modelují koňské podkovy, jiné překážku do koňského dostihu či celou rodinku koní, koňskou hlavu z profilu i zepředu. Modelování přispívá k získání lepší dovednosti v jemné motorice, dochází k soustředění, děti mají příležitost vyzkoušet si další výtvarnou techniku.
- ✿ Zjišťujeme, co koně jedí, a zakreslujeme či zapisujeme si to do deníku – jetel, obrok, oves, seno aj.
- ✿ Pozorujeme, jak kůň cválá, a pokoušíme se cval napodobit.

Informace pro učitelku: Téma kůň je pro děti přitažlivé. Nejdříve děti koně pozorují, malují jeho prostředí, stáj pro svého oblíbeného koně, kreslí lepo-

ČINNOSTI VENKU A V PŘÍRODĚ v předškolním vzdělávání

relo. Vyvrcholením tématu je *Martinská slavnost* a výprava za Martinem, který přijede na bílém koni. Tato akce je v některých mateřských školách tradicí (děti si vyrobí lampiony a nesou si světlo, na konci lampionového průvodu potkají Martina na bílém koni, který se podělí o svůj plášť se žebřákem a dětem rozdá koláče). Koně lze považovat za krajinotvorný prvek. Koňská pastvina je odlišná od pastvin pro hovězí dobytek, ovce či kozy – roste na ní více druhů rostlin.

10. Dělení dětí do skupin

V aktivitách zde představených často pracujeme s dětmi ve skupinkách. Proto považujeme za důležité se dělení dětí do skupinek věnovat.

Na některé aktivity může být dělení náhodné, např. tak, že rozdáme dětem dvojice, trojice či čtveřice přírodnin (kaštiny, žaludy, kamínky, ulity, listy, květy, větvičky smrku) a děti se rozdělí podle nich (stejně k sobě, příp. různé k sobě). Nebo využijeme systém, kdy se budeme snažit k sobě dostat děti, které se méně znají (např. „prvá druhá“).

Na některé aktivity můžeme děti nechat, aby se rozdělily do skupinek samy. Buď přímo, nebo prostřednictvím hry „Na molekuly“, ve které se shlukují kamarádi k sobě.

Pro dlouhodobou práci na projektech a v integrovaných blocích potřebujeme, aby byly **skupinky vyrovnané** a aby v nich byly zastoupeny **různé typy osobností dětí**. V takovém případě musíme jejich vytváření více promyslet. Inspirací může být článek „Jak optimálně vytvořit pracovní skupinky ve třídě předškoláků“ (Jančaříková, 2012). V něm je nastíněna možnost, jak ve třídě vytvořit stabilní skupinky, ve kterých děti společně plní různé úkoly během celého školního roku. Systém je podle tohoto rozdělení navržen tak, aby v každé skupince byly děti vůdčí, tvořivé a pečlivé.

Jak optimálně vytvořit pracovní skupinky

V mateřské škole potřebujeme metodu jednoduchou. Na začátku školního roku učitelka navíc podstatnou část dětí nezná. Těmto potřebám vyhovuje metoda **Semafor** (Jančaříková, Scholleová, 2010). Potřebujeme barevné čtverečky v barvách červená, zelená, žlutá (nebo jinak, podle vašeho výběru – viz níže), proužky papíru (jeden na dítě), lepidlo v tubách.

**Metoda
Semafor**

Děti seznámíme se systémem odpovědí: odpověď ANO reprezentuje zelený čtvereček (Z), NE červený (Č) a NEVÍM žlutý (Ž) – jako na semaforu pro auta. Následně jim rozdáme proužky papíru a dostatečné množství čtverečků pro odpovědi. Vysvětlíme jim, že na otázky neexistuje „správná a špatná“ ani „horší nebo lepší“ odpověď a že rozmístění odpovědí na proužku je ponecháno na nich, a přečteme jim otázky. Děti postupně odpovídají nalepením vhodné odpovědi na proužek papíru.

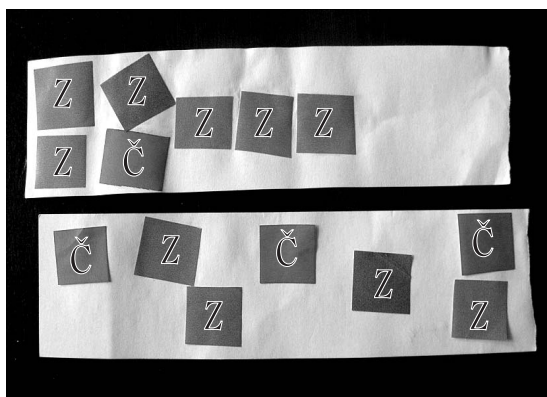
Příklady otázek:

1. Hraješ si rád na zahradě, raději než vevnitř?
2. Chodíš rád do zoo?
3. Zpíváš si, když máš radost?
4. Hraješ si s kamarádem raději než sám?
5. Chodíš rád po špičkách?
6. Víš, kolik je dvakrát tři?
7. Hraješ si rád na počítači, raději než pexeso s maminkou?
8. Jíš rád špenát?
9. Máš doma nějakého chlupatého kamaráda?

Při lepení dětem samozřejmě vysvětlujeme a pomáháme tak, aby otázku všechny pochopily. Poskytneme jim dostatek času k nalepení odpovědí.

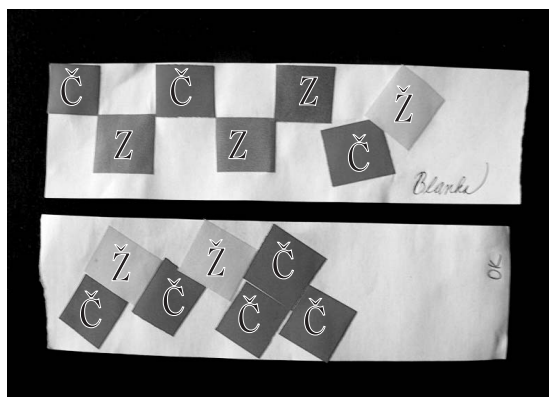
Děti můžeme rozdělit do skupin následovně:

- a) **Rozhodní** – ti, kdo na žádnou otázku neodpověděli NEVÍM (absence žlutých čtverečků – viz obr. 1) nebo takových odpovědí měli výrazně méně než ostatní.

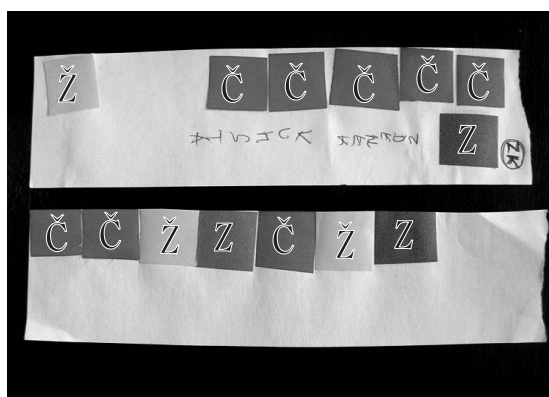
Obr. 1 Rozhodní (žádná odpověď NEVÍM)

- b) **Tvořiví** – ti, kdo nalepili barevné čtverečky tvořivě (do kruhových útvarů, kytiček, kosočtverců, z rohů doprostřed apod. – viz obr. 2).

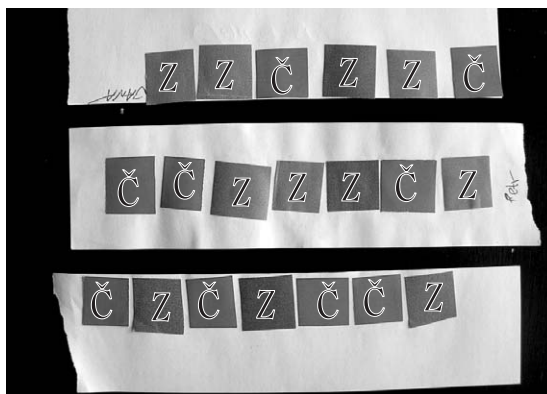
Obr. 2 Tvořiví (snaha o originální, kreativní uspořádání)

- c) **Pečliví** – ti, kdo barevné čtverečky s odpověďmi nalepili velice pečlivě (s pravidelnými rozestupy, do řad, roztříděné podle barev apod. – viz obr. 3).

Obr. 3 Pečliví (viditelná snaha o pravidelné uspořádání)

- d) Pokud je v některé skupině menší počet dětí, využije se toho, že se některé profilují ve dvou kategoriích, např. Rozhodní a Pečliví (viz obr. 4).

Obr. 4 Rozhodní a pečliví

O každé skupině řekneme něco pozitivního, např.:

- „Rozhodní, vy jste pro ostatní nepostradatelní, protože vždycky víte, jak dál.“
- „Pečliví, vy jste velkou oporou ostatním, protože umíte práci dokončit a umíte zvládnout chaos a nepořádek.“
- „Tvořiví, bez vás by bylo smutno, protože vy umíte přinášet nové myšlenky.“

Posledním krokem je výběr. Učitelka vyzve Rozhodné, aby utvořili dvojice. Zde už mohou hrát roli vzájemné vazby a sympatie. Dvojice rozhodných jsou základem budoucích skupinek, následně si vybírají další čtyři členy: dva z kategorie Pečliví a dva z kategorie Tvořiví. Chybějící děti rozradíme po jednom ke každému vzniklému týmu a máme čtyři skupinky po 6–7 dětech. Děti ve skupinkách vyzveme, aby se vzájemně seznámily, přemýšlely o názvu skupinky atd. (více Jančaříková, 2012).

11. Co když si někdo myslí, že to nejde?

Někteří pedagogové by rádi trávili s dětmi venku delší dobu, ale bojí se, že to nejde. Zde jsme vybrali jejich nejčastěji kladené otázky a nejčastěji vznesené pochybnosti, k nimž připojujeme naše odpovědi.

- **Rodiče nespolupracují (dítě neoblékají vhodně)**

Tato situace se stává, když rodiče vozí děti do školky autem nebo je jejich cesta do školky jen velmi krátká. Vlastně si za cestu do školky vůbec nestačí všimnout, jaké je počasí. Nedělají to nám ani dětem schválně.

Někdy pomáhá promluvit si s rodiči o tom, že pobyt venku je delší a že dětem byla dnes zima. Můžeme také napsat na nástěnku, že i v tomto chladnějším počasí chodíme ven, že tam děti zažívají hodně legrace a jsou tam šťastné. Když je pak jednomu dítěti zima, musíme se všichni neradi vrátit dovnitř.

Někdy rodiče zkrátka nemají možnost nakoupit dětem kvalitní oblečení. Pak je dobré na podzim ve školce uspořádat burzu oblečení – oblečení, ze kterého děti odrostly, může být prodáno či darováno mladším dětem.

- **Děti nejsou vhodně obuty**

V pantoflích nebo sandálkách s otevřenou patou se venku opravdu špatně chodí. Můžeme s rodiči promluvit o tom, jak dětem do špiček padají kamínky, zachytávají se na nich klacíky a dětem se tak špatně chodí. Doporučujeme o vhodné obuvi promluvit na úvodní schůzce, pak již rodiče při výběru obuvi více myslí na praktickou stránku obutí.

- **Rodiče nesouhlasí s pobytem venku, protože se bojí, že dítě bude nemocné**

To se bohužel stává. Tady zase nejvíce pomůže s rodiči mluvit, příp. je odkázat na výzkumy, které ukazují pravý opak této obavy.

- **Děti nejsou dost otužilé a zvyklé pohybu a pobytu venku**

Cílem pedagoga by mělo být děti pro pobyt venku nadchnout. Pokud je někomu zima, pak zařadit více pohybových aktivit. Motivovat zážitkem venku (Jak se změnilo naše místo? Jestlipak už na tom stromě opadaly všechny listy? Jestlipak jej dnes všichni obejmeme, když je nás

tak málo?). Pobyt venku by neměl být jen bezcílnou procházkou po chodníku.

- **Velký počet dětí ve třídě**

Mimo školku by nemělo jít s jednou učitelkou více než dvacet dětí, tak mluví vyhláška. Vždy je lepší, aby byli se skupinou dětí dva dospělí. Jeden pak může jít vpředu, druhý vzadu, jeden sleduje děti, druhý pomáhá dětem v řešení konfliktu nebo fouká bolístku. Někdy je možné domluvit se na doprovodu se školnicí nebo s uklízečkou. Jindy pomohou rodiče. Naštěstí jsou ve většině školek služby plánovány tak, aby na pobyt venku mohly jít dvě učitelky. Často se bojíme toho, že by se venku něco mohlo stát, ale naše zkušenosti dosvědčují spíše to, že se víc úrazů stane ve třídě než venku při pobytu mimo školku.

- **Nesouhlas dalších zaměstnanců školky**

Je pravdou, že pokud chodí děti často ven, dokonce i vícekrát denně, mají uklízečky více práce v šatně. Školce ale častý pobyt venku ukládá přímo vyhláška, a to vyhláška č. 410/2005 Sb., o hygienických požadavcích na prostory a provoz zařízení a provozoven pro výchovu a vzdělávání dětí a mladistvých. V § 21 uvádí: „Doba pobytu venku je zpravidla dvě hodiny dopoledne, odpoledne se řídí délkou pobytu dětí v zařízení. V letních měsících se provoz přizpůsobí tak, aby bylo možné provádět činnost dětí ve venkovním prostředí pozemku i stíněných teras v co největším rozsahu.“ Pedagog se má držet vyhlášky a jen ve výjimečných situacích pobyt venku omezovat.

- **Strach z inverze**

Inverze sama o sobě není škodlivá. Nejčastěji k ní dochází v zimě, kdy slunce přes den nestačí ohřát zemský povrch, od něhož by se následně ohřál vzduch při zemi. Studený vzduch, který je těžší než teplý nad ním, nemá důvod, proč by stoupal, a tak se někde kouř a spaliny nemožnou rozptýlit do vyšších vrstev atmosféry. Pak vzniká smog – silně znečištěné ovzduší. Smog může způsobovat záněty dýchacích cest, respirační obtíže, dráždění očí až záněty spojivek. Ohroženými skupinami jsou děti do tří let, které mají jinou anatomii dýchacích cest, starší osoby, lidé se sníženou imunitou, těhotné ženy, alergici, astmatici, kardiaci.

Oficiální doporučení při smogové situaci jsou: Omezit pobyt venku zvláště v době od 6 do 10 hod. a od 16 do 20 hod. Zvýšit a posílit imunitu vlastního organismu (dostatek tekutin, racionální výživa, dostatek vitaminů, minimalizace stresu, otužování). Častý pobyt venku právě

zvyšuje imunitu dětí, které pak při smogové situaci nebudou tolik ohroženy.

Nejrizikovější je doba přivádění a odvádění dětí do školky a ze školky. V tomto případě nemůže zařízení situaci nijak ovlivnit. Tam je rozhodnutí na rodičích. Co se týká stresových situací, domníváme se, že jich při pobytu v jedné místnosti školky většinou bývá o dost více než venku. Mateřská škola sleduje stav ovzduší denně. Je-li zvýšená smogová situace, nechodíme do centra města, ale pohybujeme se mezi stromy, spíše na vyšších místech. Je-li Českým hydrometeorologickým ústavem vyhlášeno doporučení nechodit ven, ven nechodíme.

- **Hygiena na výletě či vycházce**

Pedagogové zajistí hygienu vlhkými kapesníky, popř. antibakteriálním mýdlem. I venku se děti mohou očistit před svačinou či po „toaletě“.

12. Propojení s environmentální výchovou

Venku lze rozvíjet všechny složky osobnosti dítěte. Rádi bychom ale zmínili významné propojení pobytu venku s environmentální výchovou.

Environmentální výchova byla deklarována nadnárodními dokumenty jako **výchova o přírodě, pro přírodu a v přírodě**. Domníváme se, že by měla být také pro dítě. Měla by být realizována tak, aby děti zažívaly kouzlo objevování, spontánních aktivit, her i odpočinku v přírodě. Jinak těžko vznikne vztah (environmentální senzitivita), který je základem budoucího proenvironmentálního chování a také pocitu štěstí, spokojenosti a duševní rovnováhy.

**Environ-
mentální
výchova**

Na téma environmentální výchova v předškolním věku doporučujeme přehledovou studii Julie Davis (2009). V ní nalezneme celou řadu zajímavých poznatků (důkaz propojení pobytu venku s pozdější citlivostí k přírodě) a samozřejmě odkazy na další autory – výzkumníky a především apel na to, aby environmentální výchově v této věkové kategorii byla věnována větší pozornost.

Metodické i praktické rady nalezneme v programu *Early Childhood Environmental Education Programs: Guidelines for Excellence* (NAAEE – <http://www.naaee.net>), který vyšel krátce po vydání článku Julius Davis.

Doporučujeme také celoživotní odkaz Emilie Strejčkové a přehledový článek „Environmentální výchova v předškolním vzdělávání – hledání optimální podoby“ (Jančaříková, Kapuciánová, 2012), ve kterém je sebráno více než 100 kritérií realizace EVVO v MŠ – mnoho z nich venkovních.

Emilie Strejčková (1939–2009) se narodila na Šumavě, část života prožila v zahraničí, nejdéle působila v Praze. Vystudovala matematiku, výtvarnou výchovu a defektologii na Pedagogické fakultě UK a postgraduálně ochranu přírody na Přírodovědecké fakultě UK. K environmentální výchově se dostala jinou cestou než většina zakladatelů ekocenter, nebyla přírodovědcem, ale defektologem. Zřejmě proto kladla celý život větší důraz na to, že děti potřebují být v přírodě, než na to, že lidé mají přírodu chránit. Právě ona správně pochopila vztah mezi pobytem v přírodě v raném dětství a pozdější motivací pro ochranu přírody. V říjnu 1994 začala budovat Ekologické centrum hlavního města Prahy v Toulcově dvoře. Jeho ředitelkou byla devět let. V této době mimo jiné zorganizovala první celostátní konferenci zaměřenou na environmentální výchovu pro učitelky mateřských škol. Následně

**Emilie
Strejčková**

(v roce 2003) založila v Toulcově dvoře MŠ Semínko – MŠ zaměřenou na ekologickou a environmentální výchovu.

MŠ Semínko – příklad dobré praxe

V MŠ Semínko jsou od roku 2004 v provozu dvě smíšené třídy po 23 dětech. V letech 2010 a 2011 byly otevřeny dvě třídy typu lesní mateřské školy (probíhá pokusné ověřování MŠMT). Současná ředitelka Magdalena Kapuciánová klade důraz na výchovu k udržitelnému rozvoji. Děti z MŠ Semínko tráví mnoho času venku a jsou tak v pevném kontaktu s přírodou. MŠ Semínko slouží jako příklad dobré praxe – je otevřena zájemcům o exkurzi nebo stáž.

Dnes je environmentální výchova povinná ve všech MŠ

Environmentální výchovou by se měly (minimálně) od roku 2004 zabývat všechny mateřské školy. Environmentální výchova je totiž zmíněna v *Rámcovém vzdělávacím programu pro předškolní vzdělávání*. Environmentální aktivity mohou být realizovány ve všech pěti jmenovaných oblastech, nejvíce pozornosti je jim obvykle věnováno ve vzdělávací oblasti „Dítě a svět“.

S předškolními dětmi je mnohem lepší pobývat venku a poskytnout jim prostor, aby se učily přímo od přírody, než je učit ve třídě pomocí pomůcek, byť environmentálních.

Jak by to vypadat nemělo

Děti z MŠ v Praze 8 měly kroužek ekologie. V rámci toho s nimi učitelky jezdily do DDM, na speciální programy. Žel všechny programy probíhaly uvnitř. Jeden z programů byl zaměřen na pochopení potravních řetězců. Děti se na koberci ve třídě „proměnily“ na veverky a sbíraly z koberce skleněné korálky („jako oříšky“) a nosily je na určená místa „jako zásobičky“. Pokud jste tuto knížku četli pozorně, tak budete vědět, co je na tomto programu špatně, a budete schopni navrhnout program mnohem lepší.

13. Asociace lesních mateřských škol

V posledních několika letech můžeme v České republice sledovat velice zajímavý jev – narůstající počet tzv. **lesních mateřských škol** (od roku 2008 jich vzniklo na území našeho státu přes 50). Vzhledem ke speciálním podmínkám u nás dosud není možné je zařadit do sítě MŠ, sdružují se do **Asociace lesních mateřských škol** (ALMŠ). Asociace je otevřena všem, kterým je vzdělávání v přírodě blízké a chtějí se jím inspirovat.

Lesní MŠ

Cílem ALMŠ je:

- poskytování poradenství, metodické pomoci a podpory subjektů zabývajících se předškolním vzděláváním dětí podle principů lesní mateřské školy,
- poskytování pomoci při kontaktu a jednání s orgány veřejné moci osobám zabývajícím se péčí o děti a vzděláváním dětí podle principů lesní mateřské školy,
- osvětová činnost s tematikou péče o děti a vzdělávání dětí podle principů lesní mateřské školy, publikování elektronických a tištěných materiálů s touto tematikou,
- účast na jednáních s orgány veřejné moci v záležitostech týkajících se legislativní úpravy péče o děti a vzdělávání dětí podle principů lesní mateřské školy,
- provozování internetových stránek jako informačního a komunikačního média v oblasti tematiky péče o děti a vzdělávání dětí podle principů lesní mateřské školy,
- podpora environmentální výchovy, vzdělávání a osvěty,
- podpora subjektů zabývajících se předškolním vzděláváním dětí podle principů lesní mateřské školy,
- výzkum v oblasti vzdělávání dětí podle principů lesní mateřské školy.

Více o lesních mateřských školách u nás a aktuální informace se můžete dozvědět na <http://www.lesnims.cz>.

Závěr

Doufáme, že tato kniha splní účel, pro který byla napsána – totiž že učitelky a děti dostane ven, do přírody. A to tak, aby to bylo všem příjemné, aby se nikomu nic zlého nestalo a aby si pobyt v přírodě každý z účastníků zamiloval o drobet víc.

Literatura

- ✿ Bai, H., Elza, D., Kovacs, P., Romanycia, S.: Re-searching and re-storying the complex and complicated relationship of biophilia and bibliophilia. (Nové hledání a nové převypravování složitého a komplikovaného vztahu mezi biofilii a bibliofilii.) *Environmental education research*. Vol. 16, Number 3–4, 2010, s. 351–365.
- ✿ Bajtlerová, I.: Využití canisterapie v ambulanci klinické logopedie. In Svobodová, I. aj. (eds). *Terapie a asistenční aktivity lidí za pomoci zvířat: Sborník příspěvků z odborné konference s mezinárodní účastí*. Praha, Česká zemědělská univerzita 2008, s. 58–64.
- ✿ *Bausteinsammlung Umweltbildung im Kindergarten*. Leipzig 2007.
- ✿ Bidlová, V.: *Barvení pomocí rostlin*. Praha, Grada 2005.
- ✿ *Bizarní krámy*. [on-line]. [cit. 2013-02-03]. Dostupné z [www: http://fyzweb.cz/materialy/bizarni_kramy/bubble.php](http://fyzweb.cz/materialy/bizarni_kramy/bubble.php).
- ✿ Braniš, M., Šafránek, J., Hytychová, A.: Indoor and outdoor sources of size-resolved mass concentration of particulate matter in a school gym – implications for exposure of exercising children. *Environmental Science and Pollution Research*, 18, 2011, s. 598–609.
- ✿ Breithecker, D.: Přednáška o nutnosti pohybu pro dobrou paměť a motorické učení. Island, Reykjavík 2012.
- ✿ Burbank, L.: *Training of the Human Plant*. New York, Century 1907.
- ✿ Burešová, K. (předsedající): Zahrady jako přírodní učebny. Konference MŠMT O školních zahradách, 9. 10. 2007.
- ✿ Davis, J.: Revealing the resech „hole“ of early childhood education for sustainability: a preliminary surfy of the literature. *Environmental Education research*. Vol. 15, Number 2, 2009, s. 227–241.
- ✿ *Dětičky a příroda*. [on-line]. [cit. 2013-02-03]. Dostupné z [www: http://www.toulcuvdvur.cz/detiapriroda/kaleidoskop/cerven.html](http://www.toulcuvdvur.cz/detiapriroda/kaleidoskop/cerven.html).
- ✿ Dvořáková, H.: *Tělesná výchova jako prevence vadného držení těla dětí u předškolního věku*. Praha, ČÚV ČSTV 1985.
- ✿ Dvořáková, T., Janura, M.: Měření tlakových sil na kontaktu těla jezdce a hřbetu koně v hipoterapii. In *Terapie a asistenční aktivity lidí za pomoci zvířat: Sborník příspěvků z odborné konference s mezinárodní účastí*. Praha, Česká zemědělská univerzita 2008.
- ✿ Galajdová, L.: *Pes lékařem lidské duše aneb Canisterapie*. Praha, Grada Publishing 1999.
- ✿ Gardner, H.: *Dimenze myšlení*. Praha, Portál 1999.
- ✿ Gardner, H.: *Multiple Intelligences: The theory in Practise*. New York, Basic books 1993.

- ✿ Gardner, H.: *Multiple Intelligences After Twenty Years*. [on-line]. Chicago, Illinois: American Educational Research Association. April, 2003. 21. [cit. 2006-01-01]. Dostupné z www: http://www.pz.harvard.edu/PIs/HG_MI_after_20_years.pdf.
- ✿ Gould, S. J.: *Dinosauři v kupce sena: Úvahy o povaze přírodních věd*. Praha, Academia 2005.
- ✿ Hazuková, H.: Nová pojetí výtvarné výchovy, plán a výtvarné projekty. In RVP PV [on-line]. [cit. 2013-02-03]. Dostupné z www: <http://clanky.rvp.cz/clanek/c/P/629/NOVA-POJETI-VYTVARNE-VYCHOVYPLAN-A-VYTVARNE-PROJEKTY.html/>.
- ✿ Hřibová, L.: *Semínko země*. [on-line]. [cit. 2013-02-03]. Dostupné z www: <http://nazeleno.webnode.com/>.
- ✿ Holt, J.: *Proč děti neprospívají*. Praha, Agentura Strom 1994.
- ✿ Chvátalová, H.: Psi pro zdraví a pohodu. *Děti a my*. III/2003, ročník XXXIII, s. 32–33. (Pozn.: Krátký, ale významný článek o canisterapii.)
- ✿ Jančaříková, K.: Realizace (nejen) Burbankova pedagogického snu o harmonii mezi dítětem a přírodou. *Terapie a asistenční aktivity lidí za pomoci zvířat: Sborník příspěvků z odborné konference s mezinárodní účastí*. Praha, Česká zemědělská univerzita 2008, s. 58–64.
- ✿ Jančaříková, K.: *Environmentální činnosti v předškolním vzdělávání*. Praha, Nakladatelství Dr. Josef Raabe 2010.
- ✿ Jančaříková, K.: Jak optimálně vytvořit pracovní skupinky ve třídě předškoláků. *Poradce ředitelky mateřské školy*. Praha, Forum, roč. 2, číslo 3, 2012, str. 28–31.
- ✿ Jančaříková, K., Bravencová, J.: *Vyučování za pomoci malých živočichů: příručka k projektu Alma Mater Studiorum*. Praha, Pedagogická fakulta UK 2010.
- ✿ Jančaříková, K., Kapuciánová, M.: Environmentální výchova v předškolním vzdělávání–hledání optimální podoby. *Envigogika*, 2012/VII/1.
- ✿ Jančaříková, K., Scholleová, H.: Methodology for team member selection for the need of work in course of daily and distance learning education. 7th International Conference Efficiency and Responsibility in Education. *Proceedings*, 2010, s. 137–145.
- ✿ Kapuciánová, M.: *Lesní mateřské školy*. Diplomová práce. Vedoucí diplomové práce PhDr. Kateřina Jančaříková, Ph.D. Praha, Univerzita Karlova 2010.
- ✿ Kaslová, M.: *Předmatické činnosti v předškolním vzdělávání*. Praha, Nakladatelství Dr. Josef Raabe 2012.
- ✿ Kiener, S.: *Fördert das Spielen in der Natur: Kindergärten in der Natur – Kindergärten in die Natur?* Absolventská práce. Fribourg, Institut für Psychologie, Universität Fribourg 2004.
- ✿ Klauer, K., Schall, D.: *Bausteinsammlung Umweltbildung im Kindergarten*. Leipzig, 2007.

- ✿ Kopecká, Z.: *Veselé básničky II*. Praha, Dátek 1997.
- ✿ Krakauer, J.: *Útěk do divočiny*. Praha, Columbus 2007.
- ✿ Kretková, H.: *Projekty v práci mateřských škol*. Praha, Výzkumný ústav pedagogický 2006. Dostupný z www: <http://www.rvp.cz/clanek/38/922>.
- ✿ Kretková, H.: *Projekty v práci mateřských škol*. Praha, Výzkumný ústav pedagogický 2006. Dostupný z www: <http://www.rvp.cz/clanek/38/922>.
- ✿ Krüger, K.: *Duhoví koníci*. [on-line]. [cit. 2013-02-03]. Dostupné z www: http://www.kritickemysleni.cz/klisty.php?co=klisty17_duhovikonici.
- ✿ Librová, H.: *Pestří a zelení: Kapitoly o dobrovolné skromnosti*. Brno, Veronica, Hnutí Duha 1994.
- ✿ Librová, H.: *Vlažní a váhaví: Kapitoly o ekologickém luxusu*. Brno, Doplněk 2003.
- ✿ Maňák, J., Švec, V.: *Výukové metody*. Brno, Paido 2003.
- ✿ Masarykova universita – informační systém: *Sborník výtvarných nápadů*. [on-line]. [cit. 2013-02-03]. Dostupné z www: http://is.muni.cz/th/322379/pedf_b/Priloha_4.txt.
- ✿ McCarney, S. B.: *The Attention Deficit Disorders Evaluation Scale: School version technical manual*. Columbia, MO, Hawthorne Educational Services 1989.
- ✿ Modrá, J.: *Setkání skřítky Javorníčka s Hochvaldským mužíčkem*. Hrádek nad Nisou 2004.
- ✿ Mündl, K.: *Zachraňme naději: Rozhovory s Konradem Lorenzem*. Praha, Panorama 1992.
- ✿ Nelissen, M.: *Groen speelplezier*. Uitgave van NUSO Speelruimte, Nederland 2012.
- ✿ Odendaal, J.: *Zvířata a naše mentální zdraví: Proč, co a jak*. Praha, Brázda 2007.
- ✿ Opravilová, E., Gebhartová, V.: *Rok v MŠ*. Praha, Portál 2003.
- ✿ Podroužek, L.: *Integrovaná výuka na základní škole v teorii a praxi*. Plzeň, Fraus 2002.
- ✿ *Pokusy – voda*. [cit. 2012-09-28]. Dostupný z www: lide.uhk.cz/prf/ucitel/krizomil/voda_pokusy.doc.
- ✿ Průcha, J.: *Přehled pedagogiky*. Praha, Portál 2000.
- ✿ *Rozhlas* [on-line]. [cit. 2013-02-03]. Dostupné z www: http://www.rozhlas.cz/veda/veda/_zprava/247084.
- ✿ Řehák, B.: *Vycházky do přírody*. Praha, SPN 1968. (Pozn.: Pro potřeby učitele biologie, resp. přírodovědy. Velmi jedinečná příručka, podle níž lze organizovat devět typů vycházek.)
- ✿ Schlag, B.: *Naturwissenschaftliche Forscherecken im Kindergarten einrichten und nutzen*. Cornelsen Verlag 2008.

ČINNOSTI VENKU A V PŘÍRODĚ v předškolním vzdělávání

- ✿ Strejčková, E. [ed.]: *Děti, aby byly a žily*. Praha, Ministerstvo životního prostředí ČR 2005.
- ✿ Suchochlebová, L.: Venku za každého počasí: O školkách v lese. *Aperio*. 6. 9. 2006, roč. 2006, č. 3, s. 34–37.
- ✿ Šircová, I.: *S dětmi v přírodě – zážitková výchova po celý rok*. Praha, Portál 2007.
- ✿ ŠVP *Mateřské školy Semínko*, 2009.
- ✿ Trnka, J.: *Zahrada*. Praha, Studio Trnka 2008.

Přílohy

Příloha 1: Návrh dohod s rodiči při přijetí dítěte do mateřské školy

- **Klíšťata**

Rodiče dítěte při přijetí podepisují souhlas s tím, že učitelka, ačkoli není lékař, dítěti vyjme klíště co nejdříve po jeho zjištění. Místo označí – propiskou udělá okolo místa přisátí kroužek.

- **Rodičovská výpomoc**

V případě onemocnění jednoho z pedagogů nebo jeho nepřítomnosti kvůli vzdělávání rodiče v lesní školce zajišťují bezpečnost dětí svou pomocnou přítomností. Na začátku roku označí data, kdy budou připraveni v případě nouze pomoci. (Toto datum si pak ve svých kalendářích nechávají volné.)

- **Vybavení dětí**

Pro naši výchovnou náplň je nezbytně nutné vybavit děti i na pobyt venku za nevlídného počasí. Oblečení má umožnit volný a bezpečný pohyb, má dětem umožnit volné tvoření s různými materiály – písek, hlína, voda, barvy atd. Rodiče počítají s tím, že děti budou ušpiněné od písku a hlíny. Proto dětem dávají vhodné oblečení, které se může umazat. Do třídy i na ven je nutné mít jiné oblečení.

Děti potřebují mít ve školce nepromokavé kalhoty a pláštěnku. Dále je potřeba vybavit dítě holínkami.

V případě chladného počasí žádáme rodiče, aby při výběru oblečení dbali následujících rad:

1. Izolace – první vrstva oblečení by měla být z přírodních (vlna, hedvábí...) nebo umělých funkčních tkanin (Moiré...), odvádí od pokožky pot, pokožka dýchá a zůstává v teple.
2. Střední vrstvy – poskytují další izolaci; lépe více tenkých vrstev, které se dají postupně odkládat do batohu.
3. Svrchní vrstva – vodě a větru nepropustná vrstva (prodyšná).

Jako vhodnou obuv volte polobotky nebo boty kotníčkové, ideálně goretexové (sandály jsou nevhodné z důvodu nepřijemného padání kamínků nebo klacíků přední částí).

Příloha 2: Rozpracovaná výtvarná řada „Koně“

Vysvětlivky:

VN výtvarný námět
M motivace, východiska
VP výtvarný problém
VT výtvarná technika
O obměna
P pomůcky

VN 1 KONÍČKU MŮJ, ZASTAV SE, STŮJ – modelování

M	Pozorování koní na farmě, pozorování koní z okna, ježdění na koni.
VP	Představit si a pomocí modelování těsta vytvořit věci, které se týkají koně. Seznámení se s materiálem těstem. S dětmi si povídáme o tom, jak můžeme těsto modelovat: válením dlaní na desce stolu, válením mezi dlaněmi, válením válečkem, vykrajováním. Vezmeme si těsto do ruky a „hrajeme“ si s ním. Děti si zkoušejí, co jim těsto umožňuje, jak je možné s ním pracovat.
VT	Modelování. Pracujeme s jednoduchým těstem, které je lehce zpracovatelné. Těsto uschne na vzduchu, ale výsledek není příliš trvanlivý. Později můžeme k modelování použít těsto vizovické nebo zvykoslovné.
O	Můžeme též použít keramickou hlinu.
P	Modelovací těsto.

VN 2 SPOLEČNÁ MYŠLENKOVÁ MAPA – kresba

M	Máme k dispozici velký papír, okolo kterého se všichni vejdou, bude to naše společná práce. Na papír kreslíme všechno, co děti na téma „Koně“ napadne.
VP	Představit si co pro nás kůň znamená, a vzpomenout si, co nás při představě koně napadne – to nakreslit. Děti, které často říkají „já to neumím“, zažijí, že se mohou spolupodílet na velkém díle.
VT	Kresba fixem. Nejdříve budou kreslit jen „koblihy“, pak podkovy a možná zkusí i koně.
O	Kresba barvami a štětcem.
P	Velký papír, fixy.

VN 3 BAREVNÝ KŮŇ

M	Motivací pro děti bude pohádka „O duhových konících“ (Květa Kruger).
VP	Prstem nebo prsty kreslit do písku siluetu koně.
VT	Kresba do písku na čtvrtkách pastelových barev.
O	Ke kresbě lze použít různé nástroje – klacíky, hrubý hřeben, váleček.
P	Čtvrtky pastelových barev, písek.

VN 4 BARVY KONÍKŮ

M	Děti dostanou za úkol, aby si z domova nosily fotografie a obrázky koní, budeme si je připevňovat na magnetickou tabuli – „na louku“.
VP	Na ukázkách koní děti zjistí, že všechny obrázky nejsou fotografiemi, že se od sebe liší – objevují se i koně fantaskní, které si malíř namaloval podle své chuti; malíř je ve svém výtvarném projevu svobodný.
VT	Budou-li k dispozici obrázky, které můžeme stříhat, pak budeme na magnetické tabuli dělat koláže. Ty později nalepíme na papír.
P	Obrázky koní, nůžky, magnety, velký papír, lepidlo.

VN 5 HLEDÁNÍ TEPLÝCH A STUDENÝCH BAREV

M	Po třídě rozmístíme gymnastické kruhy, do nich dáme vystřižené koníčky teplých a studených barev.
VP	Děti budou chodit po třídě a hledat barvy, které jsou teplé a studené. Budou je ke koníkům přiřazovat.
VT	Rozpoznávání teplých a studených barev.
O	Hledání kontrastních barev: „Tomuto koníkovi je příliš horko, musíme najít barvu, která ho ochladí. A tomuto je zase velká zima, najdeme mu barvu teplou, která ho zahřeje.“
P	Gymnastické kruhy, vystřižené šablony koníků různých barev.

ČINNOSTI VENKU A V PŘÍRODĚ v předškolním vzdělávání

VN 6 MÍSTO PRO MÉHO KONĚ

M	Z magnetické tabule si vybereme jednoho koně, položíme si ho před sebe na stůl a budeme přemýšlet o tom, kde by asi chtěl žít.
VP	Namalovat místo, ve kterém chceme, aby kůň žil – louka, pole, silnice, dostihové závodiště.
VT	Malba temperami.
O	Na výkres přilepíme našeho koníka, namalujeme pro něj stáj.
P	Obrázek koně, čtvrtka, tempory, lepidlo.

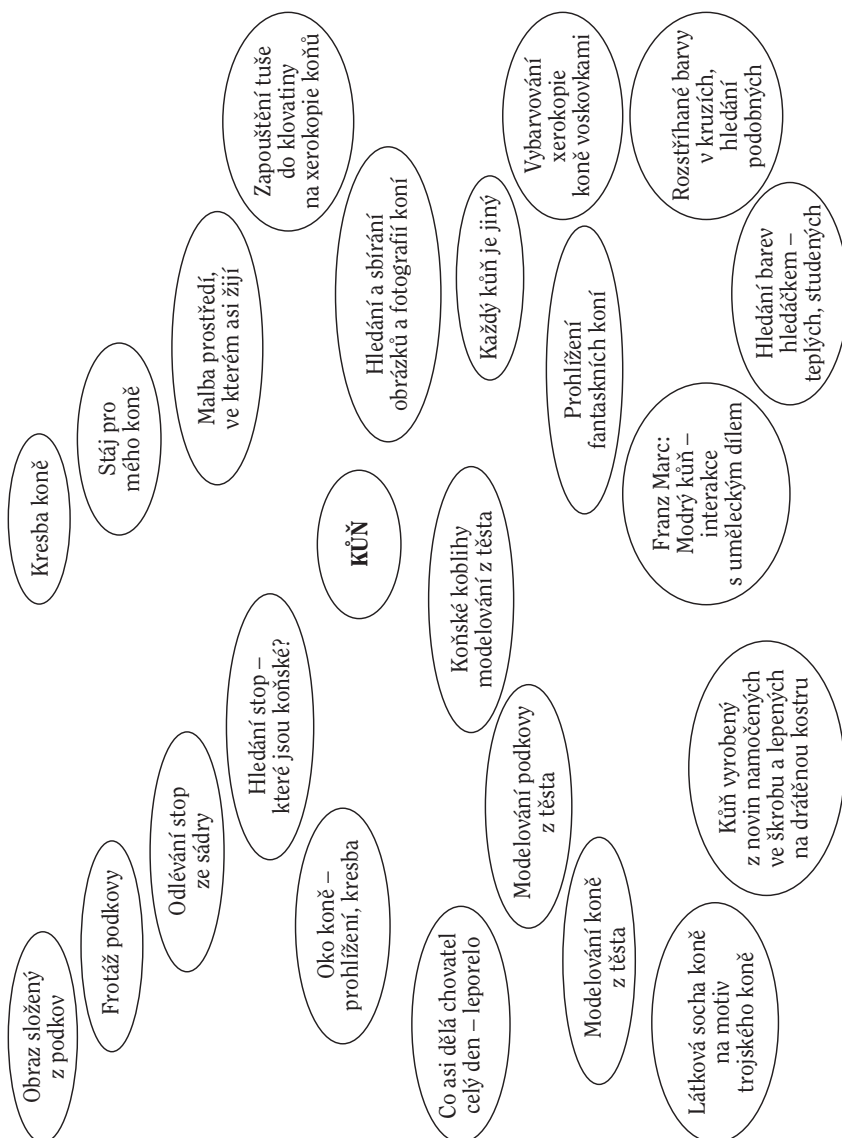
VN 6 LEPORELO

M	Vyprávění a pozorování chovatele koní při práci.
VP	Na kartonový papír nakreslit den chovatele koní.
VT	Kresba pastelem.
O	Nakreslit jednoduchý příběh koně.
P	Kartonový papír, pastely.

VN 7 FROTÁŽ PODKOVY

M	Pozorování kováře při kování koní.
VP	Vybrat si podkovu, na ni položit papír, do ruky vzít voskovku nebo křídou a uvolněnými tahy podkovu „hladit“ přes papír.
VT	Frotáž křídou či voskovkou.
O	Bude-li tato činnost děti hodně bavit, můžeme potom podkovy vystříhat a vytvořit z nich obraz – velkou podkovu, slunce nebo koně.
P	Xeroxový papír, voskovky nebo křídou, nůžky, lepidlo.

Příloha 3a: Koně– námětová mapa

Příloha 3b: Koně– myšlenková mapa

Neživá příroda

- Lov stop
- Stopa koně
- Návštěva skláře – kůň
- Stínové divadlo
- Podkova – frotáž
- Koblihy
- Odlévání stop – sádra

Živá příroda – rostliny

- Potrava koně – jetel, obrok, oves, seno
- Proč je koník smutný? – malé místo, bahno, samota
- Proč je koník veselý? – louka, společnost dalších koní

Živá příroda – zvířata a lidé

- Kůň ze zmačkaného novinového papíru
- Modelování – těsto
- Oko koně
- Cval, běh, skok
- Rodina – hřebec, klisna, hříbě
- Dívky a kůň
- Chlapci a kůň – kovbojská představa volnosti
- Poník, hucul, jezdecký kůň
- Když se kůň narodí, hned vstane
- Co asi dělá chovatel koní po celý den?

KONĚ

Hmotná kultura

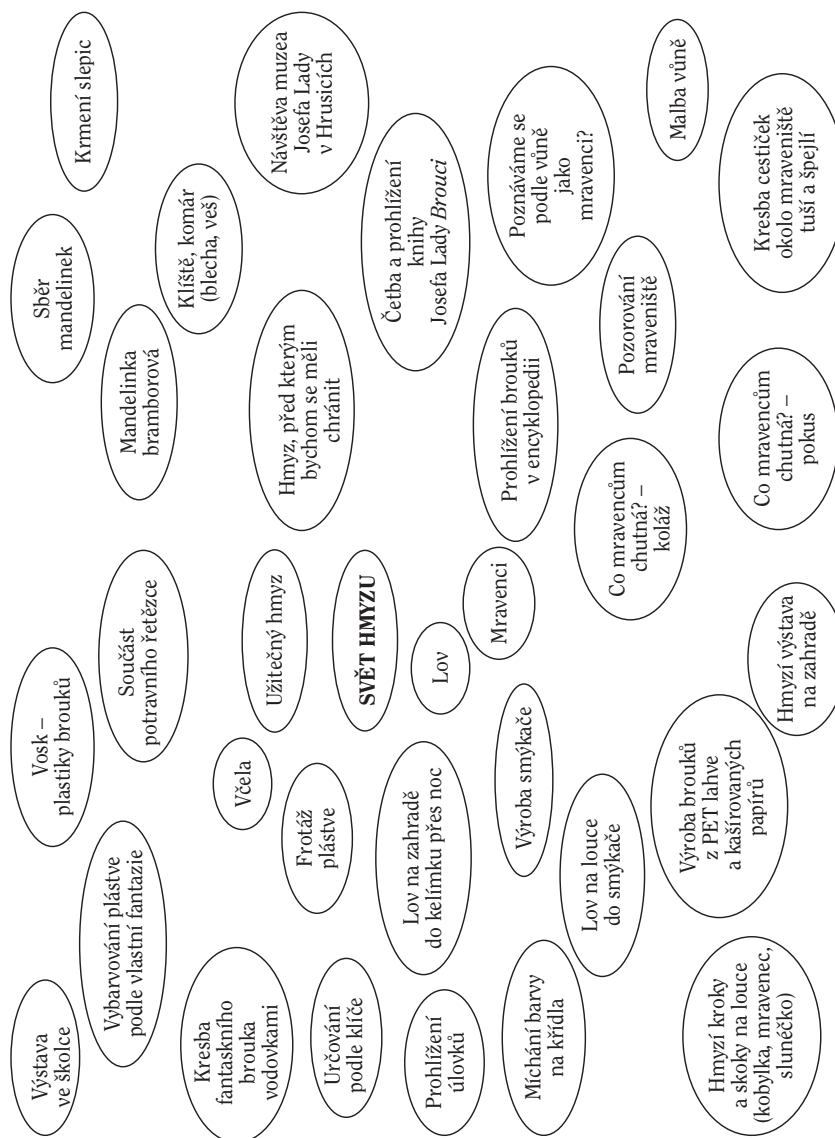
- Stáj pro koně
- Koňská síla – auta
- Dopravní prostředek

Metafora – literatura, rituál

- Kůň a jeho rytíř; princ Bajaja
- Martin na bílém koni
- Vymyslet jména koní
- Koniklec, konipas
- Dítě „pase koně“
- Koňské dostihy
- Trojský kůň
- Pohádka o duhových konících
- Šachy
- Koňská dávka
- Kůň v písničce – „Když jsem já sloužil“, „Já mám koně, vraný koně“, „Až já pojedu přes ten les“

Výtvarné umění

- Státníci a králové na koních, policie, další zaměstnanci na koních
- Modrý kůň – Franc Marc
- Malý Alšův Špalíček
- Fotografie a kresby koní

Příloha 4b: Hmyz – myšlenková mapa

Neživá příroda

- Práce s voskem
- Včelí plástve
- Vůně

Živá příroda – rostliny

- Hledání hmyzu na odumřelých stromech
- Jaký hmyz žije ve větvích?
- Práce se skořápkami

Živá příroda – zvířata a lidé

- Pozorování cvrčků – rychlost
- Lov brouků do kelímku na zahradě
- Odchyt brouků na louce
- Mravenci – na co je nalákat
- Cestičky – co mravencům voní

SVĚT HMYZU

Hmotná kultura

- Mraveniště
- Termitiště
- Včelí úl
- Hmyz v domácnosti

Metafora – literatura, rituál

- Vymýšlení bludiště
- „Polámal se mraveneček“
- „O zlatovlásce“
- CD *Šum na louce*
- Malba
- Poezie
- Vymýšlení názvů (Piždílek, Pižďuch), které děti výtvarně ztvárňují
- Hledání brouka ve tvaru zmačkaného papíru
- Prstové barvy

Výtvarné umění

- Mravenci v zoo – plastika
- Muzeum J. Lady v Hrusicích – návštěva
- Národní galerie – návštěva
- Rozfoukání tuše – cesty mraveniště

Poznámky

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

Poznámky

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

[illegible]

INZERCE

INZERCE

INZERCE